

VLAAMSE INTERUNIVERSITAIRERAAD

DE ONDERWIJSVISITATIE ARCHITECTUUR

Een onderzoek naar de kwaliteit van de opleidingen
Architectuur aan de Vlaamse Universiteiten

Brussel, februari 2003

Voorwoord

In dit rapport brengt de visitatiecommissie Architectuur verslag uit over haar bevindingen, conclusies en aanbevelingen die resulteren uit het onderzoek dat zij in 2002 heeft verricht naar de kwaliteit van de academische opleidingen Architectuur in Vlaanderen. Dit initiatief kadert in de werkzaamheden van de universiteiten en van de Vlaamse Interuniversitaire Raad (VLIR) met betrekking tot de kwaliteitszorg van het academisch onderwijs.

De visitatie Architectuur werd om praktische redenen afzonderlijk in Vlaanderen ingericht. Er blijft evenwel een belangrijke Nederlandse inbreng bestaan door de toepassing van het Nederlandse visitatiestelsel en door de opname van een Nederlands lid in de visitatiecommissie.

Het rapport is in de eerste plaats bedoeld voor allen die betrokken zijn bij het academisch onderwijs in de Architectuur in Vlaanderen. Met het oog daarop heeft de commissie voor iedere opleiding afzonderlijk een deelrapport uitgebracht op basis waarvan actie kan worden ondernomen om de kwaliteit van het onderwijs te handhaven en verder te verbeteren.

Daarnaast is het rapport er tevens op gericht de bredere samenleving in te lichten over de wijze waarop de betrokken faculteiten omgaan met de kwaliteit van hun onderwijs. Aan deze opdracht wordt ruimschoots voldaan, niet alleen in de afzonderlijke opleidingsrapporten, maar ook in dat gedeelte van het rapport waarin de situatie aan de verschillende universiteiten op een aantal kwaliteitsaspecten wordt vergeleken.

De lezer moet zich echter terdege realiseren dat het rapport slechts een momentopname biedt van het academisch onderwijs in de Architectuur en dat de rapportering van de visitatiecommissie slechts één fase is in het proces van kwaliteitszorg.

De visitatie Architectuur was niet mogelijk zonder de inzet van al diegenen die binnen de universiteiten betrokken waren bij de voorbereiding en uitvoering ervan. Ik dank dan ook allen die vanuit de instellingen hebben bijgedragen aan het goede verloop van deze visitatie. Daarnaast echter is de VLIR in het bijzonder veel dank verschuldigd aan de voorzitter en de leden van de visitatiecommissie voor de grote mate van deskundige inzet waarmee zij hun opdracht hebben uitgevoerd.

Als voorzitter van de VLIR hoop en verwacht ik ten slotte dat dit rapport door de vele behatenswaardige bemerkingen die het bevat, zal bijdragen, en dit zowel op korte als op lange termijn, tot een verdere bloei van de Vlaamse academische opleidingen tot burgerlijk ingenieur-architect.

F. Van Loon
Voorzitter VLIR

Inhoud

Voorwoord van de voorzitter van de VLIR	2
Voorwoord van de voorzitter van de visitatiecommissie	5
Deel 1: Algemeen deel	7
I. De onderwijsvisitatie Architectuur	9
1. Inleiding	9
2. De betrokken opleidingen	9
3. De visitatiecommissie	10
3.1. Samenstelling	10
3.2. Taakomschrijving	10
3.3. Werkwijze	10
4. Opzet en indeling van het rapport	11
II. Het referentiekader	13
III. De opleidingen in vergelijkend perspectief	17
0. Inleiding	17
1. Doelstellingen en eindtermen	19
2. Programma	20
2.1. Opbouw van het programma	20
2.2. Inhoud van het programma	20
2.3. Werkvormen	21
2.4. Vaardigheden	22
2.5. Examinering	22
3. Afstudeerwerk/Eindwerk/Scriptie en (studie-)stage	23
3.1. Afstudeerwerk/Eindwerk/Scriptie	23
3.2. (Studie-)stage	24

4.	De student en zijn/haar onderwijs	25
4.1.	Instroom	25
4.2.	Slaagcijfers en rendementen	25
4.3.	Gemiddelde studieduur	26
5.	Studeerbaarheid	26
5.1.	Studietijd	26
5.2.	Studievoorlichting	26
5.3.	Studiebegeleiding	26
6.	Faciliteiten en infrastructuur	27
7.	Afgestudeerden	28
8.	Personeel	28
9.	Internationalisering	29
10.	Kwaliteitszorg	30
10.1.	Het zelfstudierapport	30
10.2.	De interne kwaliteitszorg	31
	Deel 2: Opleidingsrapporten	33
1.	Vrije Universiteit Brussel	35
2.	Universiteit Gent	51
3.	Katholieke Universiteit Leuven	67
	Bijlagen	81
	Bijlage 1: Personalia van de leden van de visitatiecommissie	83
	Bijlage 2: Bezoekschema's	85

Voorwoord

In naam van de visitatiecommissie wil ik graag alle geledingen van de opleidingen danken. Dankzij de kwaliteit van de zelfstudierapporten werd de taak van de commissie vergemakkelijkt. In het bijzonder zijn wij dankbaar voor de openhartige en ontspannen sfeer, waar bij elke ontmoeting sprake van was.

Het werk van de visitatiecommissie is met een ambachtelijk gemaakte spiegel te vergelijken. Zoals u weet is het bijna onmogelijk ambachtelijk een perfect weerspiegelend oppervlak te produceren. De spiegel vertoont soms verdikkende of vermagerende delen, zoals in de spiegelpaleizen op een kermis. Op sommige plaatsen van de spiegel laten onzuiverheden in het oppervlak niet toe details weer te geven.

De visitatiecommissie had haar rapport als een perfecte spiegel willen opbouwen. Dit bleek in werkelijkheid echter moeilijk realiseerbaar. Het gaat de visitatiecommissie er dan ook niet om het beeld dat de opleidingen van zichzelf hebben weer te geven. Het gaat om de perceptie van de visitatiecommissie op basis van de informatie in de zelfstudierapporten en de gesprekken.

De procedure van zelfevaluatie, die door de VLIR in gebruik is, heeft binnen de opleidingen een dynamiek teweeggebracht. Wij hopen dat de opleidingen, die zich in de spiegels die wij opgebouwd hebben bekijken, deze dynamiek zullen volhouden, ook als zij soms geacht worden *beyond the mirror* (dixit L. Carroll) te kijken. Het belangrijkste na dit visitatieproces is niet te weten wie finaal gelijk heeft, maar de ontwikkeling van de dynamiek op gang te houden. Met het vergelijkende perspectief hebben wij vastgesteld dat de wegen om de gestelde doeleinden te bereiken meervoudig zijn. Wij steunen dit ten volle.

J.F. Mabardi

Voorzitter visitatiecommissie

DEEL I
ALGEMEEN DEEL

I. De onderwijsvisitatie Architectuur

1. Inleiding

In dit rapport brengt de visitatiecommissie Architectuur verslag uit van haar bevindingen over de academische opleidingen Architectuur aan de Vlaamse universiteiten, die zij in de periode maart-april 2002, in opdracht van de Vlaamse Interuniversitaire Raad (VLIR) heeft gevisiteerd.

Dit initiatief past in het kader van de werkzaamheden van de VLIR op het vlak van de externe kwaliteitszorg, waarmee de Vlaamse universiteiten gevolg geven aan de decretale verplichting terzake.

2. De betrokken opleidingen

De visitatiecommissie heeft de opleidingen Architectuur bezocht aan de volgende universiteiten:

- van 3 t.e.m. 5 maart 2002: Vrije Universiteit Brussel
- van 11 t.e.m. 13 maart 2002: Universiteit Gent
- van 22 t.e.m. 24 april 2002: Katholieke Universiteit Leuven

De volgorde van de bezoeken is veelal bepaald door overwegingen van pragmatisch-organisatorische aard. De commissie is er zich van bewust dat deze volgorde, zij het impliciet, een invloed kan hebben gehad op de visitatie. Ze heeft er evenwel zorgvuldig over gewaakt dat in alle opzichten vergelijkbare beoordelingen en adviezen tot stand kwamen.

3. De visitatiecommissie

3.1. Samenstelling

De visitatiecommissie Architectuur werd ingesteld door de VLIR bij besluit van 8 februari 2002. De commissie had de volgende samenstelling:

Voorzitter:

- **Prof. em. J.F. Mabardi**, emeritus hoogleraar Architectuur, Université Catholique de Louvain.

Leden:

- **Prof. dr. em. G. Bekaert**, emeritus hoogleraar Architectuurgeschiedenis en Theorie, Katholieke Universiteit Leuven en Technische Universiteit Eindhoven;
- **Prof. A. De Herde**, decaan van de 'Faculté des Sciences Appliquées', Université Catholique de Louvain;
- **Ir. R. Nijse**, directeur/raadgevend ingenieur bij ABT, Nederland.

Mevr. S. Verfaillie, stafmedewerkster kwaliteitszorg verbonden aan het VLIR-secretariaat, trad op als secretaris van de commissie.

Voor een kort curriculum vitae van de leden van de visitatiecommissie wordt verwezen naar bijlage 1.

3.2. Taakomschrijving

De opdracht aan de visitatiecommissie, die in het instellingsbesluit is omschreven, luidde als volgt:

- a. op basis van de door de faculteiten aan te leveren informatie en door middel van ter plaatse te voeren gesprekken, zich een oordeel te vormen over de kwaliteit van de opleiding (inclusief de kwaliteit van de afgestudeerden) en over de kwaliteit van het onderwijsproces (inclusief de kwaliteit van de onderwijsorganisatie), mede gelet op de eisen/verwachtingen die voortvloeien uit de facultaire taak iedere student voor te bereiden op de zelfstandige beoefening van de wetenschap of de beroepsmatige toepassing van wetenschappelijk kennis;
- b. het formuleren van aanbevelingen om te komen tot kwaliteitsverbetering.

3.3. Werkwijze

3.3.1. VOORBEREIDING

De visitatiecommissie hield haar installatievergadering op 19 februari 2002. Tijdens deze vergadering werden de commissieleden verder ingelicht over het visitatieproces en hebben zij zich voorbereid op de af te leggen bezoeken. Verder heeft de commissie een referentiekader geformuleerd (hoofdstuk II.), waarin de minimumeisen werden vastgelegd waaraan het te visiteren onderwijs naar haar opvatting zou moeten voldoen. Daarnaast werd het programma van de bezoeken opgesteld en werd een eerste bespreking gehouden van de zelfstudies.

3.3.2. BEZOEK AAN DE INSTELLINGEN

De tweede bron van informatie wordt gevormd door de gesprekken die de commissie tijdens haar bezoek aan de betreffende faculteiten heeft gevoerd met alle geledingen die zijn betrokken bij het onderwijs in de Architectuur. De gesprekken zijn voor de commissie een goede aanvulling geweest op de zelfstudies.

Tijdens elk bezoek werd ook de mogelijkheid tot aanvullende/extra gesprekken voorzien. Deze konden plaatsvinden op verzoek van de visitatiecommissie zelf of op verzoek van betrokken personen uit de bezochte universiteit.

Verder heeft de commissie kennis genomen van aanvullende informatie, zoals verslagen, voorbeelden van examenvragen, schriftelijk studiemateriaal, tijdschriften en handboeken, logboeken en ontwerpen, die door de opleidingen ter beschikking werden gesteld. Ook werden door de visitatiecommissie nog vóór de bezoeken eindverhandelingen opgevraagd en bekeken.

Tevens werden onderwijsruimten, ateliers, computerfaciliteiten en bibliotheken bezocht. Deze hebben de commissie een goed beeld gegeven van de omgeving waarin het onderwijs plaatsvindt. Aan het einde van elk bezoek werden, na intern beraad van de visitatiecommissie, de voorlopige bevindingen mondeling gepresenteerd aan de gevisiteerde opleiding.

Prof. A. De Herde was verhinderd voor het visitatiebezoek aan de Vrije Universiteit Brussel. Hij legde op 8 mei 2002 (in aanwezigheid van de voorzitter van de visitatiecommissie en de stafmedewerkster van het VLIR-secretariaat) een bijkomend (verkort) bezoek af. Dhr. R. Nijse kon het visitatiebezoek aan de Katholieke Universiteit Leuven niet bijwonen. Het werd noch door de opleiding, noch door de visitatiecommissie als noodzakelijk ervaren om een aanvullend bezoek te organiseren.

3.3.3. RAPPORTERING

Als laatste stap in het visitatieproces heeft de commissie haar bevindingen, conclusies en aanbevelingen in voorliggend rapport vastgelegd. De faculteiten werden hierbij in de gelegenheid gesteld om op de concepten van het rapport en van het hun aanbelangende facultaire deelrapport te reageren. De commissie heeft de reacties van de faculteiten in de mate dat zij zich hierin kon vinden in het rapport verwerkt.

De bezoekschema's van de visitatiecommissie zijn toegevoegd als bijlage 2.

4. Opzet en indeling van het rapport

Het voorliggend rapport bestaat uit twee delen. In het eerste deel van het rapport beschrijft de visitatiecommissie het referentiekader van waaruit zij de gevisiteerde opleidingen heeft beoordeeld (hoofdstuk II.) en worden de belangrijkste conclusies en aanbevelingen van de commissie in vergelijkend perspectief weergegeven (hoofdstuk III.).

In het tweede deel van het rapport brengt de commissie verslag uit over de verschillende opleidingen die zij heeft gevisiteerd. De deelrapporten werden geordend naar de chronologische volgorde van de bezoeken.

II. Het referentiekader

1. Inleiding

Bij de beoordeling van de opleidingen Architectuur is de visitatiecommissie uitgegaan van de doelstellingen die de verschillende opleidingen zichzelf hebben gesteld. Respect voor de eigenheid van een opleiding en voor de diversiteit van dezelfde opleiding over de verschillende universiteiten heen veronderstelt immers dat in de eerste plaats wordt nagegaan of elke opleiding erin slaagt de eigen doelstellingen te realiseren. Dit neemt echter niet weg dat van elke opleiding mag worden verwacht dat zij een aantal minimumeisen verwezenlijkt. Daarom heeft de commissie de door de opleidingen gestelde doelstellingen en de manier waarop deze worden ingevuld ook getoetst aan de door haar geformuleerde minimumeisen, welke in onderstaand referentiekader worden weergegeven.

Het referentiekader omvat een aantal algemene uitgangspunten over een universitaire opleiding Architectuur, de Europese richtlijnen die ten aanzien van een universitaire opleiding Architectuur gelden en een aantal algemene didactische uitgangspunten.

Tot slot moet worden opgemerkt dat de commissie dit referentiekader noch vóór, noch tijdens de bezoeken expliciet heeft bekend gemaakt, om de instellingen toe te laten onbevangen met de commissie van gedachten te wisselen over het eigen functioneren. Uiteraard is het referentiekader wel impliciet gebleken uit vragen en suggesties tijdens de gesprekken en uit de voorlopige conclusies tijdens de mondelinge rapportering.

2. Algemene uitgangspunten¹

Architectuur is de kunst de ruimte te organiseren, de grenzen ervan aan te geven en ze bewoonbaar te maken. Het gaat om een oordeelkundig aanwenden van de bouwelementen teneinde te voldoen aan de materiële en morele behoeften van de mens.

1. Website Orde van Architecten België: <http://www.ordevanarchitecten.be/nl/home-nl.htm>

Als totaalspecialist van de bouwkunst verenigt de architect de eigenschappen van een humanist en technicus, beeldend kunstenaar en beheerder in zich. Hij heeft tot taak een combinatie van esthetisch streven, technische noden en materiële opties. Hij combineert verbeelding, know-how en ervaring om het globale architecturale evolutieproces tot een goed einde te brengen. Hij beheerst alle ontwerpfasen van een bouwproject en is in staat de verschillende uitvoeringsfasen ervan te leiden en te controleren.

De architect heeft in deze maatschappij in wording een maatschappelijke en intellectuele opdracht. Als urbanist, vormgever en raadsman draagt hij bij tot de verwezenlijking van een levenswijze die is afgestemd op de evolutie van de culturele en economische context.

3. Europese richtlijnen²

In het kader van bovenstaand uitgangspunt is de commissie van mening dat met het oog op het realiseren van een kwaliteitsvolle universitaire opleiding Architectuur de opleidingen minimaal de verwerving moet waarborgen van:

1. het vermogen tot architectonische vormgeving die zowel aan esthetische als aan technische eisen voldoet;
2. passende kennis van de geschiedenis en de theorie van de architectuur en aanverwante kunstvormen, technologische vakken en menswetenschappen;
3. kennis van beeldende kunsten voor zover deze van invloed kunnen zijn op de kwaliteit van de architectonische vormgeving;
4. passende kennis van stedenbouwkunde, planologie en de daarbij gebruikte technieken;
5. inzicht in de relatie tussen mensen en architectonische constructies en tussen architectonische constructies en hun omgeving, alsmede in de noodzaak om architectonische constructies en de ruimten daartussen af te stemmen op menselijke behoeften en maatstaven;
6. inzicht in het architectenberoep en de rol van de architect in de maatschappij, met name bij het maken van projecten waarin rekening wordt gehouden met sociale factoren;
7. inzicht in de methoden van onderzoek en van voorbereiding bij het maken van projecten;
8. inzicht in de problemen op het gebied van het constructief ontwerp, de constructie en de civiele bouwkunde in verband met het ontwerpen van gebouwen;
9. passende kennis van de natuurkundige en technologische vraagstukken, alsmede van de functie van het gebouw met het oog op het verschaffen van comfort en bescherming tegen weersomstandigheden;
10. technische bekwaamheid als ontwerper teneinde, binnen de door begrotingsfactoren en bouwvoorschriften gestelde grenzen, te kunnen voldoen aan de eisen van de gebruikers van het betrokken gebouw;
11. passende kennis van de industrieën, organisaties, voorschriften en procedures die een rol spelen bij de omzetting van ontwerpen in gebouwen en het inpassen van plannen in de planologie.

2. Raad van de Europese Gemeenschappen, richtlijn van de Raad van 10 juni 1985 inzake de onderlinge erkenning van de diploma's, certificaten en andere titels op het gebied van de architectuur, tevens houdende maatregelen tot vergemakkelijking van de daadwerkelijke uitoefening van het recht van vestiging en vrij verrichten van diensten (85/384/EEG) - zoals aangevuld met de richtlijnen van 20.12.85 en 27.01.86. Ook te raadplegen op: <http://www.ordevanarchitecten.be/nl/home-nl.htm>

In de opleidingen Architectuur dient zowel wetenschappelijk niveau als maatschappelijke relevantie te worden gegarandeerd. Het spreekt vanzelf dat actuele ontwikkelingen binnen het vakgebied in relatie tot hun maatschappelijke achtergrond voldoende aandacht verdienen.

Bepalend voor de kwaliteit van het opleidingsaanbod is ook de deskundigheid en de wetenschappelijk kritische instelling van de staf. Specialisaties binnen de staf aanwezig kunnen daarbij beperkingen maar ook extra mogelijkheden voor de opbouw van het programma bieden.

4. Algemene didactische uitgangspunten

Het karakter van het onderwijsprogramma wordt in hoge mate bepaald door de te realiseren doelstellingen en eindtermen, door de vormgeving en invulling van het feitelijke leer- en vormingsproces en door de wijze waarop de voortgang van de studie wordt begeleid door momenten van evaluatie.

De *opleidingen* zijn verantwoordelijk voor de wetenschappelijke en de beroepsvoorbereidende relevantie, de effectiviteit en de efficiëntie van het opleidingsprogramma. Het opleidingsprogramma moet aansluiten bij de algemene uitgangspunten en de Europese richtlijnen zoals hierboven geformuleerd, het moet een goede samenhang vertonen, waarbij de grondige opleiding van de eerste cyclus de nodige basisvaardigheden bijbrengt die een zekere differentiatie en specialisatie tijdens de tweede cyclus mogelijk maken, zonder evenwel het zicht op de totaliteit van het vakgebied te verliezen.

Daarnaast hanteert de commissie als uitgangspunt dat, op dit vormingsniveau, naast de opleidingsverantwoordelijken het onder meer de *student* is die de verantwoordelijkheid draagt voor de kwaliteit en de voortgang van zijn/haar studie. Hiertoe dienen de faculteiten alles in het werk te stellen om aan de studenten de gelegenheid te geven verantwoordelijkheid op te nemen bij het tot stand brengen van een naar vorm en inhoud kwalitatief hoogstaand *aanbod*, onder andere door hen de nodige inspraak in de onderwijsorganen te garanderen en hen te betrekken bij onderwijsbeoordelingen. Een dergelijk aanbod dient zowel te beantwoorden aan de eisen die aan een universitair opleidingsprogramma in het algemeen kunnen worden gesteld, met name eisen betreffende de te realiseren leerdoelen, de vormgeving en de invulling van het feitelijk leer- en vormingsproces en van de evaluatie, als aan de specifieke eisen die met betrekking tot het vakgebied vooropstaan, zoals wetenschappelijk gehalte, actualiteit, competentiegerichtheid, ...

Wat de *leerdoelen* betreft, staat de relevantie voorop. Deze relevantie kan worden afgewogen aan het wetenschappelijk actualiteitsgehalte en de beroepsvoorbereidende kwaliteit van de doelstellingen. Een opleiding dient bovendien van meet af aan de eind- en intermediaire doelstellingen van de opleiding en van de afzonderlijke opleidingsonderdelen aan de student bekend te maken, en dit in relatie tot de toelatingseisen en de vereiste voorkennis, vaardigheden en attitudes.

Met betrekking tot het feitelijke *leer- en vormingsproces*, zijn overwegend drie aspecten beslissend. Op de eerste plaats genereert de *inhoudelijke* invulling eisen naar de kwaliteit van het beschikbare studiemateriaal en de bredere documentaire ondersteuning van het proces, evenals naar de coherentie waarmee het feitelijk proces de vooropgestelde leerdoelen dekt.

Verder kunnen er eisen worden gesteld in verband met de gebruikte *werkvormen*, de ondersteuning ervan met gepaste communicatie- en informatietechnologieën, de beschikbare materiële infrastructuur, enzovoort. Het leerproces dient met name ondersteund te worden door een moderne didactische uitrusting en door goed aansluitend studie- en onderwijsmateriaal, dat in voldoende

mate voor de studenten beschikbaar is. Een gevarieerd gebruik van aangepaste didactische werkvormen en een efficiënte begeleiding ervan met relevante technologieën zijn van belang.

Tenslotte dient in hoofde van de *studente* worden gekeken naar zijn belasting, zijn mogelijkheden voor efficiënt gebruik van de studietijd, enzovoort. Bovendien is van belang of in de mate van het mogelijke rekening wordt gehouden met individuele verschillen, onder meer in studietempo. Dit laatste kan bijvoorbeeld blijken uit differentiatievoorzieningen binnen het programma, uit de dosering tussen contactonderwijs en zelfstudie, enzovoort.

De belangrijkste eis ten aanzien van de *examinering* is dat de vorm en inhoud hiervan moeten overeenstemmen met de vooropgestelde leerdoelen en de wijze waarop deze vertaald worden in het leer- en vormingsproces. De exameneisen en -vormen dienen vooraf aan de studenten duidelijk bekend te worden gemaakt. Voorts dient ook aandacht te worden besteed aan aspecten als de billijkheid van de evaluatie, de betrouwbaarheid van de toetsing en de kwaliteit van de geleverde feedback.

Tot slot dient de opleiding te voorzien in een systeem van *studie- en studentenbegeleiding* dat gericht is op het voorkomen en tijdig signaleren van studieproblemen, alsmede op het doen van suggesties voor oplossingen.

III. De opleidingen in vergelijkend perspectief

In dit hoofdstuk geeft de visitatiecommissie een overzicht van de situatie aan de verschillende universiteiten met betrekking tot een aantal kwaliteitsaspecten inzake onderwijs, onderwijsorganisatie en randvoorwaarden van de opleidingen Architectuur. Zij besteedt daarbij voornamelijk aandacht aan elementen die haar het meest in het oog zijn gesprongen of die zij belangrijk acht, en aan vaststellingen die zij in meerdere opleidingen heeft gedaan. De lezer dient er zich derhalve bewust van te zijn dat het niet de bedoeling van de commissie is de deelrapporten in dit hoofdstuk in detail te herhalen.

0. Inleiding

Rekening houdend met de complexe en haast onmogelijke opgave waarvoor de universitaire architectuuropleidingen zich geplaatst zien, hecht de commissie eraan haar waardering uit te spreken voor de lucide en dynamische aanpak die ze in de drie opleidingen heeft mogen constateren. De opleidingen moeten immers niet alleen een eeuwenoude en inherente tegenstelling tussen de precisie van een technologische benadering en de principiële onbepaaldheid van een interpretatieve cultuur overbruggen, maar zijn ook geconfronteerd met de actuele vraagstelling naar de plaats en taken van het architectenberoep zelf in een snel evoluerende maatschappij. Deze intrinsieke spanningen moeten daarenboven in een efficiënt didactisch patroon worden ingepast en verwerkt. Dat alles heeft heel directe gevolgen.

De architectuuropleidingen maken immers in de drie gevallen deel uit van een Faculteit Toegepaste Wetenschappen en moeten daar hun heel specifieke plaats waarmaken, hetgeen niet altijd vanzelfsprekend is, zeker niet nu bij die faculteiten zelf de groei eruit is en de middelen beperkt zijn. Het belang en de eigen aard van het ontwerpatelier dat een centrale plaats in de opleidingen inneemt bijvoorbeeld, is in een wetenschappelijke instelling niet altijd even evident. Zowel in de zelfstudies als in de bezoeken ter plaatse is gebleken dat de drie opleidingen elk op hun eigen manier met die intrinsieke spanningen voortreffelijk weten om te gaan. Ze geven zich duidelijk rekenschap van de continue uitdaging waar ze voor staan. De commissie is zich ook bewust van het feit dat het in de drie gevallen om betrekkelijk jonge afdelingen gaat die in hun huidige vorm nog niet de tijd hebben gehad om een stevige traditie uit te bouwen.

De aan de drie opleidingen gemeenschappelijke kenmerken beletten niet dat ze onderling opmerkelijke verschillen te zien geven. Qua omvang en aanpak staan de architectuuropleidingen

van de K.U.Leuven en de RUG het dichtst bij elkaar. Door het beperkte studentenaantal en de corresponderende schaarste aan middelen en aan de bezetting van de staf is de opleiding aan de VUB er moeilijk mee te vergelijken.

Maar ook tussen Gent en Leuven zijn de verschillen opvallend. Niet alleen in de structurering en uitbouw van het onderwijsprogramma, maar ook in aanpak en mentaliteit. Leuven steunt op de langste traditie. Reeds in de zestiger jaren van de vorige eeuw werd daar geopteerd voor een volwaardige ontwerpopleiding en dat vanaf het eerste jaar van de ingenieursstudies. Dat model werd pas veel later door de andere universiteiten overgenomen. De architectuuropleiding van Leuven lijkt dan ook van de drie vergeleken opleidingen de best geoliede machine te zijn, met alle voor- en nadelen van dien. Het onderwijzend corps bestaat uit prominente figuren die zowel nationaal als internationaal gezag genieten. Dat garandeert de kwaliteit van het onderwijs en het onderzoek. De studenten participeren daarin tot op zekere hoogte, maar zijn er ook enigszins de dupe van. De opleiding beperkt zich immers al te zeer tot de traditionele overdracht van kennis en komt slechts moeizaam tot een participatieve en creatieve samenwerking. De commissie geeft er zich rekenschap van dat dit laatste, gedeeltelijk althans, te wijten is aan een overbelasting van het onderwijzend personeel.

De opleiding in Gent geeft een ander beeld te zien. De structuren lijken hier te verdwijnen achter een meeslepend enthousiasme, waarin zowel docenten als studenten betrokken zijn. Die structuren zijn er wel degelijk: de opbouw van het programma lijkt zelfs het best doordacht en het meest toekomstgericht, een goed evenwicht tussen wetenschappelijke veleisendheid en persoonlijke uitbouw in functie van de vele facetten die de uitoefening van het vak vereist. Hier, zowel als in Leuven, bestaat evenwel de neiging om de eigen interesses van de docenten al te zeer te laten doorwegen op de gewenste algemeenheid van het aanbod, maar dat is ook hier gedeeltelijk te wijten aan de overbelasting van de docenten die niet gemakkelijk toelaat én aan fundamenteel wetenschappelijk onderzoek te doen én een breed onderwijspakket aan te bieden. Meer nog dan in Leuven zijn de architectuurwetenschappen hier veruit het best vertegenwoordigd en dreigt er een splitsing op te treden met de technische kant van het vak die op zichzelf wellicht redelijk is uitgebouwd, maar onvoldoende geïntegreerd is. Juist die splitsing is het die in de uitoefening van het vak soms desastreuze gevolgen heeft. De integratie van de techniek moet dan ook een voornaam punt van aandacht zijn.

Bij de opleiding aan de VUB doet zich het omgekeerde voor. Hier kan evenmin van een goede integratie van de twee polen gesproken worden, omdat hier de architectuurwetenschap zelf nauwelijks als een constitutief deel van de opleiding bestaat. De klemtoon ligt hier overwegend op de technische aspecten.

Hoezeer de commissie ook de inspanningen waardeert om de kwaliteit van de wetenschappelijke benadering van de architectuur op te voeren, toch kan ze zich niet helemaal van de indruk ontdoen dat de overgeleverde structuren en programma's nog altijd geen fundamentele vernieuwing van de problematiek toelaten. Ze hoopt dat de invoering van de bachelor/master-structuur eenzelfde dynamiek kan genereren als deze die in de jaren negentig de Vlaamse architectuuropleidingen in hun huidige vorm heeft laten ontstaan. In dit verband lijkt het aangewezen dat er nog nauwere samenwerking en overleg tussen de drie opleidingen tot stand zou komen om hun onderzoek en hun onderwijs op elkaar af te stemmen en zo een gediversifieerd aanbod over de drie universiteiten heen te laten ontstaan. Verwijzend naar de interuniversitaire afspraken die in de jaren '90 tussen de opleidingen Architectuur³ gemaakt zijn, nodigt de visitatiecommissie in het kader van de

3. De visitatiecommissie verwijst in dit verband naar het document "De academische opleiding in de Architectuur aan de Faculteiten Toegepaste Wetenschappen van de Vlaamse Universiteiten – Ontwerp." (13 maart 1991).

bachelor/master-structuur de drie opleidingen uit om afspraken te maken en akkoorden te sluiten over de verschillende toekomstige masteropleidingen en de beschikbare (humane en technische) middelen met elkaar te delen met de bedoeling de synergie te bevorderen en de kwaliteit van het onderwijs te verhogen.

1. Doelstellingen en eindtermen

De doelstellingen en eindtermen in de opleiding Architectuur aan de RUG zijn uitstekend geformuleerd. Met betrekking tot de K.U.Leuven stelt de commissie vast dat de uitgangspunten van de opleiding in het zelfstudierapport duidelijk worden weergegeven, maar dat de doelstellingen en eindtermen beknopter en helderder geformuleerd dienen te worden. Doelstellingen en eindtermen zijn wat de VUB betreft in de zelfstudie onvoldoende uit de verf gekomen en - ondanks verdere besprekingen tijdens het visitatiebezoek - onvoldoende toegelicht gebleven. De commissie wijst het ontbreken van (een collectief georganiseerde) reflectie over de identiteit van deze opleiding aan als reden voor het ontbreken van deze gegevens.

Studenten worden in de opleidingen aan de K.U.Leuven⁴, de RUG⁵ en de VUB structureel betrokken bij het formuleren van de doelstellingen en eindtermen.

De nagestreefde doelstellingen en eindtermen in de opleidingen Architectuur aan de K.U.Leuven en de RUG hebben zonder twijfel een universitair karakter en omvatten in goede mate de door de commissie geformuleerde minimumeisen. De opleiding aan de VUB stelt zich eveneens duidelijk tot doel op universitair niveau te opereren. Om aan deze laatste vooropstelling te voldoen meent de commissie evenwel dat, ter ondersteuning van het onderwijs, het onderzoek in deze opleiding verder uitgebouwd moet worden.

Doelstellingen, eindtermen en programma sluiten wat de opleidingen Architectuur aan de K.U.Leuven en de RUG betreft goed op elkaar aan. Door een onduidelijke formulering van de doelstellingen en eindtermen in de Brusselse zelfstudie ontbreekt daar eveneens de vertaling van de doelstellingen en eindtermen naar het programma. De commissie stelt wel vast dat het Brusselse programma impliciet elementen bevat die tot de formulering van zo'n visie aanleiding kunnen geven.

De randvoorwaarden, meer bepaald de omstandigheden en de middelen waarbinnen de opleiding Architectuur aan de K.U.Leuven mag bestaan, zijn over het algemeen goed. Dit kan - met uitzondering van de optie Architectuur/bouwtechniek die volgens de commissie nog te weinig ondersteund wordt door onder meer staf en onderzoek - ook gezegd worden van de opleiding Architectuur aan de RUG. De huidige omstandigheden waarin de opleiding Architectuur aan de VUB functioneert zijn moeilijk: er wordt in dit verband onder meer verwezen naar de beperkte personeelsomkadering, het geringe aantal studenten, het gebrek aan een degelijke bibliotheek en aan voldoende atelierruimte. De visitatiecommissie stelt in dit verband dat - om een volwaardige architectuuropleiding te organiseren - de VUB en de Faculteit Toegepaste Wetenschappen de opleiding hiertoe ook van de nodige middelen moeten voorzien.

4. In afwijking van het bijhorende deelrapport.

5. In afwijking van het bijhorende deelrapport.

2. Programma

2.1. Opbouw van het programma

Studenten leggen met succes een interuniversitair overlegd en erkend toelatingsexamen af alvorens toegelaten te worden tot de opleiding Architectuur. De opleiding zelf omvat vijf studiejaren, gespreid over twee cycli. De eerste cyclus van de opleiding (kandidaturen) neemt decretaal twee jaar in beslag, de tweede cyclus drie jaar. Afhankelijk van de betrokken universiteit worden de studiejaren van de tweede cyclus ingenieursjaren (K.U.Leuven), proefjaren (RUG) of graadsjaren (VUB) genoemd.

Anticiperend op de hervormingen in het Europese hoger onderwijs wordt de opleiding aan de RUG inhoudelijk al georganiseerd volgens een '3+2'-structuur (een driejarige eerste cyclus en een tweejarige tweede cyclus). Het 'evolutieprogramma 2001', dat progressief wordt ingevoerd in de opleiding aan de VUB, is inhoudelijk georganiseerd volgens een '2+1+2'-structuur: een tweejarige basisopleiding (de eerste cyclus), een schakel- of oriëntatiejaar (het eerste graadsjaar) en twee specialisatiejaren (het tweede en derde graadsjaar).

In alle gevisiteerde opleidingen wordt aan de kandidatuurstudenten Architectuur een verplicht programma aangeboden. Vanaf de tweede cyclus kunnen studenten ook zelf een deel van hun programma bepalen. Aan de K.U.Leuven vullen de studenten zo het verplichte programmagedeelte tijdens elk ingenieursjaar aan met keuzevakken. De Gentse opleiding is zo gestructureerd dat studenten vanaf het academiejaar 2001-2002 in het tweede proefjaar kiezen tussen de optie Architectuur/stedenbouw en de optie Architectuur/bouwtechniek. Het programma van het tweede en derde proefjaar bestaat verder ook uit een reeks keuzevakken. Het 'evolutieprogramma 2001' van de opleiding aan de VUB zal de differentiatierichtingen 'Architectonisch Ontwerp', 'Berekening en Structuur' en 'Technische Installaties en Bouwfysica' aanbieden vanaf het tweede graadsjaar. Ook keuzevakken zullen deel uitmaken van dit programma.

Er zijn volgens de visitatiecommissie in alle programma's van de tweede cyclus voldoende keuzemogelijkheden aanwezig voor de studenten.

De visitatiecommissie evalueert de structuur van het Leuvense architectuurprogramma, dat gekenmerkt wordt door een logische en verantwoorde opbouw, positief. De algemene coherentie van het 'evolutieprogramma 2001' van de opleiding aan de VUB wordt volgens de commissie in voldoende mate gerealiseerd. Wat de opleiding aan de RUG betreft is de commissie van mening dat de doorgevoerde programmahervorming de coherentie ervan heeft verbeterd. Wel formuleert zij nog de bedenking dat exacte wetenschappen een grotere plaats moeten krijgen in het kandidatuursprogramma, waar ze een essentiële basis vormen voor de algemene vorming van de studenten.

2.2. Inhoud van het programma

Het niveau van de programma's in zowel de eerste als de tweede cyclus is naar het oordeel van de visitatiecommissie in alle gevisiteerde opleidingen goed. Het actualiteitsgehalte van het programma aan de K.U.Leuven wordt positief geëvalueerd. De verantwoordelijken van de Gentse architectuuropleiding spannen zich eveneens in om de actuele ontwikkelingen in de architectuur te volgen. Een beperkt aantal opleidingsonderdelen kan op dit vlak evenwel nog geoptimaliseerd worden. In de VUB gaat de aandacht vooral naar actuele structuren en nieuwe materialen.

Het probleem van de globale aanpak is gemeenschappelijk aan de meeste architectuuropleidingen in de wereld. Deze opleidingen worden geconfronteerd met het integreren in het ontwerp van de

bijdragen van de verschillende disciplines. De visitatiecommissie geeft aan de drie Vlaamse opleidingen de aanbeveling mee door te gaan met hun inspanningen op dit gebied. In dit verband gaat de visitatiecommissie voor elke opleiding telkens kort in op één knelpunt.

De visitatiecommissie stelt vast dat in de Gentse opleiding Architectuur de integratie tussen de pijlers ontwerpatelier en architectuurwetenschappen goed is. De synergie die tussen de pijlers ontwerpatelier en architectuurwetenschappen merkbaar is, ontbreekt evenwel nog tussen deze twee voornoemde en de derde pijler, met name bouwtechniek. De commissie stelt in het programma een tekort aan bouwtechnische ondersteuning vast: door het tekort aan bouwtechniek wordt op zijn beurt de integratie tussen het ontwerpatelier en de architectuurwetenschappen enerzijds en de bouwtechniek anderzijds niet gestimuleerd.

Wat het architectuurprogramma van de VUB betreft veronderstelt de visitatiecommissie dat de integratie tussen de architectuurwetenschappelijke opleidingsonderdelen geoptimaliseerd kan worden. Architectuurwetenschappen, zo stelt de commissie, zouden meer tot de kern van de opleiding moeten gaan behoren. Ook de pijlers ontwerpmethodiek, bouwtechniek en architectuurwetenschappen zouden in de toekomst onderling beter moeten congrueren. Het programma is naar haar mening dermate bouwtechnisch georiënteerd dat de afstuderende ingenieur-architecten een tekort aan architecturale identiteit zullen bezitten.

Volgens de visitatiecommissie heeft de implementatie van het architectuurprogramma aan de K.U.Leuven te lijden onder een zekere fragmentatie. De academische personeelsleden vullen elkaar inhoudelijk op onderwijsvlak goed aan, maar de professionele synergie die tussen hen zou worden verwacht, ontbreekt. Zowel de opleidingsonderdelen die onder de pijlers ontwerpen, bouwtechniek en architectuurwetenschappen ressorteren, als de pijlers onderling missen integratie. De commissie wijst erop dat dit in de opleiding een essentieel probleem is.

Voor gedetailleerde aanbevelingen van de commissie ten aanzien van de inhoud van de programma's wordt naar de deelrapporten verwezen.

2.3. Werkvormen

De opleidingen maken gebruik van gevarieerde werkvormen. De commissie is van mening dat de keuze van de werkvormen in overeenstemming is met de aangeboden programma's. Ook de (atelier)oefeningen die voor de studenten worden opgesteld zijn overal van goede kwaliteit.

Het initiatief van de Jokerweek in de opleiding Architectuur aan de RUG wordt door de commissie sterk gesteund. Ook de invoering van seminars in de Gentse tweede cyclus (vierde en vijfde proefjaar), met daaraan gekoppeld het voorbereiden en presenteren van papers, kan de commissie alleen maar aanmoedigen. De visitatiecommissie vraagt de opleiding wel met aandrang om de planning van de opdrachten van studenten - en dit des te meer als deze in de toekomst zullen toenemen - goed op elkaar af te stemmen. De commissie vraagt ten aanzien van deze opleiding tevens om het aantal contacturen te laten afnemen ten voordele van zelfstudie.

Het pedagogisch project gebaseerd op project based learning, dat binnen de opleiding Architectuur aan de VUB volop wordt ontwikkeld, wordt door de visitatiecommissie aangemoedigd. Dit, net als de begeleide zelfstudie in de opleiding aan de K.U.Leuven, vraagt evenwel voldoende omkadering en nieuwe begeleidingswijzen om het succes ervan te garanderen. De visitatiecommissie vraagt de verantwoordelijken van beide opleidingen om bij de invoering van de vernieuwingen de studiedruk te bewaken.

Informatie- en communicatietechnologie blijkt zowel in de opleidingen Architectuur aan de K.U.Leuven als aan de VUB zonder problemen ingang gevonden te hebben in het onderwijs, als middel en als onderwijsonderwerp. Ten aanzien van de Gentse opleiding raadt de visitatiecommissie

aan het gebruik van de computer doorheen de hele opleiding naast inhoudelijk (als middel om ontwerpen te conceptualiseren en te visualiseren) ook meer als methodologisch middel en als specifiek denkpatroon te stimuleren.

Vanaf het eerste ingenieursjaar leggen de architectuurstudenten aan de K.U.Leuven jaarlijks drie à vier werf-, gebouw- en/of fabrieksbezoeken af, die echter volgens de zelfstudie moeten worden aangepast.

Tot slot merkt de commissie op dat het studiemateriaal, dat ter beschikking wordt gesteld van de studenten, in de drie gevisiteerde opleidingen goed is. De commissie waardeert dat de studenten in de eerste kandidatuur aan de VUB gratis over alle cursusnota's (uitgegeven door de VUB-Dienst Uitgaven) mogen beschikken.

2.4. Vaardigheden

De programma's van de gevisiteerde opleidingen bieden hoofdzakelijk tijdens de ontwerp ateliers en het eindwerk ruime mogelijkheden om problemen te leren stellen en overeenkomstig het probleemoplossend vermogen te ontwikkelen. Ook het onafhankelijk en kritisch denken van de studenten wordt doorheen de programma's grondig gestimuleerd.

De zelfstandigheid die de Gentse architectuurstudenten kenmerkt, is opvallend. De intensieve begeleiding die de studenten van de opleiding aan de VUB krijgen is evenmin belemmerend voor hun zelfstandigheid. In de Leuvense opleiding dient bewaakt te worden dat de systematische begeleiding van de studenten hun zelfstandigheid niet in het gedrang brengt.

De Leuvense en Gentse architectuurstudenten drukken zich zowel schriftelijk als mondeling vlot uit in de moedertaal. Met betrekking tot de architectuurstudenten aan de VUB evalueert de visitatiecommissie deze vaardigheden als voldoende.

De aandacht voor grafisch en iconografisch taalgebruik in de programma's is goed. De aandacht voor de ontwikkeling van syncretisch inzicht bij studenten bestaat in de gevisiteerde opleidingen op een meer dan voldoende manier.

Er wordt in de opleidingen Architectuur aan de K.U.Leuven (volgens de studenten met name in de laatste twee ingenieursjaren) en de VUB ruime aandacht besteed aan het bijbrengen van computervaardigheden. Zowel basiscomputervaardigheden als gespecialiseerd computergebruik komen in de opleidingen aan bod, wat de commissie steunt. In de huidige omstandigheden acht de commissie het bijbrengen van computervaardigheden wat de RUG betreft nog te beperkt. De geplande aanstelling van een personeelslid om het computeronderwijs mee te ondersteunen en de verwerving van geactualiseerde computersoftware zullen de studenten ongetwijfeld ten goede komen.

Sociale vaardigheden worden in de gevisiteerde opleidingen in het bijzonder gestimuleerd door groepswork. Permanente vorming daarentegen blijkt een houding waaraan binnen de opleidingen weinig expliciete aandacht wordt besteed.

2.5. Examinering

Vanaf de aanvang van het academiejaar worden de studenten op verschillende wijzen geïnformeerd over de examens: in de drie gevisiteerde opleidingen ontvangen zij het examenreglement, de studiegids en geven professoren inlichtingen terzake tijdens de contacturen. Aan de K.U.Leuven kunnen de examenmodaliteiten tevens worden nagelezen op het internet.

De opleiding Architectuur aan de K.U.Leuven volgt voor de examens een semestersysteem. In de Gentse opleiding is overwegend een jaarsysteem van toepassing. Dit is tot en met het academiejaar 2001-2002 eveneens het geval in de opleiding Architectuur aan de VUB. Van dit systeem wordt in Brussel in de kandidaturen ook wel eens afgeweken, door studenten voor een aantal opleidingsonderdelen (al dan niet definitieve) examens te laten afleggen na de kerstvakantie.

In de gevisiteerde opleidingen worden gevarieerde toetsingsvormen gebruikt, zoals schriftelijke en mondelinge examens, open-boek examens, ... Bij wijze van permanente evaluatie worden aan de gevisiteerde opleidingen in de loop van het academiejaar door de studenten ook presentaties gehouden (al dan niet op basis van een vooraf geschreven paper).

Op basis van de ter beschikking gestelde examenvragen evalueert de commissie het niveau van de examens in de opleiding Architectuur aan de K.U.Leuven en de VUB als goed. Er wordt zowel aandacht besteed aan kennis als aan inzicht en vaardigheden. Betreffende de RUG heeft de visitatiecommissie vastgesteld dat het niveau van de examens minder uitdagend is dan van het programma kan verwacht worden. De commissie meent dat, wat de examens volgend op hoorcolleges betreft, de nadruk te vaak op reproductie ligt.

Het beoordelingsproces van de ontwerpen verloopt in de Brusselse opleiding doorheen de vijf studiejaar en in het bijzonder in de kandidaturen zeer aandachtig en nauwkeurig. Ook aan de RUG worden de vorderingen van de studenten met de nodige ernst gevolgd: opdrachten worden tijdens het jaar thematisch gequoteerd en de eindevaluatie wordt aldus niet enkel op het eindresultaat gebaseerd. Dat de samenstelling van de Gentse evaluatiejury's vanaf het academiejaar 2000-2001 wordt aangepast om rolvermenging tussen de functie van begeleider en beoordelaar te voorkomen, wordt door de visitatiecommissie als een goed initiatief beschouwd.

De visitatiecommissie stelt dat het evaluatieproces van de ontwerpateliers aan de K.U.Leuven transparant is. Wel waarschuwt ze dat de tussentijdse evaluaties van de ontwerpateliers elkaar zo snel opvolgen dat de studenten weinig tijd krijgen om in hun werk te groeien en om zelf over een langere tijdspanne te reflecteren over hun eigen werk.

De studenten signaleren in geen van de drie opleidingen problemen in verband met de examens. Wel kwam tijdens elk visitatiebezoek ter sprake dat ze in de loop van het academiejaar verhoudingsgewijs meer tijd spenderen aan het maken van ontwerpen, dan aan de voorbereiding van hun examens.

Dat de studenten van de drie opleidingen direct of indirect een aandeel hebben in de planning van de examenroosters, evalueert de commissie als positief.

3. Afstudeerwerk/Eindwerk/Scriptie en (studie-)stage

3.1. Afstudeerwerk/Eindwerk/Scriptie

In alle gevisiteerde opleidingen wordt in het tweede jaar van de tweede cyclus gestart met de voorbereiding op het eindwerk (K.U.Leuven), de scriptie (RUG) of het afstudeerwerk (VUB). De studenten krijgen vanwege het academisch personeel een introductie in mogelijke onderwerpen en hebben daarnaast ook de vrijheid om zelf een thema aan te brengen. De commissie heeft nergens problemen vastgesteld ten aanzien van dit keuzeproces.

De opleidingen Architectuur aan de K.U.Leuven en de RUG kennen elk respectievelijk aan het eindwerk en de scriptie 15 studiepunten toe. Aan de VUB stonden tot en met het academiejaar 2000-2001 in het derde graadsjaar een afstudeerwerk en een eindontwerp met een respectievelijke waarde van 15 en 10 studiepunten geprogrammeerd. Vanaf het academiejaar 2001-2002 maken

de Brusselse architectuurstudenten in het laatste graadsjaar een afstudeerwerk en een eindontwerp van telkens 8 studiepunten, waarbij ze de mogelijkheid hebben om één van beide uit te breiden met een werkcollege van 7 studiepunten. Het afstudeerwerk en het eindontwerp kunnen daarbij thematisch aan elkaar gekoppeld worden.

De opleiding Architectuur aan de VUB beschouwt het afstudeerwerk als een zelfstandig onderzoekswerk. In de Gentse opleiding hebben de studenten in het kader van de scriptie de keuze tussen een verhandeling (de zelfstandige uitwerking van een onderzoeksprobleemstelling) en een eindproject (een ontwerp of ontwerpstudie met theoretische en/of praktische onderbouwing). Het Leuvense eindwerk is ofwel een ontwerp, ofwel een geschreven thesis.

Ter ondersteuning van het afstudeerwerk kunnen de architectuurstudenten van de VUB gebruik maken van de brochure 'Nuttige wenken voor het afstudeerwerk'. In Leuven volgen de studenten het seminarie 'Richtlijnen voor het schrijven van thesissen en scripties'. In het nieuwe programma Architectuur aan de RUG, dat in het academiejaar 2002-2003 ingang vindt in het derde proefjaar, zal de scriptie gekaderd worden binnen de opleidingsonderdelen 'Bijzondere Vraagstukken'. De commissie staat positief ten aanzien van deze plannen.

De commissie stelt op basis van de steekproef van de ontwerpen en geschreven thesissen van de opleiding Architectuur aan de K.U.Leuven dat het niveau ervan over het algemeen uitstekend is. Dit kan eveneens gezegd worden van de theoretische verhandelingen die door de Gentse architectuurstudenten worden afgeleverd. Het niveau van de Gentse eindprojecten ligt doorgaans - wegens een gebrekkige technische uitwerking - iets lager. De commissie constateert dat het niveau van de afstudeerwerken in de opleiding Architectuur aan de VUB zeer wisselvallig is en dat de toegekende cijfers voor de afstudeerwerken aan de hoge kant liggen.

Tijdens de gesprekken met de studenten heeft de commissie vastgesteld dat de begeleiding van de afstudeerwerken/eindwerken/scripties overal vlot verloopt.

In de gevisiteerde opleidingen houden de studenten in de loop van het academiejaar één of meerdere tussentijdse presentaties over het afstudeerwerk/het eindwerk/de scriptie. De studenten ronden hun afstudeerwerk/eindwerk/scriptie af met een mondelinge presentatie, gevolgd door een (publieke) verdediging. De beoordelingsprocedures worden door de visitatiecommissie positief geëvalueerd.

Uitstel van het afstudeerwerk/het eindwerk/de scriptie tot de tweede zitting is bij de architectuurstudenten geen uitzondering. De visitatiecommissie ervaart dit niet als probleem, zolang dit de kwaliteit van het werk ten goede komt en het uitstel een bewuste keuze van de studenten in kwestie blijft. Wel signaleert de visitatiecommissie dat het uitstel aan de K.U.Leuven en de RUG te wijten zou kunnen zijn aan het feit dat de studenten veel tijd besteden aan het atelierontwerp in het laatste jaar. Deze problematiek zou aan de K.U.Leuven recent zijn geremedieerd.

De visitatiecommissie is van mening dat het afstudeerwerk/het eindwerk/de scriptie in het derde graadsjaar/ingenieursjaar/proefjaar 50% van de begrote studietijd in beslag mag nemen. Door de examens in het laatste jaar na het eerste semester af te ronden, zouden de studenten het volledige tweede semester aan het afstudeerwerk/het eindwerk/de scriptie kunnen besteden.

3.2. (Studie-)stage

Met betrekking tot de stage is de situatie verschillend naargelang de betrokken universiteit.

Architectuurstudenten aan de K.U.Leuven kunnen in het kader van een keuzevak in het tweede of derde ingenieursjaar een stage uitvoeren van 120 uur. (Deze stage wordt in de praktijk uitgevoerd in de zomer volgend op het eerste of tweede ingenieursjaar Architectuur.) De beoordeling van de

stage verloopt op basis van zowel een schriftelijk (stageverslag) als een mondeling (publieke uiteenzetting over de stage) gedeelte. Deze beoordelingsprocedure acht de commissie goed georganiseerd en gestructureerd.

De visitatiecommissie oordeelt dat van de Leuvense student tijdens de stage een ruime mate van zelfstandigheid wordt verwacht. De begeleiding die vanuit de universiteit wordt voorzien is beperkt, maar voldoende.

De Brusselse architectuurstudenten voeren tijdens de vakantieperiode na de eerste cyclus een verplichte studie-stage uit van minimaal drie weken. Er worden geen studiepunten aan de studie-stage toegekend. Een stageattest, als bewijs van uitgevoerde stage, en het door de examencommissie goedgekeurde stageverslag zijn evenwel vereist voor inschrijving en deelname aan de examens van het tweede graadsjaar. Een verslag van onvoldoende niveau kan in principe gevolgd worden met een uitsluiting voor deze examens. Dat deze maatregel nooit wordt uitgevoerd, leidt er bij de studenten onder meer toe dat ze soms minimale inspanningen ondernemen om een degelijk verslag af te leveren. De visitatiecommissie is op basis van de gesprekken met de studenten hierover van mening dat de studie-stage niet meer als een efficiënt onderdeel van de opleiding werkt.

De opleiding Architectuur aan de RUG programmeert geen stage in het verplichte programma-gedeelte met als argument dat afgestudeerden, om het beroep van architect te kunnen uitoefenen, nog een tweejarige stage moeten lopen via de Orde van Architecten. De studenten hebben de mogelijkheid om in de proefjaren (tijdens de zomervakantie) een korte stage te lopen, die dan als keuzevak verrekend wordt.⁶

4. De student en zijn/haar onderwijs

4.1. Instroom

De visitatiecommissie beschikt over onvoldoende gegevens om het cijfermateriaal dat afgeleverd wordt door de VLIR te interpreteren. Zij zou, om een standpunt te kunnen innemen over de instroom in de opleiding Architectuur, de gegevens moeten kunnen vergelijken met het aantal studenten in de drie Faculteiten Toegepaste Wetenschappen, de architectuurstudenten in het hogeschoolonderwijs, en het aanbod voor ingenieur-architecten op de arbeidsmarkt.

De commissie meent, op basis van de haar beschikbaar gestelde gegevens, dat de opleidingen Architectuur aan de K. U. Leuven en de RUG over een voldoende groot aantal studenten beschikken om de gewenste oriëntaties aan te bieden. De opleiding aan de VUB beschikt hiervoor over een te beperkt aantal studenten. Het cijfermateriaal met betrekking tot de studentenaantallen kan in de deelrapporten geraadpleegd worden.

4.2. Slaagcijfers en rendementen

De visitatiecommissie formuleert geen specifieke aanbevelingen met betrekking tot de slaagcijfers en rendementen. Zij verwijst de lezer voor cijfers met betrekking tot de slaagpercentages en de daaraan gekoppelde reflecties naar de afzonderlijke deelrapporten.

6. In afwijking van het bijhorende deelrapport.

4.3. Gemiddelde studieduur

Er doen zich in de drie gevisiteerde opleidingen in meerdere of mindere mate studieduurverlengingen voor. De commissie vraagt de opleidingsverantwoordelijken deze studieduurverlengingen in het oog te houden.

5. Studeerbaarheid

5.1. Studietijd

De commissie stelt, op basis van de gesprekken met studenten en afgestudeerden in alle gevisiteerde opleidingen, dat de opleidingen in het algemeen zwaar zijn. Met betrekking tot de opleiding aan de K.U.Leuven stelt de visitatiecommissie vast dat - ondanks de herhaalde studietijdmetingen en de daaraan gekoppelde initiatieven om de begrote en reële studietijd meer met elkaar in overeenstemming te brengen - de grens van het evenwicht nog steeds overschreden blijkt, en dit mogelijks ten koste van het welbevinden van de studenten. Een reductie van de studiedruk in het bachelorcurriculum is voorzien.

De studiebelasting is verder in het bijzonder hoog in de kandidaturen in Gent en in het derde graadsjaar in Brussel.

Binnen de studie jaren van de eerste kandidatuur en het eerste graadsjaar ervaren de Brusselse architectuurstudenten een onevenwicht tussen de studiebelasting per semester. Uit gesprekken met de studenten aan de RUG is gebleken dat binnen (al) de studie jaren de studiebelasting per semester onevenwichtig is. Met de invoering van het semestersysteem is de verdeling van de opleidingsonderdelen in de opleiding Architectuur aan de K.U.Leuven niet altijd optimaal verlopen.

5.2. Studievoorlichting

De commissie heeft vastgesteld dat de studievoorlichting voor abiturienten in de drie gevisiteerde opleidingen goed verloopt. Er is een ruim en gevarieerd informatieaanbod naar potentiële studenten.

Bij het toelichten van de opties Architectuur/stedenbouw en Architectuur/bouwtechniek dient er aan de RUG over gewaakt te worden dat over beide opties gelijkwaardige informatie zou verstrekt worden. De visitatiecommissie vraagt dat bij de invoering van de differentiatierichtingen 'Architectonisch Ontwerp', 'Berekening en Structuur' en 'Technische Installaties en Bouwfysica' aan de VUB tevens een informatiesessie zou worden voorzien, om de studenten de kans te geven een verantwoorde studiekeuze te maken.

5.3. Studiebegeleiding

De VUB voorziet voor al haar eerstekandidatuursstudenten deelname aan de cursus 'Studiemethoden in het hoger onderwijs' en wijst de studenten tevens een onderwijsbegeleider toe. Facultair is bovendien ook een ZAP-lid aangesteld, wiens academische opdracht eveneens uit studiebegeleiding bestaat. De Faculteit Toegepaste Wetenschappen van de K.U.Leuven biedt voor een hele reeks van

algemene basisdisciplines aan kandidatuurstudenten een monitoraat aan. Daarnaast kunnen studenten gebruik maken van het elektronisch monitoraat, waarbij monitoren per elektronische post worden geraadpleegd. Aan de RUG wordt voor kandidatuurstudenten geen afzonderlijke studiebegeleiding voorzien.

Verder kunnen studenten van alle gevisiteerde opleidingen met praktische problemen rechtstreeks terecht bij het academisch personeel.

De visitatiecommissie heeft geen problemen vastgesteld omtrent de studiebegeleiding. Zij merkt in dit verband enkel op dat wat de RUG betreft de atelierbegeleiding, die gedurende de opleiding zeer intensief kan zijn, met name in de tweede kandidatuur best ook schriftelijk wordt opgevolgd. De studiegidsen werden adequaat bevonden.

6. Faciliteiten en infrastructuur

Tijdens haar bezoeken kreeg de visitatiecommissie telkens een rondleiding langs de onderwijsruimten, de ateliers, de computerlokalen en de bibliotheken.

De onderwijsruimten die door de visitatiecommissie bezocht werden zijn in alle opleidingen goed bevonden. Ze zijn overal goed onderhouden en met voldoende didactische middelen uitgerust.

De commissie evalueert de atelierruimtes als goed in de opleidingen Architectuur aan de K.U.Leuven en de RUG. Beide opleidingen beschikken over voldoende ruimte om de studenten in vrijheid aan hun ontwerpen te laten werken. De atelierruimtes van de opleiding Architectuur aan de VUB evalueert de commissie in de huidige situatie als te beperkt: er is naast onvoldoende ruimte voor de verschillende groepen studenten, ook sprake van onvoldoende grote ruimtes om studenten van verschillende studiejaar in eenzelfde ruimte te laten samenwerken. De commissie hoopt dat deze infrastructurele problemen bij de aanvang van het academiejaar 2002-2003 zullen opgelost zijn.

Binnen de opleiding aan de K.U.Leuven is het boeken- en tijdschriftenbestand dat ter beschikking staat van studenten uitgebreid, gevarieerd en up-to-date. Het boekenbestand aan de RUG is volgens de commissie bescheiden, maar correct en eveneens actueel. Er worden voldoende en goede tijdschriften aangeboden. Met betrekking tot de vakgroepbibliotheek aan de VUB stelt de commissie dat deze klein is en weinig geactualiseerd. Ook het boekenbestand dat voor de architectuuropleiding in de centrale bibliotheek van de VUB beschikbaar is, is volgens de commissie aan uitbreiding en actualisering toe. Het tijdschriftenbestand wordt als voldoende geëvalueerd.

De computerfaciliteiten van de Faculteit Toegepaste Wetenschappen aan de VUB zijn met de meest recente softwarepakketten uitgerust en worden als goed beoordeeld. De commissie evalueert de bezochte computerinfrastructuur aan de K.U.Leuven en de RUG als voldoende. Ten aanzien van de Gentse opleiding merkt zij wel op dat de beschikbare software (zoals AUTOCAD) dringend aan actualisering toe is.

De beeldbibliotheek, ter ondersteuning van de hoorcolleges van de opleiding Architectuur aan de RUG, vormt volgens de visitatiecommissie een boeiend initiatief.

De beeldbank Dynamo (Dynamic Architectural Memory On-line) aan de K.U.Leuven acht de visitatiecommissie een zeer waardevol project. Het Pilotproject Interactief Onderwijs in de draadloze laptopklas aan de VUB, waar ook de opleiding Architectuur aan meewerkt, is een voorbeeld voor andere opleidingen.

De visitatiecommissie constateert dat aan de RUG de maquettewerkplaats zeer moeilijk toegankelijk is voor studenten. Haar werd meegedeeld dat aan de K.U.Leuven het houtbewerkingatelier nog slechts sporadisch in gebruik is.

7. Afgestudeerden

De commissie heeft in alle opleidingen kennis gemaakt met een ruime en gevarieerde groep afgestudeerden. Zij heeft de indruk dat deze afgestudeerden allemaal goed terecht zijn gekomen. Na het afstuderen vangt een deel van hen de tweejarige stage, georganiseerd door de Orde van Architecten, aan. Een tweede deel afgestudeerden volgt een bijkomende opleiding, terwijl een derde groep rechtstreeks doorstroomt naar de arbeidsmarkt.

Ongeacht het parcours dat de afgestudeerden volgen na hun afstuderen, in de drie opleidingen werd het niveau van de genoten opleidingen door hen sterk gewaardeerd.

Aan de RUG en de VUB blijven oud-studenten Architectuur na afloop van hun studies regelmatige en persoonlijke contacten onderhouden met de opleidingen. Door vertegenwoordiging van twee afgestudeerden in de Brusselse Opleidingsraad Ingenieur-Architect blijven ze wat de VUB betreft tevens inbreng hebben in het programma van de opleiding. Ook in de Leuvense opleiding hebben twee afgestudeerden een stemgerechtigde plaats in de Permanente Onderwijscommissie Architectuur. Op het niveau van de opleiding Architectuur aan de RUG bestaan dergelijke gestructureerde contacten met de afgestudeerden niet.

Alumni van de architectuuropleiding aan de VUB kunnen deelnemen aan activiteiten van de studentenkringen Pantheon en Polytechnische Kring en kunnen zich ook aansluiten bij de KVIV (Koninklijke Vlaamse Ingenieursvereniging) en/of de V.Ir.Br. (Vereniging van Ingenieurs van Brussel). In Leuven bestaat er in de schoot van de Koninklijke Vlaamse Ingenieursvereniging (KVIV) een Vereniging voor Ingenieurs uit Leuven (VILv) en het Genootschap Architectuur. De RUG heeft een Alumnivereniging van de Ingenieurs afgestudeerd aan de Universiteit Gent (AIG), die evenwel weinig succes kent onder de afgestudeerde architecten.

8. Personeel

De personeelsomvang varieert naargelang de betrokken universiteit.

Het aantal zelfstandige academische personeelsleden (ZAP) van de Vakgroep Architectuur en Stedenbouw aan de RUG is dankzij de inspanningen van de voorbije jaren op een aanvaardbaar niveau gebracht. Het gebrek aan mankracht en expertise op het vlak van bouwtechniek verdient de komende jaren wel specifieke aandacht. Daarnaast beschikt de opleiding volgens de commissie over voldoende assiterend academisch personeel (AAP). De omvang van het AAP staat in een realistische verhouding tot het ZAP.

Op basis van het ter beschikking gestelde materiaal en de gevoerde gesprekken stelt de visitatiecommissie vast dat - niettegenstaande de personeelsuitbreiding op het einde van het academiejaar 1999-2000 - de staf van het Departement Architectuur, Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening aan de K.U.Leuven in aantal te laag blijft. Zij vraagt de academische overheid van de K.U.Leuven en de Faculteit Toegepaste Wetenschappen met aandrang inspanningen te ondernemen om het personeelskader van de opleiding in de toekomst uit te breiden en zo het docent-student ratio tot een aanvaardbaar niveau te brengen.

De Vakgroep Architectuur aan de VUB beschikt - naast een aantal deeltijdse zelfstandig academische personeelsleden - slechts over één voltijds ZAP-mandaat. De commissie wijst erop dat het gebrek aan eigen voltijdse staf het ontwikkelen van een opleidingsidentiteit in de weg staat. Deze situatie is volgens de visitatiecommissie zorgelijk. De omvang van zowel het ZAP als het AAP zou mogen worden uitgebreid.

In de drie opleidingen bekleedt een meerderheid van het ZAP een deeltijdse betrekking. Dit laat enerzijds toe om een groot aandeel praktijkervaring in de opleiding in te brengen. Anderzijds houdt dit volgens de commissie evenwel ook het risico in dat deze leden moeilijker een raakvlak met de opleidingen zouden vinden. De commissie vraagt om dit te bewaken.

Het ZAP van de Vakgroep Architectuur en Stedenbouw aan de RUG bekleedt momenteel graden van docent en hoofddocent. De visitatiecommissie verwacht in dit verband een doorstroom naar de graden van hoogleraar en gewoon hoogleraar. Het zelfstandig academisch personeel van het Departement Architectuur, Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening aan de K.U.Leuven bekleedt momenteel graden van docent tot en met gewoon hoogleraar, wat goed is.

Een ZAP-lid van het Departement Architectuur, Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening aan de K.U.Leuven en de Vakgroep Architectuur aan de VUB is gemiddeld in de 50. Binnen een paar jaar zal zich in beide gevallen een pensioneringsgolf voordoen, waarop de opleidingen zullen moeten anticiperen. Een ZAP-lid van de Vakgroep Architectuur en Stedenbouw aan de RUG is gemiddeld 45 jaar.

Het zelfstandig academisch personeel wordt in de gevisiteerde opleidingen in hun onderwijsopdrachten bijgestaan door assistenten en praktijkassistenten. Noch aan de K.U.Leuven, noch aan de RUG heeft het assiterend personeel problemen gesignaleerd met betrekking tot haar onderwijsbelasting. De hoge betrokkenheid van de assiterende academische personeelsleden in het architectuuronderwijs aan de VUB gaat regelmatig ten koste van de tijd die ze krijgen om aan hun doctoraat te werken. De commissie hoopt dat er een oplossing gevonden zal worden om meer tijd vrij te maken voor het doctoraatswerk, gezien ook het belang van dat werk voor de opleiding.

De commissie moedigt de opleiding aan de VUB aan om het aantal wetenschappelijke medewerkers in het domein van de architectuurwetenschappen ten voordele van de opleiding verder te laten aangroeien. Het AAP van de Gentse opleiding Architectuur heeft gesignaleerd dat benoemingen van het assiterend academisch personeel zeer laat plaatsvinden, wat nieuwe AAP-leden onvoldoende tijd geeft om zich in te werken in hun onderwijsopdrachten en in het begeleiderteam in het atelier. In verband met het profiel van het AAP aan de K.U.Leuven heeft het AAP zelf opgemerkt dat er een behoefte aan verruiming is.

Het academisch kader bestaat in de architectuuropleiding aan de VUB voor 1/3 uit vrouwen. De bezetting van het academisch kader is aan de K.U.Leuven en de RUG quasi uitsluitend mannelijk. Aan de K.U.Leuven zijn de meest recente benoemingen tot hoogleraar en tot assistent wel naar vrouwen gegaan.

9. Internationalisering

Er is binnen de architectuuropleidingen van de K.U.Leuven en de RUG een gevarieerd aanbod aan uitwisselingsmogelijkheden met buitenlandse instituten en dit voor kortere of langere duur. De interesse, alsook de deelname van de studenten hieraan is groot. De commissie beveelt ten aanzien van de RUG verdere uitbreiding van het aantal uitwisselingsplaatsen aan om aan de vraag van de studenten te kunnen voldoen. Uitbreiding van het aantal uitwisselingsmogelijkheden is ook de aanbeveling van de commissie ten aanzien van de opleiding Architectuur aan de VUB, waar slechts

een beperkt aantal uitwisselingsmogelijkheden voor de studenten bestaat. Al ontbreekt het er op het eerste zicht niet aan interesse onder de studenten om aan een internationale uitwisseling deel te nemen, toch blijft de feitelijke deelname er zeer laag. De commissie is zich terdege bewust van de zware inspanningen die het opstarten van dergelijke internationale initiatieven van de (in omvang beperkte) Brusselse staf vergt.

De opleidingen Architectuur aan de K.U.Leuven en de RUG oefenen eveneens aantrekkingskracht uit op buitenlandse studenten die in Vlaanderen wensen te studeren. In de architectuuropleiding aan de VUB is het aantal instromende buitenlandse studenten laag.

Leuvense architectuurstudenten hebben te kennen gegeven dat ze voldoende informatie over de uitwisselingsprogramma's ter beschikking krijgen. Studenten van de Brusselse opleiding weten tot wie zich te wenden indien zij aan een buitenlandse uitwisseling willen deelnemen. Deze uitwisselingen worden volgens de Brusselse tweedecyclusstudenten binnen de opleiding niet expliciet gestimuleerd, maar wel gesteund. Met betrekking tot de RUG wijst de commissie erop dat de informatie over het selectiedossier (om in aanmerking te komen voor internationale uitwisseling) en de verdere selectieprocedure voor de studenten meer transparant dient gemaakt te worden.

Ten aanzien van de opleiding aan de K.U.Leuven oordeelt de visitatiecommissie dat van studenten die naar het buitenland vertrekken - door het lage aantal equivalenties dat tussen het buitenlandse en het Leuvense architectuurprogramma wordt toegekend - grote inspanningen worden verwacht. Dit leidt voor hen tot een uitermate leerrijk, maar ook een zwaar afstudeerjaar.

De opleidingen Architectuur aan de K.U.Leuven en de RUG hebben verschillende Socratescontracten afgesloten die docentenuitwisseling mogelijk maken. Dit is nog niet het geval aan de VUB. De ZAP-leden van de drie opleidingen hebben over het algemeen uitgebreide internationale contacten, maar maken minder dan de studenten van de mogelijkheid gebruik om via een uitwisselingsproject aan een buitenlandse instelling te verblijven. De visitatiecommissie moedigt met name de Brusselse opleiding aan om voor de stafleden bijvoorbeeld de contacten met de Université Libre de Bruxelles (ULB) te intensiveren.

Studenten komen tijdens hun opleidingen in meerdere of mindere mate via gastcolleges in contact met buitenlandse deskundigen. In Gent is de Jokerweek een ideaal moment om studenten samen te brengen met buitenlandse architecten. De extra-curriculaire activiteiten met een internationale dimensie die de architectuurstudenten aan de VUB zelf organiseren en hun jaarlijkse buitenlandse studiereis vormen interessante aanvullingen op hun opleiding.

10. Kwaliteitszorg

10.1. Het zelfstudierapport

De commissie is van oordeel dat de zelfstudies van de opleidingen Architectuur aan de K.U.Leuven en de RUG van goede kwaliteit zijn. De documenten vormden een goede weergave van de realiteit, wat de commissie toegelaten heeft zich degelijk voor te bereiden op het visitatiebezoek.

De visitatiecommissie is van mening dat door het schrijven van de zelfstudie in de opleiding Architectuur aan de VUB een proces van autoregulatie in gang gezet is, waar de opleiding behoefte aan had. Het overleg over de identiteit van de opleiding, de doelstellingen en eindtermen van de opleiding en de mogelijkheden van de opleiding om factoren te versterken of af te zwakken, heeft vooral in de periode tussen het moment van het schrijven van de zelfstudie en het visitatiebezoek meer vorm gekregen.

10.2. De interne kwaliteitszorg

Op het gebied van kwaliteitscontrole en -bewaking worden aan alle bezochte opleidingen zowel op het niveau van de opleiding, de faculteit als de universiteit initiatieven ondernomen.

De commissie is van mening dat de opleidingen globaal over een degelijk systeem van kwaliteitszorg beschikken. Via hun vertegenwoordiging in verschillende organen worden de Leuvense en Brusselse architectuurstudenten in de meeste gevallen ook in de gelegenheid gesteld om te participeren aan besluitvorming. In hoeverre de architectuurstudenten betrokken zijn in de besluitvorming binnen de opleiding aan de RUG is de commissie niet geheel duidelijk.

Een essentieel element in de interne kwaliteitszorg zijn de onderwijsbeoordelingen, die in elke instelling worden georganiseerd. Het doel van deze beoordelingen is in elke universiteit hetzelfde: komen tot een verbetering van de kwaliteit van het onderwijs. De manier waarop de beoordelingen worden gerealiseerd zijn evenwel verschillend. De visitatiecommissie verwijst hiervoor naar de deelrapporten.

Daarnaast organiseren de opleidingen Architectuur in zowel Leuven als Gent gedurende de zomerperiode een conclaaf. Beide opleidingen hebben hiermee tot doel de opleiding te evalueren en bij te sturen. De visitatiecommissie waardeert dit initiatief en is zich bewust van de inspanningen die dit van de opleidingen vergt.

In de VUB voorziet de universiteit in een ombudsdienst op het niveau van de instelling. Aan de RUG worden op het niveau van de Faculteit Toegepaste Wetenschappen jaarlijks door de studenten twee ombudspersonen voorgedragen. Tevens bestaat er een institutionele ombudspersoon op wie studenten een beroep kunnen doen. Aan de K.U.Leuven⁷ worden er binnen ASRO voor elke examenzitting twee ombudspersonen (met plaatsvervangers) aangesteld: één voor de kandidaturen Architectuur en één voor de ingenieursjaren Architectuur. Daarnaast is er heel het academiejaar door één ombudspersoon voor de ontwerpen in de kandidaturen Architectuur en één voor de ontwerpen in de ingenieursjaren Architectuur.

De verschillende ombudspersonen blijken in alle universiteiten voldoende bekend onder de studenten.

Onderwijsprofessionalisering, i.c. docententraining, wordt in de bezochte universiteiten centraal georganiseerd. De visitatiecommissie stelt vast dat er in de architectuuropleiding aan de VUB een grote interesse bestaat voor onderwijsprofessionalisering, die verder reikt dan het universitair aanbod. De dynamiek die binnen de opleiding bestaat om een eigen pedagogisch project uit te bouwen, kan de commissie alleen maar aanmoedigen.

Ten aanzien van de K.U.Leuven en de RUG stelt de commissie vast dat de deelname aan deze docententrainingen in de gevisiteerde opleidingen beperkt is. Met name wat de RUG betreft, vraagt de visitatiecommissie de universiteit in de toekomst in het kader van de docententraining in het bijzonder aandacht te besteden aan werkvormen (projectgerichte didactiek) die in de Architectuur worden gebruikt.

7. In afwijking van het bijhorende deelrapport.

DEEL II
OPLEIDINGSRAPPORTEN

De opleiding Architectuur binnen de Faculteit Toegepaste Wetenschappen van de Vrije Universiteit Brussel

In dit hoofdstuk geeft de visitatiecommissie een overzicht van de situatie aan de Vrije Universiteit Brussel met betrekking tot een aantal kwaliteitsaspecten inzake onderwijs, onderwijsorganisatie en randvoorwaarden van de opleiding Architectuur van de Faculteit Toegepaste Wetenschappen. Zij baseert zich daarvoor op de door de opleiding Architectuur opgestelde zelfstudie (die in januari 2001 is gepubliceerd), alsook op de gesprekken met alle geledingen van de opleiding (die in maart 2002 plaatsvonden).

Bij de beoordeling van het onderwijs is de visitatiecommissie uitgegaan van het referentiekader, dat de minimumeisen van een opleiding Architectuur omschrijft. Rekening houdend hiermee en met de doelstellingen en onderwijsfilosofie van de opleiding zelf, heeft de commissie - zoals het in haar opdracht vastligt - tevens aanbevelingen geformuleerd. Zij hoopt hiermee, in samenwerking met de opleiding, bij te dragen tot een verdere kwaliteitsverbetering en optimalisering van het onderwijs.

0. Voorwoord

Voor ze met het deelrapport aanvangt, meent de visitatiecommissie dat het gepast is de centrale gedachte, die doorheen de tekst terug te vinden is, over de opleiding Architectuur aan de VUB samen te vatten. De commissie is van mening dat de opleidingsverantwoordelijken zeer ambitieus zijn ingesteld, maar in de praktijk niet over de nodige condities beschikken om te realiseren wat ze ambiëren. De studentenaantallen zijn laag, het aantal personeelsleden verbonden aan de opleiding is gering, de beschikbare financiële middelen zijn beperkt, de omvang van het onderzoek is kleiner dan verwacht en de commissie heeft een gebrek aan bibliotheek- en atelierinfrastructuur vastgesteld. Daarom is de visitatiecommissie de mening toegedaan dat de opleidingsverantwoordelijken zich samen met de faculteit moeten bezinnen over de toekomst van de opleiding. Op basis van de positieve elementen die de visitatiecommissie geconstateerd heeft, zou het meer profileren van de opleiding een zinvolle keuze kunnen zijn.

1. Doelstellingen en eindtermen

De doelstellingen en eindtermen van de opleiding Architectuur zijn in de zelfstudie onvoldoende uit de verf gekomen. Tijdens de gesprekken zijn doelstellingen en eindtermen wel verder toegelicht, maar ook hierna blijft de visitatiecommissie over onvoldoende informatie beschikken. De commissie wijst het ontbreken van (een collectief georganiseerde) reflectie over de identiteit van de opleiding aan als reden voor het ontbreken van deze gegevens.

De commissie is van oordeel dat in de opleiding Architectuur, sinds het opstellen van de zelfstudie, het denkproces rond haar eigen identiteit, de bijhorende eindtermen en doelstellingen, de huidige sterktes en zwaktes, op gang is gekomen. Het aan de commissie nagestuurde sleuteldocument 'Onderwijsvisie Vakgroep Architectuur', dat kort na het visitatiebezoek is opgesteld, vormt het bewijs dat het reflectieproces in volle gang is. Sommige leden van de visitatiecommissie concluderen uit de gesprekken dat over de doelstellingen en de te volgen strategie van de opleiding onder de stafleden minder eensgezindheid bestaat dan in de zelfstudie werd neergeschreven.

Door een onduidelijke formulering van de doelstellingen en eindtermen ontbreekt in de zelfstudie ook de vertaling ervan in het programma. De commissie stelt wel vast dat het programma impliciet elementen bevat die tot de formulering van zo'n visie aanleiding kunnen geven.

De huidige omstandigheden waarin de opleiding functioneert en de huidige middelen waarmee de opleiding het moet redden, laten volgens de visitatiecommissie de opleidingsverantwoordelijken moeilijk toe de door hen beoogde doelstellingen en eindtermen te bereiken. Er wordt in dit verband verwezen naar de beperkte personeelsomkadering, het geringe aantal studenten, het gebrek aan een degelijke bibliotheek en aan voldoende atelierruimte, die verder in dit rapport worden besproken. De visitatiecommissie stelt dat om een volwaardige architectuuropleiding te organiseren de universiteit en de Faculteit Toegepaste Wetenschappen de opleiding hiertoe ook van de nodige middelen moeten voorzien.

De opleiding stelt zich duidelijk tot doel op universitair niveau te opereren. Om aan deze vooropstelling te voldoen meent de commissie dat, ter ondersteuning van het onderwijs, het onderzoek in de opleiding verder zou uitgebouwd moeten worden.

Tijdens de gesprekken is duidelijk gebleken dat de studenten het denkproces, dat de opleiding momenteel typeert, goed kunnen duiden.

2. Programma

2.1. Opbouw van het programma

Studenten leggen met succes een interuniversitair overlegd en erkend toelatingsexamen af alvorens toegelaten te worden tot de opleiding Architectuur. De opleiding zelf omvat vijf studiejaar, gespreid over twee cycli. De eerste cyclus van de opleiding (kandidaturen) neemt decretaal twee jaar in beslag, de tweede cyclus (graadsjaar) drie jaar. Het 'evolutieprogramma 2001', zoals het progressief wordt ingevoerd vanaf het academiejaar 2001-2002, is inhoudelijk georganiseerd volgens een '2+1+2'-structuur: een tweejarige basisopleiding (de eerste cyclus)⁸, een schakel- of

8. Invoering in 2001-2002 in de eerste kandidatuur en 2002-2003 in de tweede kandidatuur.

oriëntatiejaar (het eerste graadsjaar)⁹ en twee specialisatiejaren (het tweede en derde graadsjaar)¹⁰. In het 'evolutieprogramma 2001' beoogt de tweejarige basisopleiding het aanbrenge van basisvaardigheden in basiswetenschappen (zoals wiskunde, informatica, natuurwetenschappen, ...). Tijdens het schakeljaar zullen de studenten leren inzicht te krijgen in hun eigen affiniteiten en voorkeuren, om zo hun eigen profiel te identificeren. Naargelang hun gemaakte oriëntatie zullen de studenten in de twee specialisatiejaren kunnen kiezen tussen de differentiatierichtingen 'Architectonisch Ontwerp', 'Berekening en Structuur' en 'Technische Installaties en Bouwfysica'. (In het academiejaar 2005-2006 zullen de eerste studenten afstuderen in één van deze drie opties.) Het programma van het tweede en derde graadsjaar bestaat uit een reeks gemeenschappelijke opleidingsonderdelen, differentiatievakken en keuzevakken. In het tweede en derde graadsjaar is de verhouding tussen deze opleidingsonderdelen voor de drie differentiatierichtingen respectievelijk 35, 16 en 9 studiepunten.

De commissie stelt vast dat het 'evolutieprogramma 2001' vooral vanaf de tweede kandidatuur veranderingen aanbrengt. De organisatie van de opleiding volgens een '2+1+2'-structuur evalueert de visitatiecommissie als een goede overgangssituatie naar de bachelor/master-structuur. Zij wijst er wel op dat de kwaliteit van deze maatregel afhankelijk blijft van de implementering ervan.

De algemene coherentie van het 'evolutieprogramma 2001' wordt in voldoende mate gerealiseerd. De gehanteerde rubricering van het programma komt evenwel soms vreemd over en wordt niet altijd even systematisch gevolgd. De commissie maakt verder twee bemerkingen, die de opbouw van het programma verder kunnen helpen optimaliseren.

Op de eerste plaats zouden in de tweede kandidatuur de opleidingsonderdelen 'Architectuurtheorie 1', 'Beeld, vorm en kleur' en 'Ontwerpmethodiek II' beter op elkaar afgestemd kunnen worden. Ten tweede is de scheiding tussen de opleidingsonderdelen 'Chemie 1' (eerste kandidatuur) en 'Chemie 2' (tweede kandidatuur) volgens de commissie overbodig. De scheiding tussen beide opleidingsonderdelen en het opleidingsonderdeel 'Inleiding tot de materiaalkennis' (tweede kandidatuur) zou tevens opgeheven kunnen worden.

Er zijn in het 'evolutieprogramma 2001' vanaf het tweede graadsjaar via differentiatierichtingen en keuzevakken voldoende keuzemogelijkheden aanwezig voor de studenten.

De visitatiecommissie merkt op dat de drie aangeboden differentiatierichtingen volgens haar relevant lijken. Gezien de omstandigheden waarin de opleiding verkeert, stelt zij zich evenwel de vraag of de invoering van de differentiatierichtingen in praktijk ook realiseerbaar en/of rendabel is. Zij raadt de opleidingsverantwoordelijken aan in de hervormingen naar de BAMA-structuur deze differentiaties niet te handhaven.

Met betrekking tot de keuzevakken is de commissie van mening dat de lijst met keuzevakken ruim voldoende is. Wel zou meer de aandacht mogen besteed worden aan duurzaam bouwen.

2.2. Inhoud van het programma

De commissie evalueert het niveau van de geprogrammeerde opleidingsonderdelen in zowel de eerste als de tweede cyclus als goed.

Het ontwerpatelier staat in alle studie jaren geprogrammeerd. In het pedagogisch project, dat door de opleiding volop wordt ontwikkeld, heeft elk opleidingsonderdeel enerzijds een ondersteunende

9. Invoering in 2003-2004 in het eerste graadsjaar.

10. Invoering in 2004-2005 in het tweede graadsjaar en 2005-2006 in het derde graadsjaar.

functie ten aanzien van het ontwerpatelier en biedt het ontwerpatelier anderzijds (dankzij haar specifieke leeromgeving) een meerwaarde voor alle opleidingsonderdelen. Het ontwerp, of het architectonisch of technisch van aard is, biedt de mogelijkheid kennis (die in de opleidingsonderdelen is aangebracht) te contextualiseren en toe te passen, terwijl het ontwerpen zelf kennis genereert (die naar de theoretische opleidingsonderdelen kan worden teruggebracht en er kan worden besproken). Deze integratiebeweging is in het academiejaar 2001-2002 voor het eerst tot stand gebracht in het tweede graadsjaar. De commissie spreekt haar waardering uit ten aanzien van dit initiatief. Zij steunt de opleidingsverantwoordelijken, die deze opleidingsonderdelen ook in het kader van deze inhoudelijke integratiebeweging als afzonderlijke opleidingsonderdelen blijven programmeren. Wel wijst zij erop dat alle opleidingsverantwoordelijken voldoende ondersteund en gevormd moeten worden in dit integratieproces, om zo de slaagkansen van het project te vergroten.

De commissie veronderstelt dat de integratie tussen de architectuurwetenschappelijke opleidingsonderdelen ('Architectuurtheorie' en 'Architectuurgeschiedenis') geoptimaliseerd kan worden. Architectuurwetenschappen, zo stelt de commissie, zouden meer tot de kern van de opleiding moeten gaan behoren. Ook de pijlers ontwerpmethodiek, bouwtechniek en architectuurwetenschappen zouden in de toekomst onderling beter moeten congrueren. Het programma is dermate bouwtechnisch georiënteerd dat de afstuderende ingenieur-architecten een architecturale identiteit missen.

De opleidingsonderdelen 'Ontwerpmethodiek' kennen inhoudelijk in elk studiejaar een goede horizontale uitbouw. De commissie wijst erop dat de verticale afstemming van deze opleidingsonderdelen gedurende de gehele opleiding dient te worden verbeterd. Dit vergt overleg tussen de atelierverantwoordelijken en -begeleiders in de vijf studie jaren.

Daarnaast heeft de commissie vastgesteld dat het programma van het eerste graadsjaar in het huidige programma en meer nog in het toekomstige programma, de studenten voldoende oriëntatie biedt op de laatste twee graadsjaren.

De commissie waardeert de ruime aandacht die in de opleiding geschonken wordt aan computerondersteund architecturaal ontwerpen. Niet alleen in het huidige programma, maar ook in het 'evolutieprogramma 2001' wordt deze tendens aangehouden. De aandacht die naar zowel tweedimensionale als driedimensionaal computerondersteund ontwerpen uitgaat, beschouwt de visitatiecommissie als een troef van de opleiding. Dit zou in het toekomstige masterprogramma zeker verder moeten worden uitgebouwd.

Licht en verlichting komen goed aan bod in het programma. Naar de thema's ventilatie, koeling en bekabeling zou meer aandacht kunnen uitgaan, bijvoorbeeld in het kader van de opleidingsonderdelen 'Technische Installaties' (tweede kandidatuur en eerste graadsjaar).

Tot slot heeft de commissie vastgesteld dat een aantal stafleden (zelfstandig en assiterend academisch personeel) naast hun aanstelling op de universiteit ook een functie in de architectuurwereld daarbuiten bekleedt. Deze ervaring wordt hoofdzakelijk in de praktische opleidingsonderdelen verwerkt. De commissie leidt hieruit af dat het programma niet alleen op de universiteit wordt ontwikkeld, maar ook door contacten met de arbeidsmarkt inhoudelijk beïnvloed wordt.

2.3. Werkvormen

De opleidingsverantwoordelijken maken gebruik van uiteenlopende werkvormen: zo worden er in zowel de kandidaturen als de graadsjaren hoorcolleges, geleide oefeningen, ontwerpateliers, zelfstandige opdrachten (individueel of in groep), e.d. gegeven.

De commissie is van mening dat de keuze van de werkvormen in overeenstemming is met het aangeboden programma. De (atelier)oefeningen die aan de studenten worden aangeboden zijn van goede kwaliteit. Informatie- en communicatietechnologie blijkt zonder problemen ingang gevonden te hebben in het onderwijs, als middel en als onderwijsonderwerp. Het Pilotproject Interactief Onderwijs in de draadloze laptopklas, waar ook de opleiding Architectuur aan meewerkt, is een voorbeeld voor andere opleidingen.

De visitatiecommissie merkt op dat het pedagogisch project gebaseerd op project based learning, dat door de opleiding volop wordt ontwikkeld, enkel kans op slagen heeft indien alle opleidingsverantwoordelijken hiertoe voldoende ondersteund worden. Zonder vorming van alle opleidingsverantwoordelijken in het implementeren van project based learning riskeert het project zijn doel te missen.

Tot slot merkt de commissie op dat het studiemateriaal, dat ter beschikking wordt gesteld van de studenten, goed is. De commissie waardeert dat de studenten in de eerste kandidatuur architectuur gratis over alle cursusnota's (uitgegeven door de VUB-Dienst Uitgaven) mogen beschikken.

2.4. Vaardigheden

Het programma biedt voor de studenten, in het bijzonder in het kader van de opleidingsonderdelen 'Ontwerpmethodiek' en het afstudeerwerk, ruime mogelijkheden om hun probleemoplossend vermogen te ontwikkelen. Ook het onafhankelijk en kritisch denken van de studenten wordt in het programma in goede mate gestimuleerd. De opleidingsverantwoordelijken beogen het persoonlijk initiatief van de studenten nog meer aan bod te laten komen in het 'evolutieprogramma 2001', wat de commissie steunt.

De contacten tussen de professoren, begeleiders en studenten zijn goed en werken de sociale ontwikkeling van de studenten in de hand. De sociale vaardigheden worden in het bijzonder gestimuleerd door groepswork. De studenten worden in hun leeractiviteiten nauw begeleid, maar zonder daarbij in hun zelfstandigheid te worden belemmerd.

De schriftelijke en mondelinge uitdrukkingsvaardigheden van de studenten in de moedertaal zijn voldoende bevonden. De aandacht voor grafisch en iconografisch taalgebruik in het programma is goed. De aandacht voor de ontwikkeling van syncretisch inzicht bij studenten bestaat op een meer dan voldoende manier.

Er wordt in de opleiding ruime aandacht besteed aan het bijbrengen van computervaardigheden. Zowel basiscomputervaardigheden als gespecialiseerd computergebruik komen in de opleiding aan bod. De commissie hecht hieraan veel belang.

Tot slot wijst de commissie erop dat aan het aanbrengen van een houding van permanente vorming meer expliciete aandacht mag worden besteed.

2.5. Examinering

Uit de zelfstudie blijkt dat in de examenregeling per studiejaar een lijst wordt opgesteld met alle opleidingsonderdelen, met vermelding van de wijze van examinering, de verrekening van het examencijfer en de manier waarop de verrekening in het eindresultaat gebeurt. Deze informatie staat vanaf het begin van het academiejaar ter beschikking van de studenten. Deze transparante werkwijze evalueert de visitatiecommissie positief.

Tot en met het academiejaar 2001-2002 is in de opleiding een jaarsysteem van toepassing. Vooral in de kandidaturen wordt hiervan afgeweken en leggen de studenten voor een aantal opleidingsonderdelen al (al dan niet definitieve) tentamens af na de kerstvakantie. Er is sprake van om in de toekomst het semestersysteem in alle opleidingen van de VUB in te voeren. Hoe dit in de opleiding Architectuur zal worden gerealiseerd, is tijdens het visitatiebezoek niet besproken. De commissie heeft vernomen dat de studenten Architectuur zich in het verleden sterk hebben verzet tegen de invoering van het semestersysteem in hun opleiding. De commissie meent dat, indien toch voor dit systeem zou worden gekozen, goed moet worden onderzocht of deze invoering in alle studiejaar van de opleiding relevant is en dat moet worden voorkomen dat dit systeem zou interfereren met het pedagogisch project dat door de opleiding wordt beoogd.

Over het algemeen worden over oefeningen schriftelijke examens afgenomen, terwijl theoretische opleidingsonderdelen eerder mondeling worden ondervraagd. Openboekexamens komen regelmatig voor. Multiple choice-examens zijn in de opleiding niet in gebruik. De studenten signaleren geen problemen in verband met de examens. Wel hebben ze erop gewezen dat in de loop van het academiejaar verhoudingsgewijs meer tijd gependeed wordt aan het maken van ontwerpen, dan aan de voorbereiding van hun examens.

Op basis van de ter beschikking gestelde examenvragen evalueert de commissie het niveau van de examens als goed. Er wordt zowel aandacht besteed aan kennis als aan inzicht en vaardigheden.

Het beoordelingsproces van de ontwerpen verloopt doorheen heel de opleiding en in het bijzonder in de kandidaturen zeer aandachtig en nauwkeurig.

Dat de studenten een aandeel hebben in de planning van de examenroosters, evalueren de studenten en de commissie als positief.

3. Afstudeerwerk en studie-stage

3.1. Afstudeerwerk

In de tweede helft van het tweede graadsjaar krijgen de studenten een lijst met mogelijke afstudeerwerken en bijhorende promotoren. Tijdens een speciaal daartoe ingericht seminarie worden de onderwerpen toegelicht. De thema's zijn afkomstig uit het wetenschappelijk onderzoek of uit het bedrijfsleven. De student kan ook zelf een onderwerp voorstellen. Het afstudeerwerk kan uitgevoerd worden binnen één van de onderzoekseenheden die de opleiding Architectuur ondersteunt, dan wel in één van de aanverwante domeinen (bouwkunde, elektrotechniek, ...).

De studenten worden aangemoedigd voor het einde van het tweede graadsjaar een keuze te maken in de afstudeeronderwerpen. Formeel dient hun keuze echter pas in het begin van het laatste graadsjaar meegedeeld te worden.

Het afstudeerwerk is een zelfstandig onderzoekswerk, waarmee de student een persoonlijke bijdrage levert in het vakgebied. Ter ondersteuning van het afstudeerwerk kunnen de studenten gebruik maken van de brochure 'Nuttige wenken voor het afstudeerwerk'. Hierin worden onder meer richtlijnen gegeven over de planning, de opbouw, de afwerking en de beoordeling van de eindverhandeling. De commissie heeft geen problemen vastgesteld ten aanzien van het keuzeprocess en de voorbereiding op het afstudeerwerk.

Vanaf het academiejaar 2001-2002 maken de studenten in het laatste graadsjaar een afstudeerwerk en een eindontwerp van telkens 8 studiepunten, waarbij ze de mogelijkheid hebben om één van beide uit te breiden met een werkcollege van 7 studiepunten. Dit in tegenstelling tot voorheen, waar in het derde graadsjaar een afstudeerwerk en een eindontwerp met een respectievelijke waarde

van 15 en 10 studiepunten stonden geprogrammeerd. De nieuwe regeling heeft tot doel de studenten beter in de gelegenheid te stellen om hun afstudeerwerk en eindontwerp in de eerste zittijd af te ronden en uitstel van het afstudeerwerk tot de tweede zittijd te voorkomen. De visitatiecommissie meent dat met deze keuze het afstudeerwerk en het eindontwerp in een meer correcte verhouding komen te staan ten opzichte van elkaar en hoopt dat deze maatregel efficiënt zal zijn. Van de mogelijkheid om het afstudeerwerk en eindontwerp thematisch te koppelen, blijkt nog niet veel gebruik gemaakt te worden.

In het lesrooster is geen specifieke tijd voor het werken aan het afstudeerwerk voorzien. Het programma laat wel toe dat de student door middel van keuzevakken het afstudeerwerk kadert binnen een reeks van opleidingsonderdelen. Met de invoering van het 'evolutieprogramma 2001', waarin meer ruimte voorzien is voor keuzevakken, zal dit nog verder toenemen. De visitatiecommissie is van mening dat het afstudeerwerk in het derde graadsjaar 50% van de begrote studietijd in beslag mag nemen. Door examens na het eerste semester af te ronden, zouden de studenten het gehele tweede semester aan het afstudeerwerk kunnen besteden.

Een promotor (een lid van het zelfstandig academisch personeel) en een lid van het assisterend academisch personeel staan in voor de persoonlijke begeleiding van de afstudeerwerken. De begeleiding, zo blijkt uit de gesprekken met de studenten en afgestudeerden, verloopt vlot. Studenten kunnen in vrijheid aan hun afstudeerwerk werken, zonder dat er evenwel sprake zou zijn van *laisser-faire*.

Een meerderheid van de studenten kiest voor een bouwkundig georiënteerd afstudeerwerk. De commissie constateert op basis van de steekproef van afstudeerwerken dat het niveau ervan zeer wisselvallig is. De toegekende cijfers evalueert ze voor de afstudeerwerken aan de hoge kant. De studenten houden in de loop van het derde graadsjaar tussentijdse mondelinge presentaties voor de professoren, assistenten en medestudenten. Hun mondelinge vaardigheden worden hierdoor ongetwijfeld gestimuleerd.

De beoordeling van de afstudeerwerken is in handen van ad hoc commissies. Hierin zetelen telkens - naast een voorzitter die alle ad hoc commissies voor de beoordeling van de afstudeerwerken voorziet - de promotor van de student en één of meerdere personen voorgesteld door de promotor. Bij de aanbieding van zijn afstudeerwerk houdt de student een mondelinge presentatie, gevolgd door een publieke verdediging. De zelfstudie stelt dat om onderlinge beïnvloeding tussen de juryleden te beperken en het aandeel van de presentatie in de totale beoordeling tot zijn vooropgezette omvang te behouden, de juryleden reeds voor de aanvang van de verdediging van het afstudeerwerk een gedeelte van de punten dienen over te maken aan de voorzitter. Bij de beoordeling maken de juryleden gebruik van een speciaal formulier. Voor de commissie lijkt dit een correcte procedure.

3.2. Studie-stage

De studenten voeren tijdens de vakantieperiode na de eerste cyclus een verplichte studie-stage uit van minimaal drie weken. Deze studie-stage heeft tot doel de studenten kennis te laten maken met verschillende aspecten van de arbeidsmarkt, waarop ze na hun afstuderen zullen terechtkomen. Uit cijfermateriaal in de zelfstudie blijkt dat een meerderheid van de studenten zijn studie-stage in een architectuurbureau doet. De andere studenten komen eerder in een aan de bouw verwante sector terecht.

De studenten kunnen zelf een stagevoorstel formuleren of kunnen, wanneer ze niet zelf tot een stagevoorstel komen, hierin geholpen worden door de stageverantwoordelijke. De stageverantwoordelijke is een zelfstandig academisch personeelslid van de vakgroep Architectuur dat instaat voor de begeleiding van de stage.

Ter afsluiting van zijn studie-stage schrijft de student een verslag, dat op het einde van het tweede graadsjaar op voorstel van de stageverantwoordelijke door de examencommissie wordt beoordeeld. In dit verslag omschrijft de student het bureau, zijn taak en positie in het bureau, en zijn opgedane ervaringen op sociaal, persoonlijk en technologisch vlak.

Er worden geen studiepunten aan de studie-stage toegekend. Een stageattest, als bewijs van uitgevoerde stage, en het door de examencommissie goedgekeurde stageverslag zijn evenwel vereist voor inschrijving en deelname aan de examens van het tweede graadsjaar. Wanneer de stageverantwoordelijke het verslag als onvoldoende beoordeelt, kan hij de betreffende student na een gesprek vragen een aangepast verslag op te stellen.

Een verslag van onvoldoende niveau kan in principe gevolgd worden met een uitsluiting voor de examens. Dat deze maatregel nooit wordt uitgevoerd, leidt er bij de studenten onder meer toe dat ze soms minimale inspanningen ondernemen om een degelijk verslag af te leveren. De visitatiecommissie is op basis van de gesprekken met de studenten hierover van mening dat de studie-stage niet meer als een efficiënt onderdeel van de opleiding werkt.

Tijdens de gesprekken hebben de studenten laten blijken dat ze de studie-stage zinvol vinden om na te gaan of ze de correcte studiekeuze hebben gemaakt. Afgestudeerden daarentegen hebben erop gewezen dat ze weinig aan hun stage-ervaring hebben overgehouden en dat de studie-stage - op een enkele uitzondering na - niet bepalend is geweest voor hun verdere ontwikkeling op de arbeidsmarkt.

4. De student en zijn/haar onderwijs

4.1. Instroom

Tabel 1: Aantal studenten Architectuur in de periode '90-'91 t.e.m. '99-'00, opgedeeld naar studiejaar.

<i>Ac jaar</i>	<i>Gen</i>	<i>1^e Kan</i>	<i>2^e Kan</i>	<i>1^e Graad</i>	<i>2^e Graad</i>	<i>3^e Graad</i>
'90-'91				4	2	1
'91-'92	5	10		4	2	2
'92-'93	18	20	13	9	3	3
'93-'94	20	24	17	14	3	3
'94-'95	26	34	24	13	14	4
'95-'96	18	22	35	18	14	13
'96-'97	26	29	24	27	19	13
'97-'98	18	26	23	23	21	18
'98-'99	19	23	22	22	17	22
'99-'00	20	27	22	16	22	23

Ac jaar: Academiejaar

Gen: generatiestudenten

Kan: Kandidatuur Architectuur

Graad: Graadsjaar Architectuur

De visitatiecommissie beschikt over onvoldoende gegevens om het cijfermateriaal dat afgeleverd wordt door de VLIR te interpreteren. Zij zou, om een standpunt te kunnen innemen over de instroom in de opleiding Architectuur, de gegevens moeten kunnen vergelijken met het aantal studenten in de gehele Faculteit Toegepaste Wetenschappen, de architectuurstudenten in het hogeschoolonderwijs, en het aanbod voor ingenieur-architecten op de arbeidsmarkt.

De commissie meent, op basis van de haar beschikbaar gestelde gegevens, dat de opleiding over een beperkt aantal studenten beschikt. De studenten hebben zelf hun waardering uitgesproken over de kleinschaligheid van de groepen, die hen de mogelijkheid biedt in nauw contact te staan met het academisch personeel.

4.2. Slaagcijfers en rendementen

Tabel 2: Slaagpercentages studenten Architectuur in de periode '89-'90 t.e.m. '98-'99 (verhouding aantal geslaagden t.o.v. aantal studenten ingeschreven op de rol), opgedeeld naar studiejaar.

<i>Ac jaar</i>	<i>Gen</i>	<i>1^e Kan</i>	<i>2^e Kan</i>	<i>1^e Graad</i>	<i>2^e Graad</i>	<i>3^e Graad</i>
'89-'90				66,67	50,00	100,00
'90-'91				75,00	100,00	100,00
'91-'92	100,0	100,00		50,00	100,00	100,00
'92-'93	77,8	80,00	92,31	44,44	100,00	100,00
'93-'94	75,0	79,17	76,47	100,00	100,00	66,67
'94-'95	92,3	88,24	75,00	100,00	92,86	100,00
'95-'96	83,3	81,82	77,14	94,44	85,71	92,31
'96-'97	76,9	68,97	79,17	77,78	94,74	100,00
'97-'98	77,8	80,77	73,91	73,91	100,00	94,44
'98-'99	73,7	73,91	72,73	90,91	100,00	72,73

Ac jaar: Academiejaar

Gen: generatiestudenten

Kan: Kandidatuur Architectuur

Graad: Graadsjaar Architectuur

De visitatiecommissie oordeelt dat de slaagpercentages van generatiestudenten en de kandidatuursjaren over de periode '92-'93 tot en met '98-'99 vrij goed zijn. Ook de slaagpercentages in het tweede graadsjaar (over de periode '89-'90 tot en met '98-'99) zijn goed bevonden. De commissie is van mening dat de slaagpercentages in het eerste en derde graadsjaar van het academiejaar '98-'99 hoger zouden mogen liggen.

4.3. Gemiddelde studieduur

Globaal studeren de studenten zoals beoogd na vijf jaar af. Wanneer de aantallen studenten meer in detail bekeken worden, valt wel op dat afhankelijk van het academiejaar het aantal studenten met

een studieduurverlenging van één jaar sterk schommelt. Zo zijn er jaren waar dit aantal minimaal is, in tegenstelling tot andere waar deze groep studenten tot de helft van het ingeschreven aantal kan oplopen. Op welk moment in de opleiding de studieduurverlenging is opgelopen, is op basis van het beschikbare materiaal niet te zeggen. Wellicht is het oude programma van het derde graadsjaar, waarin een afstudeerwerk én een eindontwerp een centrale rol speelden, te zwaar geweest, waardoor studenten hun werk hebben uitgesteld naar een bijkomend jaar.

5. Studeerbaarheid

5.1. Studietijd

De opleiding Architectuur is binnen de VUB nog niet aan een studietijdmeting onderworpen. De studentenvertegenwoordigers van de Opleidingsraad Ingenieur-Architect hebben de commissie ervan op de hoogte gebracht dat zij zelf een studietijdmeting aan het uitvoeren zijn. De visitatiecommissie steunt dit initiatief. De overgang tussen het oude programma en het 'evolutieprogramma 2001' dient te worden bewaakt.

De commissie stelt, op basis van de gesprekken met studenten en afgestudeerden, dat de opleiding in het algemeen en het derde graadsjaar in het bijzonder zwaar is.

De integratiebeweging tussen opleidingsonderdelen en het ontwerpatelier (gekaderd binnen het pedagogisch project van de opleiding) is in het academiejaar 2001-2002 voor het eerst tot stand gebracht in het tweede graadsjaar. De verhoogde studiedruk die de studenten in dit verband gesignaleerd hebben, is wellicht enerzijds te wijten aan het feit dat de geïntegreerde thema's in een aantal gevallen aan het bestaande programma werden *toegevoegd* en dat de nieuwe werkwijze voor zowel de studenten als de staf op zich een leerproces is.

De commissie meent dat eens het pedagogisch project uitgewerkt en geïmplementeerd is, de intensiteit van de opleiding riskeert toe te nemen. De visitatiecommissie vraagt de Opleidingsraad Ingenieur-Architect dan ook om zeker te bewaken dat de studiedruk daarbij in de toekomst niet zou escaleren.

De verdeling van de studietijd over de studie jaren is algemeen genomen goed. De studenten ervaren wel een breuk tussen de eerste en de tweede kandidatuur: zij stellen dat de moeilijkheidsgraad in de tweede kandidatuur onverwachts sterk toeneemt, waardoor ze dit als een kritische overgangperiode beschouwen. Binnen de studie jaren van de eerste kandidatuur en het eerste graadsjaar ervaren de studenten een onevenwicht tussen de studiebelasting per semester.

5.2. Studievoorlichting

Tijdens het gesprek met de vertegenwoordiger van de Dienst voor Studieadvies werden de studievoorlichtingsactiviteiten toegelicht. Jaarlijks worden informatie- en onthaaldagen georganiseerd om potentiële studenten te informeren over de opleiding Architectuur. Bij deze gelegenheid worden de doelstellingen, de vakinhouden, de structuur, de mogelijkheden en moeilijkheden van de opleiding besproken. Daarnaast zijn er ook studiegidsen en informatiebrochures beschikbaar.

De commissie heeft vastgesteld dat de studievoorlichting voor abiturienten goed verloopt. Er is een ruim en gevarieerd informatieaanbod naar potentiële studenten.

Indien de toekomstige keuze tussen de differentiatierichtingen 'Architectonisch Ontwerp', 'Berekening en Structuur' en 'Technische Installaties en Bouwfysica' wordt ingevoerd, vraagt de

commissie dat er jaarlijks een korte informatiesessie zou worden voorzien, om de studenten de kans te geven een verantwoorde studiekeuze te maken. De commissie dringt erop aan toe te zien dat studenten zelfstandig of via een informatiesessie gelijkwaardige informatie zouden krijgen over de drie differentiatierichtingen.

5.3. Studiebegeleiding

Alle eerstejaarsstudenten van de VUB, zo blijkt ook uit de zelfstudie, kunnen tijdens de tweede week van het academiejaar deelnemen aan de cursus 'Studiemethoden in het hoger onderwijs'. Tijdens deze cursus leren de studenten onder meer omgaan met grote hoeveelheden leerstof en welke studiemethodes het meest efficiënt zijn.

Daarnaast wordt bij aanvang van het academiejaar aan alle eerstekandidatuursstudenten van de VUB een zelfstandig of assiterend academisch personeelslid als onderwijsbegeleider (peter/meter) toegewezen. Gedurende het hele academiejaar kunnen de studenten rechtstreeks bij deze persoon terecht om over hun studies te praten.

In de loop van het eerste semester nodigt elke onderwijsbegeleider de hem toegewezen studenten in groep uit voor een gesprek. Mogelijke problemen die op basis van dit gesprek aan het licht komen, worden teruggekoppeld naar de verschillende titularissen en de decaan.

Voor studiebegeleiding is facultair ook een ZAP-lid aangesteld en studiebegeleiding maakt een belangrijk deel uit van zijn academische opdracht.

Buiten voornoemde initiatieven worden de studenten rechtstreeks in de colleges en de ateliers opgevolgd en verder geholpen. De kleine groepen laten dit gemakkelijk toe. Studenten kunnen ook daarbuiten met praktische problemen terecht bij het academisch personeel. De contacten tussen het academisch personeel en de studenten zijn voldoende vlot en lenen zich hiertoe.

De visitatiecommissie heeft geen problemen vastgesteld omtrent de studiebegeleiding van de studenten. De studiegids werd adequaat bevonden.

6. Faciliteiten en infrastructuur

Tijdens haar bezoek kreeg de visitatiecommissie een rondleiding langs de onderwijsruimten, de ateliers, de computerlokalen en de bibliotheken.

De door de visitatiecommissie bezochte onderwijsruimten zijn goed bevonden. Ze zijn goed onderhouden en met voldoende didactische middelen uitgerust. De atelierruimtes daarentegen evalueert de commissie in de huidige situatie als te beperkt: er is niet alleen onvoldoende ruimte voor de verschillende groepen studenten op zich, studenten van verschillende studiejaar kunnen bovendien ook niet in eenzelfde ruimte samenwerken. De commissie heeft de gelegenheid gehad om de locatie te bezoeken waar de nieuwe atelierruimtes zouden worden ingericht. Zij hoopt dat deze effectief vanaf de aanvang van het academiejaar 2002-2003 zullen kunnen in gebruik genomen worden.

Ook op het vlak van de bibliotheek formuleert de commissie een aantal bedenkingen. De vakgroepbibliotheek is, naast klein, ook weinig geactualiseerd. De opmerking in de zelfstudie dat jaarlijks evenveel boeken verdwijnen als er aangekocht worden, baart de commissie zorgen. Zij dringt erop aan dat naast het boekenbestand ook de uitleenprocedure in de toekomst zou worden geïnformatiseerd. De commissie merkt ook op dat er in de vakgroepbibliotheek geen werkruimte is. Dat een meerderheid van de werken uitleenbaar is, komt hieraan weliswaar tegemoet.

Ook het boekenbestand dat in de centrale bibliotheek ter beschikking wordt gesteld, is volgens de commissie aan uitbreiding en actualisering toe. Het tijdschriftenbestand wordt door de commissie als voldoende geëvalueerd.

Uit de gesprekken met de studenten blijkt dat de computerinfrastructuur, die de opleiding ter beschikking stelt van de studenten, als onvoldoende wordt geëvalueerd.¹¹ Dit in tegenstelling tot de computerfaciliteiten voorzien door de Faculteit Toegepaste Wetenschappen, die ook voor de architectuurstudenten toegankelijk zijn. Hierop zijn de meest recente softwarepakketten geïnstalleerd (waaronder AUTOCAD). De visitatiecommissie evalueert deze ruimten als goed.

7. Afgestudeerden

De commissie heeft kennis gemaakt met een ruime en gevarieerde groep afgestudeerden. Zij heeft de indruk dat deze afgestudeerden allemaal goed terecht zijn gekomen. Volgens cijfermateriaal dat door de opleiding ter beschikking werd gesteld, vangt ongeveer de helft van de afgestudeerden de tweejarige stage, georganiseerd door de Orde van Architecten, aan. 30% van de afgestudeerden volgt een bijkomende opleiding. De rest stroomt na het afstuderen rechtstreeks door naar de arbeidsmarkt.

Ongeacht of de afgestudeerden doorstromen naar een stageplaats, naar de arbeidsmarkt of verder studeren, ze waarden sterk het niveau van de opleiding. De continuïteit in de begeleiding zien ze als een pluspunt van de opleiding. Als uitzondering op hun positieve beoordeling merken ze op dat de combinatie tussen een ingenieursopleiding en een architectuuropleiding niet altijd eenvoudig is.

De oud-studenten blijven na afloop van hun studies nauwe persoonlijke contacten onderhouden met de opleiding. Door vertegenwoordiging van twee afgestudeerden in de Opleidingsraad Ingenieur-Architect blijven ze tevens inbreng hebben in het programma van de opleiding. Verder is er geen alumnivereniging voor ingenieur-architecten. Afgestudeerden blijven wel welkom op activiteiten van de studentenkringen Pantheon en Polytechnische Kring. Zij kunnen zich ook aansluiten bij de KVIV (Koninklijke Vlaamse Ingenieursvereniging) en/of de V.Ir.Br. (Vereniging van Ingenieurs van Brussel).

8. Personeel

De vakgroep Architectuur beschikt - naast een aantal deeltijdse zelfstandig academische personeelsleden (ZAP) - slechts over één voltijds ZAP-mandaat. De deeltijdse ZAP-leden hebben over het algemeen minder dan een halftijdse betrekking. Het dient gezegd dat het zelfstandig academisch personeel wel voor een belangrijk aantal opleidingsonderdelen rekenen op toegeleverd onderwijs. Hoewel dit door de commissie wordt gewaardeerd, wijst zij er tegelijkertijd op dat het gebrek aan eigen voltijdse staf het ontwikkelen van een opleidingsidentiteit in de weg staat. Deze situatie is volgens de visitatiecommissie zorgelijk.

De commissie wijst er tevens op dat, hoewel het aantal deeltijdse betrekkingen toelaat om een

11. De opleiding merkt op dat deze situatie tijdelijk van aard was: de nieuwe computers waren reeds besteld en geleverd op het ogenblik dat de visitatie plaatsvond, doch ze waren nog niet geïnstalleerd.

praktijkervaring in de opleiding in te brengen, ook het risico bestaat dat deze ZAP-leden moeilijker een raakvlak met de opleiding zouden vinden. De visitatiecommissie heeft vernomen dat het meerjarenplan dat door de faculteit is opgesteld voor het ZAP in de toekomst zal worden aangepast, wat ten voordele van het ZAP in de Vakgroep Architectuur zal uitkomen. Zij hoopt dat dit ook werkelijk zal worden gerealiseerd.

Ondanks het toegeleverd onderwijs stelt de commissie vast dat de onderwijsbelasting van het ZAP van de Vakgroep Architectuur gemiddeld hoog ligt.

Het ZAP van de Vakgroep Architectuur bekleedt momenteel graden van docent tot en met hoogleraar, wat goed is. Een ZAP-lid van de Vakgroep Architectuur is gemiddeld in de 50. Binnen een paar jaar zal zich een pensioneringsgolf voordoen, waarop de opleiding zal moeten anticiperen.

Het assiterend academisch personeel (AAP) bestaat uit drie voltijdse assistenten en twee deeltijdse assistenten (één praktijkassistent en één praktijklector). Deze groep medewerkers is relatief jonger dan het ZAP. Zij staan de professoren met enthousiasme bij in hun onderwijsopdrachten. Hun hoge betrokkenheid in het onderwijs, zo bleek uit de gesprekken, gaat regelmatig ten koste van de tijd die ze krijgen om aan hun doctoraat te werken. De commissie hoopt dat er een oplossing gevonden zal worden om meer tijd vrij te maken voor het doctoraatswerk, gezien ook het belang van dat werk voor de opleiding.

Verhoudingsgewijs is er meer voltijds AAP dan ZAP. De omvang van het ZAP en het AAP zou evenwel mogen worden uitgebreid. De commissie moedigt de opleiding ook aan om het aantal wetenschappelijke medewerkers in het domein van de architectuurwetenschappen ten voordele van de opleiding verder te laten aangroeien.

Er staan twee voltijdse ATP-leden ter beschikking van de opleiding Architectuur.

Het academisch kader bestaat voor 1/3 uit vrouwen.

9. Internationalisering

Er bestaan in de opleiding Architectuur een beperkt aantal uitwisselingsmogelijkheden voor de studenten. Zo kunnen studenten in het kader van het Europese Socrates-programma tijdens de tweede cyclus voor de duur van één semester (het tweede semester van het tweede graadsjaar of het eerste semester van het derde graadsjaar) uitgewisseld worden met Bath University (Verenigd Koninkrijk). Daarnaast bestaat een bilaterale overeenkomst met University of Newcastle (Australië). Al ontbreekt het op het eerste zicht niet aan interesse onder de studenten om aan een internationale uitwisseling deel te nemen, toch blijft de feitelijke deelname zeer laag. Ook het aantal instromende buitenlandse studenten is laag.

De commissie heeft nota genomen van het feit dat met name in het kader van de bilaterale overeenkomst een evenwicht moet bestaan tussen het aantal studenten dat uit het buitenland komt en dat naar het buitenland gaat. De opleiding Architectuur, die tot nu toe meer studenten naar Newcastle heeft gestuurd, dient opnieuw studenten uit Newcastle te ontvangen alvorens opnieuw in aanmerking te komen voor uitwisseling.

De commissie beveelt verdere uitbreiding van het aantal uitwisselingscontracten aan. Zij heeft vernomen dat de staf op vraag van studenten nu ook navraag doet over uitwisselingsmogelijkheden in Portugal en steunt dit. De commissie is zich terdege bewust van de zware inspanningen die dit van de beperkte staf vergt.

Studenten weten tot wie zich te wenden, indien zij aan een buitenlandse uitwisseling willen deelnemen. Deze uitwisselingen worden volgens de tweedecyclusstudenten binnen de opleiding

niet expliciet gestimuleerd, maar wie een dergelijk initiatief wil ondernemen, wordt wel gesteund. Vanuit de opleiding kan ook worden deelgenomen aan internationale initiatieven van kortere duur, zoals workshops van de EASA (European Association of Students in Architectur), EAAE (European Association of Architectural Education) en BEST (Board of European Students of Technology). De interesse die hiervoor bestaat vanwege de studenten is wisselend van karakter.

Ook de vakgroep Architectuur en de studenten organiseren op de VUB workshops met een internationaal karakter.

Verder komen studenten tijdens hun opleiding via een beperkt aantal gastcolleges in contact met buitenlandse deskundigen en organiseren studenten ook zelf extra-curriculaire activiteiten met een internationale dimensie. Zo organiseert de studentenkring Pantheon jaarlijks voor alle architectuurstudenten (met uitzondering van de eerste kandidatuur) een buitenlandse studiereis. De plaats en de thema's worden door de studentenkring in samenspraak met de vakgroep Architectuur vastgelegd.

Voor de docenten heeft de opleiding Architectuur nog geen contracten afgesloten die uitwisseling mogelijk maken met buitenlandse instellingen. De titularissen in de opleiding Architectuur blijken over het algemeen voldoende internationale contacten te hebben. De visitatiecommissie beveelt de opleiding aan om, hetzij via deze persoonlijke contacten, hetzij via een mogelijk toekomstig uitwisselingscontract voor docenten, hun eigen internationale uitwisselingsmogelijkheden te bevorderen. De visitatiecommissie moedigt de opleiding aan om zowel voor studenten als stafleden bijvoorbeeld de contacten met de Université Libre de Bruxelles (ULB) te intensiveren.

10. Kwaliteitszorg

10.1. Het zelfstudierapport

De publicatiedatum, januari 2001, heeft ertoe geleid dat de informatie die de commissie ter beschikking was gesteld in het zelfstudierapport gedeeltelijk achterhaald was. De gesprekken hebben wel ruim de gelegenheid gegeven de informatie over de opleiding bij te stellen.

De visitatiecommissie is van mening dat lang aan de zelfstudie is gewerkt. Door het schrijven van dit document is een proces van autoregulatie in gang gezet, waar de opleiding behoefte aan had. Dit reflectieproces was evenwel nog niet rijp op het moment dat de zelfstudie geschreven werd. Het overleg over de identiteit van de opleiding, de doelstellingen en eindtermen van de opleiding en de mogelijkheden van de opleiding om factoren te versterken of af te zwakken, heeft in de periode tussen het moment van het schrijven van de zelfstudie en het visitatiebezoek meer vorm gekregen. Het visitatiebezoek zelf - en in het bijzonder de mondelinge rapportering - heeft de opleiding een extra elan gegeven in het voeren van deze besprekingen. De prompte opvolging van het visitatiebezoek met het sleuteldocument 'Onderwijsvisie Vakgroep Architectuur', dat via het VLIR-secretariaat aan de commissieleden werd nagestuurd, is voor de commissie het bewijs dat de opleiding zich opnieuw lanceert.

10.2. De interne kwaliteitszorg

Op het gebied van kwaliteitscontrole en -bewaking worden zowel op het niveau van de vakgroep, de opleiding, de faculteit als de universiteit initiatieven ondernomen.

Ten eerste wordt de opleiding op het niveau van het curriculum geëvalueerd in de Vakgroep Architectuur en in de Opleidingsraad Ingenieur-Architect (ORIA). Voorstellen tot wijziging van het programma worden in de Opleidingsraad Ingenieur-Architect geformuleerd. In de ORIA zetelen zelfstandige en assisterende academische personeelsleden, studentenvertegenwoordigers en afgestudeerden.

Op het tweede niveau, het niveau van de faculteit, functioneren de Facultaire Onderwijs Commissie (FOWC) en de Faculteitsraad. De Facultaire Onderwijs Commissie (samengesteld uit voorzitters van opleidingsraden uit de Faculteit, afgevaardigden van de AAP-leden en van de studenten) is bevoegd voor opleidingsoverschrijdende onderwijsproblemen. Binnen de Faculteitsraad, waarvan ZAP-leden, AAP-leden, studenten en ATP-leden deel uitmaken, worden alle onderwijsaanlegenheden besproken. De ORIA en de FOWC zijn in hun opdrachten adviserend ten aanzien van de Faculteitsraad.

Tenslotte wordt op centraal niveau binnen de Onderwijsraad (OWR) elk voorstel van de faculteit besproken. Na advies wordt het voorstel ter goedkeuring voorgelegd aan de Raad van Bestuur (RvB), die finaal beslist.

De commissie is van mening dat de opleiding globaal over een degelijk systeem van kwaliteitszorg beschikt. De Opleidingsraad Ingenieur-Architect functioneert goed. Van dit orgaan wordt de komende tijd, zeker in de opvolging van de implementatie van het nieuwe programma en de definiëring van de identiteit van de opleiding, veel verwacht. De visitatiecommissie is van mening dat de ORIA deze besprekingen aankan en dat de nodige dynamiek aanwezig is om dit proces tot een goed einde te brengen.

Over de betrokkenheid van de opleiding Architectuur in de FOWC en de OWR heeft de visitatiecommissie geen vaststellingen gedaan. Wel stelt zij dat de contacten tussen de opleiding Architectuur en de Faculteit Toegepaste Wetenschappen verbeterd zijn.

Via hun vertegenwoordiging in de ORIA worden de studenten in de gelegenheid gesteld om te participeren aan besluitvorming. De commissie acht de betrokkenheid van de studenten bij de besluitvorming in de ORIA goed. De studentenvertegenwoordigers worden volgens de commissie tijdig geïnformeerd over de geplande vergaderingen en kunnen zelf items agenderen. Zelf hebben de studentenvertegenwoordigers tijdens de gesprekken hun waardering uitgesproken over hun volwaardige positie tijdens de vergaderingen.

Op het ogenblik van het visitatiebezoek zetelden er geen studenten Architectuur in de Faculteitsraad. De visitatiecommissie moedigt de studenten aan om kandidaten af te vaardigen die de opleiding Architectuur op faculteitsniveau kunnen vertegenwoordigen, desnoods vanuit een waarnemende functie.

Een essentieel element in de interne kwaliteitszorg zijn de onderwijsbeoordelingen, die door de Cel Interne en Externe kwaliteitszorg van de Dienst Onderwijszaken (van de Onderwijsraad) worden georganiseerd, geanalyseerd en waarover deze Cel ook rapporteert. Doel van deze evaluaties is te komen tot een verbetering van de kwaliteit van het onderwijs. Aan de hand van jaarlijkse enquêtes bij de studenten wordt informatie verzameld over de hoorcolleges, het studiemateriaal, praktische vaardigheden en examens van alle opleidingsonderdelen. De studenten krijgen eveneens de kans zich uit te spreken over organisatorische en structurele aspecten van de opleiding. De resultaten van de evaluatie worden bekendgemaakt aan de verantwoordelijke van elk opleidingsonderdeel (individueel niveau), de voorzitter van de Opleidingsraad Ingenieur-Architect (niveau van de opleiding), de decaan (niveau van de Faculteit) en de vice-rector onderwijs (niveau van de VUB). Evaluaties met negatieve resultaten worden het daaropvolgende academiejaar herhaald.

De visitatiecommissie staat positief ten aanzien van deze evaluatieprocedure. Ook de studentenvertegenwoordigers uit de ORIA hebben tijdens het gesprek hun steun ten aanzien van dit initiatief betuigd. De commissie merkt wel op dat de opleidingsonderdelen 'Ontwerpmethodiek' omwille

van hun eigenheid een afzonderlijke evaluatie zouden moeten krijgen. Tevens wijst zij op de lage respons, die de representativiteit en dus de betrouwbaarheid van de resultaten van de evaluaties zouden kunnen ondermijnen. De commissie hoopt dat door de deelname aan de onderwijsevaluaties voor de studenten verplicht te maken de respons kan worden verhoogd en dat op deze manier de reserves die vanwege sommige leden van het zelfstandig academisch personeel bestaan ten aanzien van de evaluatieresultaten kunnen worden weggenomen. De commissie staat positief ten aanzien van het gegeven dat met de invoering van semestriële evaluaties ook het eerste semester van het derde graadsjaar kan worden geëvalueerd.

De universiteit voorziet in een ombudsdienst op het niveau van de instelling. Er is één ombudsman (met plaatsvervanger), een voltijds ZAP-lid, die op verzoek van de student bij elk geschil tussen een ZAP-lid en een student kan optreden. De ombudsman is gekend onder de studenten, al wordt hij zelden geraadpleegd. De vragen die in het verleden aan de ombudsdienst werden gericht, hebben voornamelijk betrekking gehad op het afstudeerwerk en werden, zo bleek uit het gesprek met de ombudsman, vrij vlot opgelost.

Onderwijsprofessionalisering, i.c. docententraining, wordt door de universiteit centraal georganiseerd. De visitatiecommissie stelt vast dat er grote interesse in de opleiding bestaat om hieraan deel te nemen. Binnen de opleiding zelf bestaat tevens een dynamiek om een eigen pedagogisch project uit te bouwen. In het kader hiervan bouwt de opleiding zelfstandig (internationale) contacten uit om zich onderwijskundig bij te scholen. De commissie kan dit alleen maar aanmoedigen.

De opleiding Architectuur binnen de Faculteit Toegepaste Wetenschappen van de Universiteit Gent

In dit hoofdstuk geeft de visitatiecommissie een overzicht van de situatie aan de Universiteit Gent met betrekking tot een aantal kwaliteitsaspecten inzake onderwijs, onderwijsorganisatie en randvoorwaarden van de opleiding Architectuur van de Faculteit Toegepaste Wetenschappen. Zij baseert zich daarvoor op de door de opleiding Architectuur opgestelde zelfstudie (die in december 2001 is gepubliceerd), alsook op de gesprekken met alle geledingen van de opleiding (die in maart 2002 plaatsvonden).

Bij de beoordeling van het onderwijs is de visitatiecommissie uitgegaan van het referentiekader, dat de minimumeisen van een opleiding Architectuur omschrijft. Rekening houdend hiermee en met de doelstellingen en onderwijsfilosofie van de opleiding zelf, heeft de commissie - zoals het in haar opdracht vastligt - tevens aanbevelingen geformuleerd. Zij hoopt hiermee, in samenwerking met de opleiding, bij te dragen tot een verdere kwaliteitsverbetering en optimalisering van het onderwijs.

1. Doelstellingen en eindtermen

De opleiding Architectuur beoogt volgens de zelfstudie een goede introductie in de ontwerppraktijk van de architectuur, het stadsontwerp en de stedenbouwkunde; kennis van en inzicht in de constructieve en technische aspecten van het bouwen; een besef van de betekenis en het belang van architectuur en de stedenbouw middels een historische en architectuurtheoretische reflexie; een kennismaking met de beroepspraktijk; training in zelfstandig en wetenschappelijk werk. Om dit te kunnen realiseren moeten - opnieuw volgens de zelfstudie - het programma en de leeromgeving hiervoor de tijd, de middelen en de intellectuele mogelijkheden bieden aan de studenten om zich naargelang de eigen mogelijkheden en de interesses, bijzonder te bekwamen in één van de bijzondere aspecten van het vakgebied. De opleiding moet de studenten “introduceren in alle betrokken competenties, ze moet de complexiteit van de architectuur en de stedenbouw - en dus de noodzaak van teamwerk - leren beseffen”.

De eindtermen van de opleiding zijn opgedeeld volgens de drie pijlers waarop de opleiding steunt (ontwerpatelier, bouwtechniek en architectuurwetenschappen) en hun aanvullingen (beroepspraktijk en wetenschappelijk onderzoek).

De doelstellingen en eindtermen zijn volgens de visitatiecommissie uitstekend geformuleerd. Ze zijn zonder twijfel te typeren als de doelstellingen en eindtermen van een universitaire opleiding en omvatten naar de mening van de commissieleden in goede mate de door de commissie geformuleerde minimumeisen voor de opleiding. Onderzoeksinitiatie, die duidelijk in de opleiding aan bod komt, mag wel nog explicieter in de doelstellingen en eindtermen worden vermeld. Doelstellingen, eindtermen en programma sluiten goed op elkaar aan.

De geformuleerde doelstellingen en eindtermen zijn in de gegeven omstandigheden en met de gegeven middelen zeer goed te bereiken tijdens de eerste drie studiejaar en in de optie Architectuur/stedenbouw. Ten aanzien van de optie Architectuur/bouwtechniek formuleert de visitatiecommissie hierin haar voorbehoud. Op het moment van de visitatie werd deze optie volgens de commissie nog te weinig ondersteund door onder meer staf en onderzoek. Dat in deze omstandigheden niet alle eindtermen in de bouwtechniek zullen worden bereikt, leidt de commissie af uit de eindontwerpen die in het oude programma door de studenten zijn afgeleverd. Studenten worden niet structureel betrokken bij het formuleren van de doelstellingen en eindtermen van de opleiding, maar worden er wel in ruime mate over geïnformeerd. Studenten lijken deze informatie evenwel niet ten bate van hun opleiding te operationaliseren. Doelstellingen en eindtermen zijn niet of weinig door hen gekend.

2. Programma

2.1. Opbouw van het programma

Studenten leggen met succes een interuniversitair overlegd en erkend toelatingsexamen af alvorens toegelaten te worden tot de opleiding Architectuur. De opleiding zelf omvat vijf studiejaar, gespreid over twee cycli. De eerste cyclus van de opleiding (kandidaturen) neemt decretaal twee jaar in beslag, de tweede cyclus (proefjaar) drie jaar. Het programma, zoals het progressief wordt ingevoerd vanaf het academiejaar 1998-1999, anticipeert reeds gedeeltelijk op de nakende hervormingen in het Europese hoger onderwijs: inhoudelijk is de structuur van de Gentse opleiding Architectuur al georganiseerd volgens een '3+2'-structuur (een driejarige eerste cyclus en een tweejarige tweede cyclus) in plaats van een '2+3'-structuur.

De eerste cyclus (de kandidaturen en het eerste proefjaar) heeft tot doel te wijzen op de complexiteit van het vakgebied architectuur en op de noodzaak vele kennisdisciplines te combineren. In deze eerste cyclus wordt de basiskennis aangereikt van de vakrelevante kennisdisciplines, onderbouwd door de basiswetenschappen of gekaderd door verbredende vakgebieden. Bedoeling is tijdens deze drie eerste jaren de student in toenemende mate te leren reflecteren.

In de tweede cyclus (tweede en derde proefjaar) kiezen studenten vanaf het academiejaar 2001-2002 tussen twee opties: de optie Architectuur/stedenbouw en de optie Architectuur/bouwtechniek. (In het academiejaar 2002-2003 zullen de eerste studenten afstuderen in één van deze twee opties.) Het programma van het tweede en derde proefjaar bestaat uit een reeks gemeenschappelijke opleidingsonderdelen, optievakken en keuzevakken. In het tweede proefjaar is de verhouding tussen deze opleidingsonderdelen voor de optie Architectuur/stedenbouw respectievelijk en gemiddeld $1/2$, $1/3$ en $1/6$, voor de optie Architectuur/bouwtechniek is de verhouding $1/2$, $1/4$ en $1/4$. In het derde proefjaar verhouden de opleidingsonderdelen zich in beide opties in $1/3$ ten opzichte van elkaar.

De commissie is van mening dat de hervorming van 1998 tot een grondige herziening van het programma geleid heeft, die de coherentie van het programma ten goede is gekomen en die - door het vele denkwerk dat reeds heeft plaatsgevonden - ongetwijfeld ook de overgang naar de nieuwe structuur in het hoger onderwijs zal vergemakkelijken. Wel maakt de commissie een aantal bemerkingen, die de graduele opbouw van het programma verder kunnen helpen optimaliseren. Zo formuleert de visitatiecommissie een bedenking rond de plaats van de exacte wetenschappen in het kandidatuursprogramma: het aandeel van wiskunde en natuurkunde is beperkt en opleidingsonderdelen als informatica en scheikunde zijn erin afwezig. De commissie is van mening dat deze

basiswetenschappen deel moeten uitmaken van de algemene vorming van de studenten. Studenten hebben vorming in deze opleidingsonderdelen nodig om hen te leren redeneren en om op lange termijn (dus ook na de opleiding) als ingenieur-architect stand te houden. Het aanbieden van deze opleidingsonderdelen in de daaropvolgende jaren - zoals Scheikunde in het tweede proefjaar (optie Architectuur/bouwtechniek) - staat de sequentiële opbouw van het programma in de weg.

Van het opleidingsonderdeel 'Toegepaste statistiek' meent de commissie dat het niet te laat in de opleiding mag aangeboden worden.

Er zijn in het programma vanaf de tweede cyclus (tweede en derde proefjaar) via optievakken en keuzevakken ruimschoots voldoende keuzemogelijkheden aanwezig voor de studenten.

Zo zijn op de eerste plaats beide aangeboden opties in de tweede cyclus (tweede en derde proefjaar) volgens de commissie relevant. De commissie stelt wel een onevenwicht vast in de onderbouwing ervan, ten nadele van de optie Architectuur/bouwtechniek. Dat beide opties in de komende bachelor/master-structuur onder een andere naam en met een deels aangescherpt profiel zouden bestaan, weerhoudt de commissie er niet van de opleidingsverantwoordelijken aan te moedigen om de deskundigheid in het vakgebied van de bouwtechniek in functie van architectuur verder te blijven uitbouwen.

Op de tweede plaats is de commissie met betrekking tot de keuzevakken van mening dat de lijst met keuzevakken ruim voldoende is.

2.2. Inhoud van het programma

Wat betreft de inhoudelijke evaluatie van het programma wijst de visitatiecommissie er vooraf op dat het programma wordt geëvalueerd dat in de opleiding van kracht is: wat betreft de eerste cyclus (kandidaturen en eerste proefjaar) en het tweede proefjaar is het huidige programma datgene dat sinds 1998 progressief in de opleiding werd ingevoerd; de visitatiecommissie heeft wat betreft het derde proefjaar het programma geëvalueerd, dat van kracht is tot het einde van het academiejaar 2001-2002.

Het niveau van de geprogrammeerde opleidingsonderdelen in zowel de eerste als de tweede cyclus is naar het oordeel van de visitatiecommissie goed. De commissie stelt vast dat met de programmahervorming van 1998 onnodige overlappingsen tussen opleidingsonderdelen weggewerkt zijn. De opleidingsverantwoordelijken spannen zich ook in om de actuele ontwikkelingen in de architectuur te volgen. Enkel wat de opleidingsonderdelen 'Constructie van Gebouwen I', 'Uitrustingstechniek I' en 'Stedenbouwkunde I' (tweede kandidatuur) betreft en 'Constructie van Gebouwen II' (eerste proefjaar) wijst de commissie erop dat actualisering gewenst is.

Algemeen genomen wordt in de gehele opleiding naar mening van de commissie een zwaar accent gelegd op betonconstructies. Zij pleit voor verruiming hiervan ten voordele van andere materialen. Mits samenwerking met de opleiding Bouwkunde moet dit volgens haar geen probleem zijn.

Daarnaast dient de inhoudelijke coherentie tussen de architectuurtheoretische opleidingsonderdelen en architectuurgeschiedenis bevorderd te worden. Het is belangrijk dat deze opleidingsonderdelen zouden worden ondersteund door een gemeenschappelijk discours.

Dat studenten enkel in het kader van het opleidingsonderdeel 'Waarneming en beeldende media II en computerondersteunend ontwerp' (tweede kandidatuur) leren berekeningen maken op de computer evalueert de commissie als te weinig. Zij dringt er dan ook op aan dat dit minstens in de optie Architectuur/bouwtechniek en zeker in BAMA ondervangen zou worden. Het is daarbij ook van belang dat aan de studenten naast gevarieerde ook de meest recente software ter beschikking zou worden gesteld.

De opleiding architectuur steunt op drie pijlers: ontwerpatelier, bouwtechniek en architectuurwetenschappen. De visitatiecommissie stelt vast dat de integratie tussen de pijlers ontwerpatelier

en architectuurwetenschappen goed is. De synergie die de pijlers ontwerpatelier en architectuurwetenschappen kenmerkt, ontbreekt evenwel nog tussen deze twee genoemde en de derde pijler, met name bouwtechniek. Zij stelt in het programma een tekort aan bouwtechnische ondersteuning vast: door het tekort aan bouwtechniek wordt op zijn beurt de integratie tussen het ontwerpatelier en de architectuurwetenschappen enerzijds en de bouwtechniek anderzijds niet gestimuleerd.

De commissie meent dat er met uitzondering van de bouwtechniek, waarin binnen de vakgroep nog weinig expertise is opgebouwd, in het programma een goede terugkoppeling bestaat van het onderzoek naar het onderwijs.

Tot slot heeft de commissie vastgesteld dat contacten met de arbeidsmarkt op verschillende manieren het programma inhoudelijk beïnvloeden. Zo bekleedt een niet onbelangrijk aantal stafleden (zelfstandig en assisterend academisch personeel) naast zijn aanstelling op de universiteit ook een functie in de architectuurwereld daarbuiten. Deze ervaring wordt rechtstreeks in de theoretische en praktische opleidingsonderdelen verwerkt. Ook in het kader van de Jokerweek is jaarlijks een invloed vanuit de arbeidsmarkt merkbaar. Bij jurering zijn bovendien steeds niet-academici betrokken, wat de opleiding verplicht rekening te houden met de eisen van de arbeidsmarkt.

De invloed van de arbeidsmarkt op het programma is volgens de commissie het sterkst voelbaar op het gebied van de ontwerpen. Aan de variatie tussen een architect als ontwerper, ontwikkelaar, interieurspecialist, ambtenaar, ... wordt in het programma minder aandacht besteed dan in de doelstellingen wordt vooropgesteld. Het atelier, dat ook volgens de zelfstudie in de eerste vier studiejaar de ruggengraat van de opleiding vormt, maakt van de opleiding een specifieke ontwerpopleiding. De commissie vraagt dan ook om in het programma voldoende mogelijkheden te voorzien om zicht te krijgen op de samenhang tussen de opleiding en de ruime tewerkstellingsmogelijkheden.

2.3. Werkvormen

Tijdens de eerste cyclus (kandidaturen en eerste proefjaar) wordt in het kader van theoretische opleidingsonderdelen regelmatig voor hoorcolleges gekozen. Daarnaast en in de latere jaren worden tevens oefeningen gegeven, die door de studenten in groep of individueel worden opgelost.

Het atelier loopt als een rode draad door de hele opleiding. Het is een open leersituatie die, afhankelijk van onder meer de opdrachten en de groepsgroottes, anders wordt georganiseerd. Het nauwe individuele contact tussen de begeleiders en de studenten stelt de studenten in de mogelijkheid steunend op de opleiding eigen ideeën rond architectuur te ontwikkelen en te verbeteren. Het atelier is, in tegenstelling tot de hoorcolleges, in de meeste gevallen een intensieve interactieve en activerende werkvorm. De (atelier)oefeningen die aan de studenten worden aangeboden zijn van goede kwaliteit.

De commissie is de mening toegedaan dat in het algemeen de keuze van de werkvormen een juiste vertaling vormen van het programma. Het hoge aantal contacturen geeft de studenten evenwel weinig kans om daarbuiten eigen initiatieven te ondernemen om de leerstof te verwerken, informatie bij te zoeken of besprekingen op gang te brengen. Daarom vraagt de visitatiecommissie in overweging te nemen om de hoge studiebelasting, die door het aantal contacturen mee in de hand wordt gewerkt, te herbekijken. Niettegenstaande deze bedenking (over het grote aantal contacturen en de grote studiebelasting) waardeert de commissie het open debat dat vanaf de eerste kandidatuur tussen de stafleden voor en met de studenten bestaat. De commissie ervaart dit gegeven als de kern van de dynamiek in de opleiding en bijgevolg als een sleutelgegeven in de verdere ontwikkeling van de opleiding.

De opleidingsverantwoordelijken beogen met het invoeren van seminars in de tweede cyclus (vierde en vijfde proefjaar) de betrokkenheid van onderzoeksassistenten en gastdocenten bij de opleiding nog te vergroten. Het voorbereiden en presenteren van papers, dat in het kader van deze werkvorm wordt gepland, kan de commissie alleen maar aanmoedigen. Ook het initiatief van de Jokerweek wordt door de commissie sterk gesteund.

De visitatiecommissie vraagt de opleiding met aandrang om de planning van de opdrachten van studenten beter op elkaar af te stemmen. Studenten bereiden regelmatig oefeningen en presentaties voor. Zij kunnen hiervoor wat deadlines betreft op een vrij flexibele houding van de stafleden rekenen. Dit leidt evenwel soms tot een gebrekkige coördinatie van opdrachten, die moet vermeden worden.

De commissie raadt aan om het gebruik van de computer doorheen de hele opleiding niet alleen inhoudelijk (als middel om ontwerpen te conceptualiseren en visualiseren) maar ook meer als onderwijsondersteunend middel te stimuleren. Hiermee wordt met de website van de opleiding een goede aanzet gegeven, die verdere opvolging verdient.

Tot slot merkt de commissie op dat het studiemateriaal, dat ter beschikking wordt gesteld van de studenten, goed is.

2.4. Vaardigheden

Het programma biedt, in het bijzonder in het kader van het opleidingsonderdeel 'Architectuur-ontwerpen' en de scriptie, meer dan voldoende mogelijkheden om problemen te leren stellen en overeenkomstig het probleemoplossend vermogen te ontwikkelen. Het onafhankelijk en kritisch denken van de studenten wordt doorheen het programma eveneens grondig gestimuleerd.

Afgestudeerden blijken dankzij hun opleiding het hoge werktempo op de arbeidsmarkt goed aan te kunnen. Het programma, dat de zelfstandigheid van studenten in de hand werkt, komt hen hierbij ten goede. Ook studenten die in het kader van hun opleiding in het buitenland hebben verbleven, getuigen dat het zelfstandig leren werken een troef van de Gentse opleiding is.

Het vlotte contact en de zeer open sfeer tussen studenten, professoren en begeleiders werkt de sociale ontwikkeling van de studenten in de hand. De sociale vaardigheden worden expliciet gestimuleerd door groepswork en de Jokerweek en komen tot uiting in de publicaties van 'De Loeiende Koe'.

De schriftelijke en mondelinge uitdrukkingsvaardigheden van de studenten in de moedertaal krijgen tijdens de opleiding ruime aandacht en zijn goed. De aandacht voor grafisch en iconografisch taalgebruik in het programma is goed. De aandacht voor de ontwikkeling van syncretisch inzicht bij studenten bestaat op een meer dan voldoende manier. De ontwerpvaardigheden, die de studenten in de loop van de opleiding ontwikkelen, zijn goed.

Permanente vorming daarentegen blijkt een houding waaraan in de opleiding weinig expliciete aandacht wordt besteed. Ook de aandacht voor het bijbrengen van computervaardigheden acht de commissie in de huidige omstandigheden nog te beperkt. De geplande aanstelling van een personeelslid om het computeronderwijs mee te ondersteunen is voor de commissie hoopvol. Dit, samen met geactualiseerde computersoftware, zal de studenten ongetwijfeld ten goede komen.

2.5. Examinering

Blijkens de informatie in de zelfstudie worden vrij gevarieerde toetsingsvormen gebruikt: zo wordt

er schriftelijk en mondeling (met schriftelijke voorbereiding) geëvalueerd en worden presentaties van studenten gequoteerd (al dan niet op basis van een schriftelijke paper).

De studenten worden geïnformeerd over de examens vanaf de aanvang van het academiejaar: zij beschikken over het examenreglement, de studiegids en professoren geven inlichtingen tijdens de contacturen. De opleiding volgt voor de examens een jaarsysteem.

Tijdens haar bezoek stelde de visitatiecommissie vast dat het niveau van de examens minder uitdagend is dan van het programma kan verwacht worden. De commissie meent dat, wat de examens volgend op hoorcolleges betreft, de nadruk te vaak op reproductie ligt.

In de opleidingsonderdelen 'Architectuurontwerpen' (ontwerpateliers) daarentegen krijgen de studenten wel voldoende ruimte om eigen initiatief te nemen, hun kennis creatief toe te passen en vakgebieden te integreren. De beoordeling van deze opleidingsonderdelen door een team van vaste atelierbegeleiders heeft in het verleden echter tot problemen geleid: de gedeelde rol van begeleider en beoordelaar werkten onzekerheid bij de studenten in de hand. Om hieraan te remediëren worden de evaluatiejury's vanaf het academiejaar 2000-2001 voor tenminste één belangrijke oefening of voor het eindwerk systematisch aangevuld met externen en met atelierversaantwoordelijken uit andere jaren, terwijl de begeleiders deze oefening niet quoteren. De visitatiecommissie evalueert dit als een goede oplossing. Daarnaast heeft zij vastgesteld dat de vorderingen van de studenten met de nodige ernst worden gevolgd: opdrachten worden tijdens het jaar thematisch gequoteerd en de eindevaluatie wordt niet enkel op het eindresultaat gebaseerd.

Verder signaleren studenten zelf geen problemen in verband met de examens. Wel hebben ze aangegeven tijdens het academiejaar weinig tijd te kunnen besteden aan de voorbereiding van hun examens. In de loop van het academiejaar wordt het grootste deel van hun studietijd besteed aan het maken van ontwerpen.

Hun aandeel in de planning van de examenroosters evalueren de studenten zelf positief.

3. Scriptie en stage

3.1. Scriptie

In het vernieuwde programma krijgen de studenten tijdens de eerste cyclus (kandidaturen en eerste proefjaar) les van alle professoren van de architectuurwetenschappen, wat moet toelaten om in de tweede cyclus (tweede en derde proefjaar) een scriptiebegeleider te kiezen. Reeds in de tweede helft van het tweede proefjaar worden studenten tijdens een sessie geïnformeerd over mogelijke scriptieonderwerpen en bijhorende promotoren. De studenten kunnen ook zelf het onderwerp van de scriptie bepalen. De toekenning van de onderwerpen en promotoren gebeurt voor de blokperiode van de eerste zittijd van datzelfde jaar. De commissie staat positief ten aanzien van deze voorbereiding op de scriptie.

De scriptie staat in het derde proefjaar geprogrammeerd, met een waarde van 15 studiepunten. Volgens de 'Nota betreffende de scriptie' hebben de studenten de keuze tussen een verhandeling en een eindproject. Onder de verhandeling wordt een zelfstandige uitwerking van een onderzoeksprobleemstelling begrepen. Het eindproject bestaat uit een ontwerp of ontwerpstudie met theoretische en/of praktische onderbouwing. Het betreft een zelfstandig ontwerp (dat niet in atelierverband wordt opgelegd) of een (deel)studie van een bestaand ontwerp of een bestaande realisatie.

De commissie stelt op basis van de steekproef van de theoretische verhandelingen dat over het algemeen het niveau uitstekend is. Sommige van deze werken kunnen volwaardig als inleiding tot

een doctoraat beschouwd worden. Het niveau van de eindprojecten ligt iets lager. Potentieel goede eindprojecten lijden soms nog aan een gebrekkige technische uitwerking. De schrijfvaardigheden van de studenten zijn globaal genomen goed.

Om aan de scriptie te werken is in het lesrooster geen specifieke tijd voorzien. Daarnaast is het werk in het huidige programma van het derde proefjaar (academiejaar 2001-2002) evenmin gekaderd binnen opleidingsonderdelen, waardoor studenten eerder geïsoleerd aan hun scriptie werken. Het nieuwe programma, dat in het academiejaar 2002-2003 ingang vindt in het derde proefjaar, kadert de scriptie wel binnen opleidingsonderdelen, met name de keuzevakken 'Bijzondere Vraagstukken', wat de commissie een verbetering vindt. Het schrappen van het atelier in het derde proefjaar zal moeten toelaten eerder aan het eindwerk te beginnen, wat de commissie steunt.

Het indienen van de scriptie wordt door studenten vaak uitgesteld tot de tweede zittijd (van het derde proefjaar). De visitatiecommissie ervaart dit niet als probleem, zolang dit de kwaliteit van het werk ten goede komt en het uitstel een bewuste keuze van de student blijft. Wel signaleert de visitatiecommissie dat het uitstel te wijten zou kunnen zijn aan het feit dat de studenten veel tijd besteden aan het atelierontwerp in het vijfde proefjaar. Aan deze opdracht, die pas in het begin van het tweede semester wordt afgerond, wordt door de studenten voorrang gegeven, ten koste van de tijd voorzien voor de scriptie.

De commissie meent dat, in vergelijking tot de inspanningen van de studenten, het gewicht van de scriptie in het programma dient herbekeken te worden. Zo zou moeten overwogen worden het aantal studiepunten te laten toenemen, tot maximaal 50% van het aantal studiepunten in het derde proefjaar. De commissie is er zich van bewust dat het de student zelf is die de verantwoordelijkheid draagt voor het werken aan de scriptie en zelf kiest om de scriptie al dan niet uit te stellen tot een latere datum.

Tijdens de gesprekken met de studenten heeft de commissie vastgesteld dat de begeleiding van de scripties uitstekend verloopt. De begeleiding is in de meeste gevallen intensief, zonder dat dit de studenten evenwel in hun eigen ideeën zou beknotten.

De beoordeling van de scriptie is in handen van drie lezers: de promotor (een zelfstandig academisch personeelslid en/of een assistent) en twee leden van de Vakgroep Architectuur en Stedenbouw. De mogelijkheid bestaat eveneens om de scriptie door een externe lezer te laten beoordelen. Jaarlijks wordt halverwege het academiejaar één sessie voorzien waarin de studenten tussentijds publiek rapporteren over hun scriptie. Ter afronding van zijn scriptie houdt de student een mondelinge presentatie, gevolgd door een bespreking. De valorisatie van de scripties is volgens de visitatiecommissie streng, maar eerlijk. De beoordelingsprocedure wordt positief geëvalueerd.

3.2. Stage

De opleidingsverantwoordelijken zien af van een stage tijdens de vijfjarige architectuuropleiding, aangezien afgestudeerden om het beroep van architect te kunnen uitoefenen nog een tweejarige stage moeten lopen via de Orde van Architecten. De visitatiecommissie is van mening dat het programma van de opleiding zwaar is en dat het inbrengen van een stage in de opleiding onvermijdelijk tot studieduurverlenging zou leiden. Zij stelt dat het onmogelijk zou zijn een stage in de opleiding te introduceren zonder het gehele programma te moeten herzien.

4. De student en zijn/haar onderwijs

4.1. Instroom

Tabel 1: Aantal studenten Architectuur in de periode '90-'91 t.e.m. '99-'00, opgedeeld naar studiejaar.

<i>Ac jaar</i>	<i>Gen</i>	<i>1^e Kan</i>	<i>2^e Kan</i>	<i>1^e Proef</i>	<i>2^e Proef</i>	<i>3^e Proef</i>
'90-'91	92	114	39	38	9	6
'91-'92	64	90	57	34	29	9
'92-'93	86	107	49	36	36	20
'93-'94	97	128	54	35	41	27
'94-'95	69	111	67	50	39	43
'95-'96	60	93	67	54	48	47
'96-'97	73	98	48	61	47	62
'97-'98	79	107	57	41	58	53
'98-'99	61	82	56	52	41	62
'99-'00	80	90	54	56	47	41

Ac jaar: Academiejaar

Gen: generatiestudenten

Kan: Kandidatuur Architectuur

Proef: Proefjaar Architectuur

De visitatiecommissie beschikt over onvoldoende gegevens om het cijfermateriaal dat afgeleverd wordt door de VLIR te interpreteren. Zij zou, om een standpunt te kunnen innemen over de instroom in de opleiding Architectuur, de gegevens moeten kunnen vergelijken met het aantal studenten in de gehele Faculteit Toegepaste Wetenschappen, de architectuurstudenten in het hogeschoolonderwijs, en het aanbod voor ingenieur-architecten op de arbeidsmarkt.

De commissie meent, op basis van de haar beschikbaar gestelde gegevens, dat de opleiding over een voldoende groot aantal studenten beschikt. Zij stelt dat het aantal studenten het comfort van een opleiding niet in het gedrang mag brengen. Mogelijke groei van de instroom in de toekomst moet volgens haar ontegensprekelijk gepaard gaan met verdere uitbreiding van het academisch corps.

4.2. Slaagcijfers en rendementen

Tabel 2: Slaagpercentages studenten Architectuur in de periode '89-'90 t.e.m. '98-'99 (verhouding aantal geslaagden t.o.v. aantal studenten ingeschreven op de rol), opgedeeld naar studiejaar.

<i>Ac jaar</i>	<i>Gen</i>	<i>1^e Kan</i>	<i>2^e Kan</i>	<i>1^e Proef</i>	<i>2^e Proef</i>	<i>3^e Proef</i>
'89-'90	73,3	80,95	93,33	80,00	71,43	75,00
'90-'91	43,5	46,49	76,92	76,32	100,00	100,00
'91-'92	35,9	45,56	71,93	88,24	68,97	100,00
'92-'93	38,4	44,34	77,55	86,11	69,44	90,00
'93-'94	42,1	48,41	85,19	91,43	87,80	74,07
'94-'95	40,6	49,55	79,10	92,00	89,74	74,42
'95-'96	40,0	49,46	90,91	87,04	97,92	70,21
'96-'97	41,1	52,04	79,17	90,16	91,49	85,25
'97-'98	46,1	51,43	91,23	97,56	98,28	88,68
'98-'99	68,8	67,90	92,86	86,54	90,24	90,32

Ac jaar: Academiejaar

Gen: generatiestudenten

Kan: Kandidatuur Architectuur

Proef: Proefjaar Architectuur

De visitatiecommissie oordeelt dat de slaagpercentages van generatiestudenten over de periode '89-'90 tot en met '97-'98 vrij laag liggen voor een opleiding waarvoor een toelatingsexamen georganiseerd wordt. Pas in het academiejaar '98-'99 normaliseert dit zich enigszins. De slaagpercentages van de eerste kandidatuur liggen (met uitzondering van het academiejaar '98-'99) over de periode '89-'90 tot en met '98-'99 gemiddeld wat hoger dan die van de generatiestudenten. De commissie is van mening dat de slaagpercentages in de tweede kandidatuur en de proefjaren over de periode '89-'90 tot en met '98-'99 hoger zouden mogen liggen.

4.4. Gemiddelde studieduur

De commissie vraagt de opleidingsverantwoordelijken te waken over een mogelijke studieduurverlenging die in het verleden meermaals is voorgekomen.

5. Studeerbaarheid

5.1. Studietijd

De commissie formuleert een kritische kanttekening bij de te besteden studietijd van de studenten. De studiebelasting, die voornamelijk wordt opgevolgd binnen de Opleidingscommissie Architectuur (OCA), ligt in de gehele opleiding en in het bijzonder in de kandidaturen hoog. De studenten die

geconfronteerd worden met deze hoge studiebelasting hebben zelf geen bindende structurele middelen binnen hun bereik om dit probleem te verhelpen. De visitatiecommissie vraagt de OCA de studiebelasting van de studenten in de toekomst nauw op te volgen. Daarbij zou uitdrukkelijk aandacht moeten worden besteed aan de verhouding tussen het aantal contacturen en de gehele studielast van de studenten.

De visitatiecommissie stelt vast dat de verdeling van de studietijd over de studie jaren theoretisch klopt. Uit gesprekken met de studenten is evenwel gebleken dat binnen de studie jaren de studiebelasting per semester onevenwichtig is. Daarnaast geven studenten de indruk dat ze meer werk verrichten dan objectief in het programma voorzien is. De commissie vraagt om het aantal contacturen te laten afnemen ten voordele van zelfstudie.

5.2. Studievoorlichting

De studievoorlichting van abiturienten is, zoals in de zelfstudie omschreven staat, in de eerste plaats de verantwoordelijkheid van het Adviescentrum voor Studenten. Potentiële studenten worden er op indirecte en directe manier voorgelicht over het studieaanbod aan de Universiteit Gent (i.c. de opleiding Architectuur).

Met het oog op studievoorlichting aan leerlingen worden jongeren enerzijds bereikt door alle secundaire scholen en Centra voor Leerlingenbegeleiding in Vlaanderen jaarlijks te documenteren over het studieaanbod en de studentenvoorzieningen aan de Universiteit Gent. Er worden bovendien elk jaar op initiatief van het Departement Onderwijs en de koepels van de Centra voor Leerlingenbegeleiding Studie-informatiedagen georganiseerd voor laatstejaarsstudenten van het secundair onderwijs. Het Adviescentrum voor Studenten en de opleiding Architectuur verlenen hieraan hun medewerking.

Anderzijds worden jaarlijks door het Adviescentrum voor Studenten potentiële studenten rechtstreeks aangeschreven met de mogelijkheid om documentatie aan te vragen over één of meerdere opleidingen. De opleidingen organiseren zelf ook in het voorjaar, in samenwerking met het Adviescentrum voor Studenten, per studierichting informatiedagen voor de laatstejaarsstudenten van het secundair onderwijs.

De commissie heeft vastgesteld dat de studievoorlichting voor abiturienten goed verloopt: er is een ruim en gevarieerd informatieaanbod naar potentiële studenten.

Voor de keuze tussen de opties Architectuur/stedenbouw en Architectuur/bouwtechniek, die vanaf het tweede proefjaar in het programma worden aangeboden, wordt op het einde van het eerste proefjaar een korte informatiesessie voorzien. Studenten hebben te kennen gegeven dat tijdens deze informatiesessie, die niet in de zelfstudie beschreven stond, vooral de optie Architectuur/stedenbouw toegelicht werd. De commissie dringt erop aan dat studenten zelfstandig of via een informatiesessie gelijkwaardige informatie zouden krijgen over beide opties. Om studenten te ondersteunen in hun keuzeprocess zou hen tevens kunnen gevraagd worden hun keuze schriftelijk te motiveren.

5.3. Studiebegeleiding

Studenten leggen met succes een interuniversitair overlegd en erkend toelatingsexamen af alvorens toegelaten te worden tot de opleiding Architectuur. De vrij homogene groep studenten - qua vooropleiding - die hierdoor tot stand komt, wordt rechtstreeks in de lessen en de ateliers opgevolgd en verder geholpen. Er is bijgevolg geen gestructureerde studiebegeleiding voorzien.

Studenten kunnen met praktische problemen steeds rechtstreeks terecht bij het academisch personeel. Het contact tussen het academisch personeel en de studenten, dat zeer goed is, maakt dat studenten dit ook effectief doen.

De visitatiecommissie heeft geen problemen vastgesteld omtrent de studiebegeleiding van de studenten. Zij merkt wel op dat de atelierbegeleiding, die gedurende de opleiding zeer intensief kan zijn, best ook schriftelijk wordt opgevolgd. Met name in de tweede kandidatuur blijkt dit nog geen gewoonte te zijn.

De studiegids werd adequaat bevonden.

6. Faciliteiten en infrastructuur

Tijdens haar bezoek kreeg de visitatiecommissie een rondleiding langs de onderwijsruimten, de ateliers, de computerlokalen en de bibliotheken.

De door de visitatiecommissie bezochte onderwijsruimten zijn goed bevonden. Ze zijn goed onderhouden en met voldoende didactische middelen uitgerust. De commissie evalueert de atelierruimtes eveneens als goed. De opleiding beschikt over verschillende ruime zalen, verspreid over verschillende verdiepingen, en biedt op deze manier aan de studenten de mogelijkheid om ongestoord en parallel individueel of in groep te werken.

De onderwijs- en practicar ruimten van de campus Ardoyen zijn door de commissie niet bezocht. Zij kan deze bijgevolg niet evalueren.

Op het vlak van de bibliotheek dient de opleiding nog een inhaalbeweging te maken. De Vakgroep Architectuur en Stedenbouw heeft een kleine en verouderde bibliotheek geërfd, waar pas sinds kort intensief in wordt geïnvesteerd. Het huidige boekenbestand is volgens de commissie bescheiden, maar correct en up-to-date. Er worden voldoende en goede tijdschriften aangeboden. De commissie merkt wel op dat er in de bibliotheek weinig werkruimte is. Dat een meerderheid van de werken uitleenbaar is, komt hieraan weliswaar tegemoet. Het boeken- en tijdschriftenbestand dat de opleiding ter beschikking stelt is ook vanaf het internet raadpleegbaar, wat het opzoekwerk van de studenten vergemakkelijkt.

De commissie evalueert de bezochte computerinfrastructuur als voldoende. Er zijn in ruime mate computerfaciliteiten voorzien, die door alle studenten toegankelijk zijn voor gebruik in het kader van hun opleiding. Daarnaast moet wel worden vermeld dat de beschikbare software (zoals AUTOCAD) dringend aan actualisering toe is.

De visitatiecommissie heeft een demonstratie gekregen van de website van de opleiding Architectuur. De beeldbibliotheek, ter ondersteuning van de hoorcolleges, vormt hierin een interessant luik. Aan de hand van de website kunnen de studenten zich onder meer ook informeren over publicaties binnen de Vakgroep Architectuur en Stedenbouw, het werk van de onderzoekseenheden, lezingen, e.d. De visitatiecommissie is van mening dat binnen de opleiding algemeen de nadruk ligt op de *toegang* tot informatie via de computer eerder dan het gebruik van de computer als *middel* om te ontwerpen.

De visitatiecommissie constateert dat de maquettewerkplaats zeer moeilijk toegankelijk is voor studenten. Zij wijst erop dat enkel indien de toegang vlotter wordt georganiseerd, het atelier ook werkelijk zal kunnen renderen.

7. Afgestudeerden

De commissie heeft kennis gemaakt met een ruime en gevarieerde groep afgestudeerden. Zij heeft de indruk dat deze afgestudeerden allemaal goed terecht zijn gekomen. Na het afstuderen vangt een deel de tweejarige stage, georganiseerd door de Orde van Architecten, aan. Anderen stromen na het afstuderen rechtstreeks door naar de arbeidsmarkt. Wat precies de procentuele verhoudingen zijn tussen deze twee groepen, is op basis van het verschaft materiaal niet te zeggen. De enquête die door de Vakgroep Architectuur en Stedenbouw werd gehouden kreeg een te lage respons om van betrouwbare gegevens te kunnen spreken.

Ongeacht of de afgestudeerden doorstromen naar een stageplaats of naar de arbeidsmarkt, ze waarderen sterk het niveau van de opleiding. Met name de nadruk op zelfstandigheid (onder meer in het wetenschappelijk onderzoek) en mondigheid, de kritische ingesteldheid en het hoge werktempo laten hen toe zich vlot te lanceren in het werkveld. Als uitzondering op hun positieve beoordeling wordt het gebrek aan timinggevoel en financieel inzicht aangehaald. De visitatiecommissie gaat ervan uit dat beide elementen tijdens de tweejarige stage na de opleiding Architectuur aan bod komen. Toch beveelt zij de opleidingsverantwoordelijken aan hieraan al in het laatste proefjaar specifieke aandacht te besteden, bijvoorbeeld via keuzevakken.

Ook het zware programma wordt door de afgestudeerden als negatief punt gesignaleerd.

De Alumnivereniging van de Ingenieurs afgestudeerd aan de Universiteit Gent (AIG) kent geen succes onder de afgestudeerden. Er zijn op het niveau van de vakgroep geen gestructureerde contacten met de afgestudeerden. De afgestudeerden getuigen evenwel van frequente contacten met de opleidingsverantwoordelijken: zij blijven naar lezingen komen en dragen in het kader van de Jokerweek hun steentje bij tot de opleiding door mee activiteiten te verzorgen.

8. Personeel

Zoals de opleiding zelf aangeeft in de zelfstudie, zijn er met betrekking tot het zelfstandig academisch personeel (ZAP) van de Vakgroep Architectuur en Stedenbouw geen nijpende problemen qua personeelsbezetting. Op het niveau van de faculteit zijn de voorbije jaren inspanningen ondernomen om het aantal ZAP-leden op een aanvaardbaar niveau te brengen. De commissie maakt zich geen zorgen over de onderwijsbelasting van het ZAP.

Opvallend is dat een meerderheid van de ZAP-leden een deeltijdse betrekking heeft. Dit laat enerzijds toe om een groot aandeel praktijkervaring in de opleiding in te brengen. Anderzijds houdt dit volgens de commissie evenwel het risico in dat deze ZAP-leden moeilijker een raakvlak met de opleiding zouden vinden. Dat niet alle ZAP-leden hun opleiding aan de RUG hebben genoten, zorgt volgens de commissie voor een goede afwisseling binnen het academisch corps.

Zoals de inhaalbeweging op het vlak van ZAP heeft plaatsgevonden, zo zou ook de voortgang in de graden nog moeten gerealiseerd worden. Het ZAP van de Vakgroep Architectuur en Stedenbouw bekleedt momenteel graden van docent en hoofddocent. De commissie heeft tijdens het visitatiebezoek vernomen dat in de faculteit in de nabije toekomst weinig bevorderingen mogelijk zijn.

Een ZAP-lid van de Vakgroep Architectuur en Stedenbouw is gemiddeld 45 jaar. Dit vertaalt zich ten voordele van de opleiding in een dynamiek, die de opleiding flexibel laat evolueren. De keerzijde van het leeftijds-gemiddelde is, zoals eveneens in de zelfstudie wordt opgemerkt, het gebrek aan ervaring op sommige gebieden. Het gebrek aan mankracht en expertise op het vlak van bouwtechniek verdient de komende jaren specifieke aandacht: de visitatiecommissie raadt de opleidingsverant-

woordelijken aan hiervoor binnen de Vakgroep Architectuur een *development plan project* op te stellen. Het assiterend academisch personeel bestaat uit een groep voltijdse assistenten en een groot aantal deeltijdse praktijkassistenten. Zij staan de professoren bij in hun onderwijsopdrachten, in het bijzonder in het kader van de opleidingsonderdelen 'Architectuurontwerpen'. Deze groep medewerkers is relatief jonger dan het ZAP. Zij hebben geen problemen gesignaleerd over hun onderwijsbelasting. Wel hebben zij de opmerking geformuleerd dat benoemingen van het assiterend academisch personeel (AAP) soms zeer laat plaatsvinden: dit houdt in dat nieuwe AAP-leden slechts kort voor de start van het academiejaar gekend zijn en geen aanloopperiode hebben om zich in te werken in hun onderwijsopdrachten en in het begeleiderteam in het atelier.

De visitatiecommissie acht het positief dat de atelierbegeleiders niet alleen betrokken zijn bij de opleidingsonderdelen 'Architectuurontwerpen', maar ook een aandeel hebben in de andere opleidingsonderdelen.

De opleiding beschikt volgens de commissie over voldoende AAP en wetenschappelijke medewerkers. De omvang van het AAP staat in een realistische verhouding tot het ZAP. De commissie weet dat het in de bedoeling ligt van de opleiding om het aantal wetenschappelijke medewerkers verder te laten aangroeien.

Wat het ATP betreft signaleert de opleiding een probleem van vergrijzing. De commissie beveelt de opleiding aan tijdig in de voorbereiding van de opvolging van het ATP te voorzien, om mogelijke problemen in de continuïteit van de onderwijswerkzaamheden te voorkomen.

De bezetting van het academisch kader is quasi uitsluitend mannelijk. Er wordt hier binnen de opleiding geen specifiek beleid voor voorzien.

9. Internationalisering

De visitatiecommissie heeft waardering voor de aandacht die binnen de opleiding aan internationalisering wordt geschonken.

In het kader van het Europese Socrates-programma kunnen studenten tijdens de tweede cyclus voor de duur van één academiejaar (bij voorkeur het laatste jaar) uitgewisseld worden met uiteenlopende buitenlandse instituten in Italië, Spanje, Frankrijk en Nederland. De interesse, alsook de deelname van de studenten hieraan is momenteel groot. Ook kortere Socrates-programma's, zoals intensive seminars, kennen belangstelling onder de Gentse architectuurstudenten. De commissie beveelt verdere uitbreiding van het aantal uitwisselingsplaatsen aan. Daarnaast wijst zij er eveneens op dat, ondanks de beschikbare informatie op het internet, onder de studenten onduidelijkheid bestond over het selectiedossier (om in aanmerking te komen voor internationale uitwisseling) en de verdere selectieprocedure. De visitatiecommissie vraagt om dit verder op te volgen.

Sinds het academiejaar 1997-1998 trekt de opleiding tevens een aantal buitenlandse studenten aan, die in het kader van de uitwisselingsakkoorden in Gent komen studeren. Het doceren van het opleidingsonderdeel 'Bijzondere vraagstukken' in het Engels zal mogelijks de aantrekkingskracht van de opleiding op buitenlandse studenten nog verhogen. Tevens verwacht de visitatiecommissie dat de opleiding haar programma, zeker met de huidige programmahervorming en de toekomstige evolutie naar de BAMA, naar buitenlandse instellingen toe duidelijker zal communiceren.

De opleiding Architectuur heeft Socratescontracten afgesloten om docentenuitwisseling mogelijk te maken tussen de opleiding Architectuur van de RUG en instituten in Italië, Spanje en Frankrijk. Van de mogelijkheid om via Socrates docenten te ontvangen is tot nu toe al één keer gebruik gemaakt. Studenten komen tijdens hun opleiding weliswaar via gastcolleges regelmatig in contact

met buitenlandse deskundigen. De commissie steunt het voorstel om ook in het kader van het opleidingsonderdeel 'Bijzondere vraagstukken' het uitnodigen van buitenlandse deskundigen verder te stimuleren. Het uitnodigen van buitenlandse professoren of afgestudeerden met internationale ervaring in het kader van de Jokerweek,ervaart de commissie eveneens als een waardevolle bijdrage tot de internationalisering van de opleiding.

Vanuit de Gentse opleiding blijkt vooral de internationale ervaring van doctorandi op dit moment in de opleiding gestimuleerd te worden. De ZAP-leden van de opleiding Architectuur hebben over het algemeen uitgebreide internationale contacten, maar maken minder dan de studenten van de mogelijkheid gebruik om via een uitwisselingsproject aan een buitenlandse instelling te verblijven. De studenten- en docentenuitwisseling met buitenlandse instituten wordt buiten het Socrates-programma onder andere ook gestimuleerd in het kader van Studio Open City/Open City/Ville Ouverte, dat deel uitmaakt van het opleidingsonderdeel 'Architectuurontwerpen 5' in het laatste proefjaar.

10. Kwaliteitszorg

10.1. Het zelfstudierapport

De commissie is van oordeel dat de zelfstudie van goede kwaliteit is. Het document schetst op een essayistische manier de sterke en zwakke punten die de opleiding Architectuur kenmerken. Het realistisch beeld dat op deze manier van de opleiding wordt geschetst, heeft de commissie toegelaten zich degelijk voor te bereiden op het visitatiebezoek.

De commissie formuleert wel de bedenking dat in de bijlagen van de zelfstudie informatie is opgenomen die bij het schrijven van de zelfstudie (nog) niet is benut om oplossingen te zoeken voor problemen waarmee de opleiding te kampen heeft.

De commissie is van mening dat de timing van de visitatie en van het opstellen van het zelfstudierapport voor de opleiding gunstig zijn geweest. Het opstellen van het zelfstudierapport heeft in de opleiding kunnen bijdragen tot het expliciteren van de bestaande dynamiek, wat de opleiding zeker ten goede zal komen. Bij het opstellen van de zelfstudie heeft de opleiding onder meer samengewerkt met de Kwaliteitscel Onderwijs, wat de commissie waardeert.

10.2. De interne kwaliteitszorg

Op het gebied van kwaliteitscontrole en -bewaking worden zowel op het niveau van de vakgroep, de opleiding, de faculteit als de universiteit initiatieven ondernomen.

Op het niveau van de Vakgroep Architectuur en Stedenbouw staat de Vakgroepraad in voor de kwaliteitszorg. De Vakgroepraad (samengesteld uit vertegenwoordigers van het ZAP, het AAP, wetenschappelijke medewerkers en een vertegenwoordiger van het ATP) heeft een adviserende functie ten aanzien van de Opleidingscommissie Architectuur (OCA).

De Opleidingscommissie Architectuur (OCA) speelt een centrale rol in de kwaliteitsbewaking van het onderwijs. Zelfstandig academisch personeel, assisterend academisch personeel en studenten-vertegenwoordigers die in de OCA zetelen zijn onder meer verantwoordelijk voor de organisatie van het onderwijs, het voorstellen van de lesgevers en het uitwerken van voorstellen tot programma-hervormingen. De OCA is in haar opdrachten adviserend ten aanzien van de Faculteitsraad.

De Kwaliteitscel Onderwijs (KCO) van de Faculteit Toegepaste Wetenschappen staat in voor de

evaluatie van alle opleidingsonderdelen van de opleiding, alsook van alle opleidingsonderdelen van de lesgevers door studenten en voor de bevraging van afgestudeerden. De cel wordt voorgezeten door de onderwijsdirecteur, die een centraal aanspreekpunt vormt voor onderwijsaangelegenheden. In overleg met de decaan coördineert hij het onderwijsgebeuren binnen de Faculteit Toegepaste Wetenschappen. De KCO formuleert eveneens adviezen voor de Faculteitsraad.

De eindverantwoordelijkheid voor het beleid en de besluitvorming met betrekking tot het verstrekte onderwijs en de kwaliteitszorg ligt bij de Faculteitsraad.

De Onderwijsraad is het orgaan op instellingsniveau dat adviezen formuleert aan de academische overheid inzake de ontwikkeling van een onderwijspolitiek aan de universiteit.

De commissie is van mening dat de opleiding globaal over een degelijk systeem van kwaliteitszorg beschikt. De Vakgroepraad en de Opleidingscommissie functioneren goed. Het beleidsplan van de opleiding vormt volgens de commissie een bewijs van de realistische houding die de opleidingsverantwoordelijken typeert en het weloverwogen engagement van de gehele opleiding naar de toekomst toe.

De Vakgroep Architectuur en Stedenbouw heeft, gezien zij onder de ZAP-leden geen hoogleraren telt, geen automatische vertegenwoordiging in de Faculteitsraad. Zij telt echter wel leden die als gekozen vertegenwoordigers volwaardig deel uitmaken van de Faculteitsraad. De contacten tussen de opleiding Architectuur en de Faculteit Toegepaste Wetenschappen zijn goed te noemen.

In hoeverre de studenten betrokken zijn in de besluitvorming binnen de opleiding is de commissie niet geheel duidelijk. Enerzijds worden de studenten in de Vakgroepraad niet vertegenwoordigd, wat de commissie als een gemis ervaart. Anderzijds is de rol van de studentenvertegenwoordigers in de OCA beperkt. De commissie ervaart deze situatie als paradoxaal: aan de ene kant zijn de contacten tussen het personeel en de studenten in de opleiding goed en worden kleine problemen informeel besproken en opgelost; aan de andere kant lijkt het advies van de studenten op het gebied van de veranderingen en de beslissingen van de opleiding in de Vakgroepraad en de OCA respectievelijk niet te worden gevraagd of onvoldoende in acht genomen te worden. Zo worden met betrekking tot de OCA met name probleemsignalen van de studenten over de coördinatie van opdrachten binnen de opleiding en studiebelasting volgens de visitatiecommissie onvoldoende opgevolgd. Op het ogenblik van het visitatiebezoek zetelden er geen studenten Architectuur in de Faculteitsraad. De visitatiecommissie moedigt de studenten aan om kandidaten af te vaardigen die de opleiding Architectuur op faculteitsniveau kunnen vertegenwoordigen, desnoods vanuit een waarnemende functie.

Het principe van het tweedaagse zomerconclaaf van de opleiding, dat jaarlijks doorgaat en dat tot doel heeft de personeelsleden van de opleiding samen te brengen en ze samen de kwaliteit van de opleiding te laten bewaken, wordt door de visitatiecommissie positief beoordeeld. Twee thema's zouden volgens de commissie in het komende conclaaf moeten worden behandeld. Op de eerste plaats dient de jaarlijkse verdeling van de ontwerpateliers onder de atelierbegeleiders te worden besproken: de communicatie hieromtrent zou kunnen worden verbeterd, zodat de verdeling vlotter zou kunnen verlopen. Op de tweede plaats zou moeten worden nagedacht over de verdere opbouw en uitbouw van de pijler bouwtechniek.

De contacten tussen de opleiding Architectuur en de Kwaliteitscel Onderwijs zijn regelmatig en positief van aard. De KCO staat in voor de jaarlijkse onderwijsevaluatie door studenten van het in de opleiding verstrekte onderwijs. De visitatiecommissie is van oordeel dat de procedure voor onderwijsevaluatie goed is. De commissie ondersteunt het feit dat er een specifiek evaluatieformulier is voor de opleidingsonderdelen 'Architectuurontwerpen' en voor de scripties.

De commissie spreekt wel haar bezorgdheid uit over de beperkte deelname van het aantal studenten aan de evaluaties. Een te lage deelname houdt risico's in voor de representativiteit van de resultaten. Gegeven het feit dat de resultaten van de evaluaties gebruikt kunnen worden in het kader van

benoemingen en bevorderingen van het ZAP, dient hieraan dringend geremedieerd te worden. De commissie wijst er tevens op dat moet voorkomen worden dat vanwege de lage respons van het personeel reserves zouden ontstaan ten aanzien van de enquêteresultaten, wat afbreuk zou kunnen doen aan de waarde van de onderwijsbeoordelingen.

Op het niveau van de faculteit worden jaarlijks door de studenten twee ombudspersonen voorgedragen. Studenten kunnen bij beide academische personeelsleden terecht met problemen over de naleving van het onderwijs- en examenreglement. De ombudspersonen nemen als waarnemend lid deel aan de KCO-vergaderingen en hebben een adviserende stem binnen de Faculteitsraad. Tevens bestaat er een institutionele ombudspersoon op wie studenten een beroep kunnen doen.

De functie van de ombudsdiensten blijken voldoende bekend onder de studenten. De facultaire ombudspersonen krijgen vanwege Architectuurstudenten jaarlijks een aantal vragen en/of bemerkingen. Indien er zich klachten voordoen, hebben deze meestal betrekking op de belasting van de ontwerpateliers. In geval van problemen kunnen de ombudspersonen naar eigen zeggen rekenen op goede medewerking van de opleidingsverantwoordelijken en worden ze aan de hand van gesprekken met de betrokken partijen en op het niveau van de opleiding opgelost.

Onderwijsprofessionalisering, i.c. docententruining, wordt door de universiteit centraal georganiseerd en is toegankelijk voor het ZAP en AP met een postdoc-statuuut. De visitatiecommissie stelt vast dat de deelname aan deze trainingen in de opleiding Architectuur beperkt is. Zij is van mening dat de pedagogiek die een opleiding Architectuur stuurt in die mate verschillend is van andere universitaire opleidingen, dat de universiteit in afzonderlijke sessies zou moeten voorzien. De commissie vraagt de universiteit dan ook in de toekomst in het kader van de docententruining in het bijzonder aandacht te besteden aan werkvormen (projectgerichte didactiek) die in de Architectuur worden gebruikt.

De opleiding Architectuur binnen de Faculteit Toegepaste Wetenschappen van de Katholieke Universiteit Leuven

In dit hoofdstuk geeft de visitatiecommissie een overzicht van de situatie aan de Katholieke Universiteit Leuven met betrekking tot een aantal kwaliteitsaspecten inzake onderwijs, onderwijsorganisatie en randvoorwaarden van de opleiding Architectuur van de Faculteit Toegepaste Wetenschappen. Zij baseert zich daarvoor op de door de opleiding Architectuur opgestelde zelfstudie (die in januari 2001 is gepubliceerd), alsook op de gesprekken met alle geledingen van de opleiding (die in april 2002 plaatsvonden).

Bij de beoordeling van het onderwijs is de visitatiecommissie uitgegaan van het referentiekader, dat de minimumeisen van een opleiding Architectuur omschrijft. Rekening houdend hiermee en met de doelstellingen en onderwijsfilosofie van de opleiding zelf, heeft de commissie - zoals het in haar opdracht vastligt - tevens aanbevelingen geformuleerd. Zij hoopt hiermee, in samenwerking met de opleiding, bij te dragen tot een verdere kwaliteitsverbetering en optimalisering van het onderwijs.

1. Doelstellingen en eindtermen

De uitgangspunten van de opleiding worden in het zelfstudierapport duidelijk weergegeven. Ze worden aan de hand van een analyse van de plaatsbepalingen van de ingenieur-architect als burgerlijk ingenieur, als ingenieur van de bouwsector, als architect en als deskundige van de gebouwde omgeving op gedetailleerde wijze toegelicht. De commissie heeft op basis hiervan een goed beeld gekregen van de achterliggende ideeën die de gehele opleiding onderbouwen.

De doelstellingen en eindtermen zijn in de zelfstudie al te uitgebreid omschreven. De opleidingsverantwoordelijken zouden er werk van moeten maken om deze beknopter en helderder te formuleren. De visitatiecommissie vraagt zich af of studentenvertegenwoordigers geen aandeel zouden kunnen hebben in dit proces.

Uit het zelfstudierapport blijkt duidelijk dat de opleidingsverantwoordelijken een zo volledig mogelijke opleiding willen aanbieden. Verder in dit deelrapport zal blijken dat dit voor de studenten tot een zeer hoge studiebelasting leidt, die volgens de visitatiecommissie dringend verder dient te worden bewaakt.

De opleiding heeft zonder twijfel een universitair karakter. De randvoorwaarden, meer bepaald de omstandigheden en de middelen waarbinnen de opleiding mag bestaan, zijn over het algemeen goed. Om een optimale kwaliteit van de opleiding te garanderen zou verdere personeelsuitbreiding mogelijk moeten worden gemaakt.

2. Programma

2.1. Opbouw van het programma

Studenten leggen met succes een interuniversitair overlegd en erkend toelatingsexamen af alvorens toegelaten te worden tot de opleiding Architectuur. De opleiding zelf omvat vijf studiejaar, gespreid over twee cycli. De eerste cyclus van de opleiding (kandidaturen) neemt decretaal twee jaar in beslag, de tweede cyclus (ingenieursjaar) drie jaar.

Het programma is opgebouwd rond drie pijlers: ontwerpen, bouwtechniek en architectuurwetenschappen. De drie pijlers worden systematisch in de vijf studiejaar uitgebouwd. Ter ondersteuning van de drie voornoemde pijlers worden in de kandidaturen exacte wetenschappen en toegepaste wetenschappen geprogrammeerd. Ook humane wetenschappen maken deel uit van het programma en komen doorheen heel de opleiding aan bod.

In de kandidaturen wordt aan alle studenten Architectuur hetzelfde programma aangeboden. Vanaf de ingenieursjaar kunnen de studenten het verplichte programmagedeelte aanvullen met keuzevakken. In het eerste en tweede ingenieursjaar kiezen de studenten zelf respectievelijk een keuzevakkenpakket van minstens 3 en minstens 6 studiepunten. In het derde ingenieursjaar vullen ze (naast het eindwerk) zelf 15 studiepunten in met keuzevakken.

De structuur van het programma wordt door de visitatiecommissie positief beoordeeld. Er is sprake van een logische en verantwoorde opbouw. Als enige opmerking formuleert de commissie dat het opleidingsonderdeel 'Programmatuur: ontwerp en ontwikkeling' (met bijhorende oefeningen) uit het tweede ingenieursjaar vroeger in de opleiding aan bod zou moeten komen.

De mogelijkheden die het programma aan de studenten biedt om zich tijdens de opleiding te profileren zijn uitgebreid. In de reeks van keuzevakken zijn er voldoende keuzemogelijkheden aanwezig voor de studenten. Een betere spreiding van de profileringsmogelijkheden van de studenten over de drie ingenieursjaar zou mogelijk een meer doordachte keuze van de studenten bevorderen.

2.2. Inhoud van het programma

De commissie evalueert het niveau van de geprogrammeerde opleidingsonderdelen in zowel de eerste als de tweede cyclus als goed. Ook het actualiteitsgehalte van het programma wordt positief geëvalueerd.

Volgens de visitatiecommissie heeft de implementatie van het programma wel te lijden onder een zekere fragmentatie. De academische personeelsleden vullen elkaar inhoudelijk op onderwijsvlak goed aan, maar de professionele synergie die tussen hen zou worden verwacht, ontbreekt. Zowel de opleidingsonderdelen die onder de pijlers ontwerpen, bouwtechniek en architectuurwetenschappen ressorteren, als de pijlers onderling missen integratie. De commissie wijst erop dat - hoe positief de verdere evaluatie van de opleiding ook is - dit in de opleiding een essentieel probleem is.

2.3. Werkvormen

De opleidingsverantwoordelijken maken gebruik van uiteenlopende werkvormen: zo worden er in zowel de kandidaturen als de ingenieursjaar hoorcolleges, practica, oefeningen, ontwerpatelier,

seminaries, e.d. gegeven. De commissie is van mening dat de keuze van de werkvormen globaal genomen goed is. De tendens die de opleiding inzet om van al te exclusief ex-cathedra onderwijs naar onderwijs met meer actieve werkvormen te evolueren, wordt door de visitatiecommissie gesteund.

De commissie moedigt de begeleide zelfstudie aan. De opleidingsverantwoordelijken zijn er zich goed van bewust dat voldoende omkadering en nieuwe begeleidingswijzen voorwaarden zijn tot het welslagen van begeleide zelfstudie. De commissie vraagt uitdrukkelijk om bij de invoering ervan de studielast van de studenten, die reeds hoog ligt, goed te bewaken.

Vanaf het eerste ingenieursjaar leggen de studenten jaarlijks drie à vier werf-, gebouw- en/of fabrieksbezoeken af. Volgens de informatie in de zelfstudie zijn deze studieuitstappen aan herwaardering toe. Dit thema is tijdens de gesprekken met de studenten niet aan bod gekomen. De commissie gaat er echter van uit dat de opleidingsverantwoordelijken, indien zij van mening zijn dat de studieuitstappen moeten worden aangepast, hiertoe over de nodige informatie beschikken en reeds voorstellen hebben uitgewerkt om hieraan ook effectief te remediëren.

De commissie heeft vastgesteld dat de kwaliteit van de (atelier)oefeningen goed is.

Informatie- en communicatietechnologie zijn goed geïntroduceerd in het onderwijs, als middel en als onderwijsonderwerp.

Het studiemateriaal, dat ter beschikking wordt gesteld van de studenten, is goed.

2.4. Vaardigheden

Het programma biedt goede mogelijkheden om de vaardigheden van studenten te ontwikkelen. Zo worden de probleemoplossende vaardigheden gestimuleerd in het kader van de ontwerpen en het eindwerk. Het onafhankelijk en kritisch denken van de studenten wordt in het programma op gevarieerde manieren uitgedaagd. Het stimuleren van de sociale vaardigheden komt onder meer aan bod tijdens groepswork.

De studenten drukken zich zowel schriftelijk als mondeling vlot uit in de moedertaal. De aandacht voor grafisch en iconografisch taalgebruik in het programma is goed. De aandacht voor de ontwikkeling van syncretisch inzicht bij studenten bestaat op een meer dan voldoende manier.

Er wordt in de opleiding (volgens de studenten met name in de laatste twee ingenieursjaren) ruime aandacht besteed aan het bijbrengen van computervaardigheden. In de opleiding komen zowel basiscomputervaardigheden als gespecialiseerd computergebruik aan bod, wat de commissie steunt.

Tijdens de ontwerpateliers worden de werkzaamheden van de studenten zeer systematisch opgevolgd. Hierbij dient bewaakt te worden dat de zelfstandigheid van de studenten niet in het gedrang komt. Aan het aanbrengen van een houding van permanente vorming mag volgens de commissie meer expliciete aandacht worden besteed.

2.5. Examinering

In de gehele opleiding is het semestersysteem van toepassing. Uit de zelfstudie blijkt dat vrij gevarieerde toetsingsvormen worden gebruikt. Studenten leggen zowel schriftelijke als mondelinge examens af. In sommige gevallen mogen de studenten tijdens het schriftelijke examen gebruik maken van eigen cursusmateriaal (openboekexamens). Bij wijze van permanente evaluatie worden er in de loop van het academiejaar door de studenten ook presentaties gehouden.

Het is de gewoonte in de opleiding dat de docent bij de aanvang van de colleges aan de studenten de doelstellingen van het opleidingsonderdeel verduidelijkt en de studenten op de hoogte brengt van de vereisten voor het examen. De afspraken voor het examen worden gewoonlijk op het einde van de colleges herhaald. De studenten kunnen eveneens de examenmodaliteiten nalezen in de studiegids en op het internet. Elke student beschikt daarnaast eveneens over een examenreglement.

De studenten signaleren geen problemen in verband met de examens. Wel is de studiedruk tijdens het academiejaar meermaals ter sprake gekomen. De studenten hebben uitdrukkelijk te kennen gegeven dat ze in de loop van het academiejaar het meeste tijd spenderen aan het maken van ontwerpen. De tijd die besteed wordt aan de voorbereidingen van de examens is verhoudingsgewijs veel lager.

Op basis van de ter beschikking gestelde examenvragen evalueert de commissie het niveau van de examens als goed. Kennis, inzicht en vaardigheden komen tijdens de evaluatiemomenten in goede mate aan bod.

De opleiding hecht in het bijzonder waarde aan het verlenen van tijdige feedback aan de studenten. De visitatiecommissie stemt ermee in dat het van belang is dat de studenten tijdig weten welke vorderingen ze al dan niet maken. Wel maakt de commissie in dit verband een kritische bedenking over de evaluatie en de feedback van de ontwerpateliers. Het evaluatieproces van de ontwerpateliers is transparant. De tussentijdse evaluaties van de ontwerpateliers volgen elkaar echter zo snel op dat de studenten weinig tijd krijgen om in hun werk te groeien en om zelf over een langere tijdspanne te reflecteren over hun eigen werk. Ook de afgestudeerden hebben hierop gewezen.

3. Eindwerk en stage

3.1. Eindwerk

In het derde ingenieursjaar maken de studenten een eindwerk: dit is ofwel een ontwerp, ofwel een geschreven thesis. Het eindwerk heeft volgens de zelfstudie respectievelijk tot doel de studenten een programma van grote complexiteit op een geëigende manier te laten pakken en oplossen, en een zelfstandige wetenschappelijke activiteit uit te voeren.

Het onderwerp van het eindwerk wordt door de student reeds in het tweede ingenieursjaar vastgelegd. De promotoren, afkomstig uit verschillende onderzoeksgroepen, stellen in het begin van de tweede helft van het tweede ingenieursjaar een bundel ter beschikking van de studenten met voorstellen van eindwerken. Studenten kunnen ook zelf een onderwerp suggereren. Na de paasvakantie dienen de studenten hun keuze in. In mei worden de onderwerpen voor de eindwerken door de Permanente Onderwijscommissie Architectuur (specialiteitsPOC Architectuur) toegewezen. Na de proclamatie van het tweede ingenieursjaar Architectuur worden tussen de promotoren en de studenten al de eerste afspraken gemaakt over het eindwerk. In het begin van het derde ingenieursjaar Architectuur volgen de studenten het seminarie 'Richtlijnen voor het schrijven van thesissen en scripties'. De keuzeprocedure en de voorbereiding van de studenten op het eindwerk evalueert de visitatiecommissie als goed.

Het eindwerk staat onder begeleiding van een promotor, eventueel een co-promotor of een assistent-begeleider. De beoordeling van het eindwerk komt toe aan een beoordelingscommissie: voor een geschreven thesis bestaat deze commissie uit minstens drie leden (promotor en twee lezers) en voor een ontwerp minstens uit vijf leden (promotor, begeleider(s) en lezers). Ook externe lezers kunnen deel uitmaken van de beoordelingscommissie.

Halverwege het academiejaar houdt de student een tussentijdse presentatie over het eindwerk in aanwezigheid van de promotor en/of begeleiders en geïnteresseerden. Bedoeling hiervan is om het eindwerk daar waar nodig bij te sturen. Op basis van deze presentatie wordt de verdere samenstelling van de beoordelingscommissie vastgelegd. Studenten die als eindwerk een ontwerp maken, houden voor de paasvakantie nog een tweede tussentijdse presentatie. Het eindwerk wordt tot slot ook mondeling gepresenteerd en verdedigd door de student in aanwezigheid van de voltallige beoordelingscommissie.

In de beoordeling schenkt de aangestelde commissie aandacht aan het geleverde werk en de neerslag ervan, de inzet en de motivatie van de student, de graad van zelfstandig werken, de kwaliteit en de leesbaarheid van de geschreven tekst en/of plannen.

De commissie stelt op basis van de steekproef van de ontwerpen en geschreven thesissen dat over het algemeen het niveau uitstekend is. Er is thematisch een zeer gevarieerd gamma van eindwerken. De valorisatie van de eindwerken is volgens de visitatiecommissie correct. De mondelinge en schriftelijke vaardigheden van de studenten worden in het kader van het eindwerk goed aangemoedigd en zijn ook goed bevonden.

Tijdens de gesprekken met de studenten heeft de commissie vastgesteld dat de begeleiding van de eindwerken uitstekend verloopt. De begeleiding is in de meeste gevallen intensief. De beoordelingsprocedure wordt door de visitatiecommissie positief geëvalueerd.

Het indienen van het eindwerk wordt door één vierde van de studenten uitgesteld tot de tweede zittijd (van het derde ingenieursjaar). De visitatiecommissie ervaart dit niet als probleem, zolang dit de kwaliteit van het werk ten goede komt. Wel signaleert de visitatiecommissie dat het uitstel te wijten zou kunnen zijn aan het feit dat de studenten veel tijd besteden aan het atelierontwerp in het derde ingenieursjaar. Aan deze opdracht, die pas op het einde van het eerste semester wordt afgerond, wordt door de studenten voorrang gegeven, ten koste van de tijd voorzien voor het eindwerk.¹²

Aan het eindwerk worden 15 studiepunten toegekend. De visitatiecommissie is van mening dat het eindwerk in het derde ingenieursjaar 50% van de begrote studietijd in beslag mag nemen. Door de examens in het laatste jaar na het eerste semester af te ronden, zouden de studenten het volledige tweede semester aan het afstudeerwerk kunnen besteden.

3.2. Stage

Studenten kunnen in het kader van een keuzevak in het tweede of derde ingenieursjaar Architectuur een stage uitvoeren van 120 uur. Deze stage wordt in praktijk uitgevoerd in de zomer volgend op het eerste of tweede ingenieursjaar Architectuur. Ze heeft tot doel de student kennis te laten maken met de bouwpraktijk in ruime zin.

De studenten zoeken in principe zelf een stageplaats. Indien dit nodig zou blijken kunnen zij hiervoor ook op hulp van de staf rekenen. De beoordeling van de stage verloopt in twee fasen: enerzijds schrijft de student een stageverslag en anderzijds houdt de student een publieke uiteenzetting over zijn stage. De evaluatie gebeurt op basis van zowel het schriftelijke als het mondelinge gedeelte.

12. De opleiding merkt op dat het uitlopen van de ontwerp oefening in het derde ingenieursjaar in het verleden een probleem was, maar recent is geremedieerd.

De commissie oordeelt dat van de student tijdens de stage een ruime mate van zelfstandigheid wordt verwacht. De stage vraagt van de studenten een grote inspanning, maar draagt tegelijkertijd bij tot het ontwikkelen van een perspectief en oriëntatie op de arbeidsmarkt. Het aantal studenten dat aan de stage deelneemt, neemt volgens de informatie in de zelfstudie toe. De begeleiding die vanuit de universiteit wordt voorzien is beperkt, maar voldoende. De beoordelingsprocedure van de stage acht de commissie goed georganiseerd en gestructureerd.

4. De student en zijn/haar onderwijs

4.1. Instroom

Tabel 1: Aantal studenten Architectuur in de periode '90-'91 t.e.m. '99-'00, opgedeeld naar studiejaar.

<i>Ac jaar</i>	<i>Gen</i>	<i>1^e KIRA</i>	<i>2^e KIRA</i>	<i>1^e IRA</i>	<i>2^e IRA</i>	<i>3^e IRA</i>
'90-'91	35	49	39	29	19	15
'91-'92	89	111	37	31	31	21
'92-'93	87	117	74	30	31	31
'93-'94	88	118	86	56	28	32
'94-'95	108	140	90	65	51	29
'95-'96	82	117	111	69	61	50
'96-'97	96	116	111	80	65	59
'97-'98	85	116	83	96	75	64
'98-'99	56	68	92	76	92	75
'99-'00	67	84	65	75	73	91

Ac jaar: Academiejaar

Gen: generatiestudenten

KIRA: Kandidatuur Architectuur

IRA: Ingenieursjaar Architectuur

De visitatiecommissie beschikt over onvoldoende gegevens om het cijfermateriaal dat afgeleverd wordt door de VLIR te interpreteren. Zij zou, om een standpunt te kunnen innemen over de instroom in de opleiding Architectuur, de gegevens moeten kunnen vergelijken met het aantal studenten in de gehele Faculteit Toegepaste Wetenschappen, de architectuurstudenten in het hogeschoolonderwijs, en het aanbod voor ingenieur-architecten op de arbeidsmarkt.

De commissie meent, op basis van de haar beschikbaar gestelde gegevens, dat de opleiding over een voldoende groot aantal studenten beschikt. Zij stelt dat het aantal studenten het comfort van een opleiding niet in het gedrang mag brengen. Mogelijke groei van de instroom in de toekomst moet volgens haar ontegensprekelijk gepaard gaan met verdere uitbreiding van het academisch corps.

4.2. Slaagcijfers en rendementen

Tabel 2: Slaagpercentages studenten Architectuur in de periode '89-'90 t.e.m. '98-'99 (verhouding aantal geslaagden t.o.v. aantal studenten ingeschreven op de rol), opgedeeld naar studiejaar.

<i>Ac jaar</i>	<i>Gen</i>	<i>1^e KIRA</i>	<i>2^e KIRA</i>	<i>1^e IRA</i>	<i>2^e IRA</i>	<i>3^e IRA</i>
'89-'90	55,6	59,57	78,38	89,47	87,50	91,30
'90-'91	50,0	58,00	84,62	100,00	89,47	80,00
'91-'92	59,6	60,36	78,38	93,55	100,00	90,48
'92-'93	55,2	57,26	71,62	93,33	93,55	96,77
'93-'94	54,6	56,78	70,93	91,07	100,00	93,75
'94-'95	63,0	67,14	76,67	93,85	98,04	96,55
'95-'96	69,6	73,50	70,27	91,30	98,36	100,00
'96-'97	57,3	56,03	81,98	92,41	98,46	100,00
'97-'98	75,3	74,14	85,54	93,75	97,33	95,31
'98-'99	66,1	69,12	79,35	94,74	95,65	97,33

Ac jaar: Academiejaar

Gen: generatiestudenten

KIRA: Kandidatuur Architectuur

IRA: Ingenieursjaar Architectuur

De visitatiecommissie oordeelt dat de slaagpercentages van generatiestudenten over de periode van '89-'90 tot en met '96-'97 vrij laag liggen voor een opleiding waarvoor een toelatingsexamen georganiseerd wordt. Pas in de academiejaren '97-'98 en '98-'99 normaliseert dit zich enigszins. De slaagpercentages van de eerste kandidatuur over de periode '89-'90 tot en met '98-'99 liggen gemiddeld wat hoger dan die van de generatiestudenten.

De commissie is van mening dat de slaagpercentages in de tweede kandidatuur over de periode '89-'90 tot en met '98-'99 hoger zouden mogen liggen. De slaagpercentages in de ingenieursjaren over dezelfde periode zijn gemiddeld genomen goed.

4.3. Gemiddelde studieduur

Volgens de informatie in de zelfstudie (gebaseerd op onderzoek naar cohorten van generatiestudenten over de periode '88-'89 tot en met '91-'92) studeert gemiddeld 61% van de studenten af in de voorziene studietijd van 5 jaar. 27% van de studenten doet 6 jaar over de opleiding Architectuur. De overige studenten doen er langer dan 6 jaar over (studieduurverlenging met 2 en mogelijks 3 jaar).

De commissie vraagt de opleidingsverantwoordelijken te waken over deze studieduurverlengingen. Zij verbaast zich, gezien de dermate hoge studielast waartoe het programma leidt, niet over de studieduurverlengingen.

5. Studeerbaarheid

5.1. Studietijd

De studietijdmetingen die in het verleden door de opleiding zijn uitgevoerd hebben steeds alarmerende signalen gegeven over de hoge studiebelasting. Er is aan de hand van verschillende analyses binnen de opleiding een vrij goed inzicht gegroeid in de oorzaken hiervan. De opleiding heeft, in navolging van de resultaten van de studietijdmetingen, regelmatig initiatieven ondernomen om het programma aan te passen en de begrote en reële studietijd meer met elkaar in overeenstemming te brengen. De visitatiecommissie stelt na haar visitatiebezoek uitdrukkelijk dat de studiebelasting van de studenten blijvend moet worden bewaakt: ook na herhaalde aanpassingen van het programma blijkt de grens van het evenwicht nog steeds overschreden, en dit mogelijks ten koste van het welbevinden van de studenten. De specialiteitsPOC Architectuur dient van de behandeling van deze problematiek verder een prioriteit te maken.

Met de invoering van het semestersysteem is de verdeling van de opleidingsonderdelen niet altijd optimaal verlopen. Ook dit probleem maakt deel uit van de verdere analyse van de studietijd.

5.2. Studievoorlichting

De studievoorlichting aan potentiële studenten wordt verzorgd door de Dienst voor Studieadvies, de Faculteit Toegepaste Wetenschappen en de opleiding Architectuur.

Potentiële studenten kunnen op de Dienst Studieadvies terecht voor zowel informatie betreffende studeren en leven aan de universiteit in het algemeen als in verband met de opbouw en inhoud van specifieke studierichtingen. Adviseurs van de dienst staan ter beschikking van potentiële studenten om tijdens een persoonlijk gesprek aanvullend individueel studie-advies te verlenen.

Verder worden door de opleiding jaarlijks in samenwerking met de Dienst Studieadvies informatiedagen georganiseerd, waarop potentiële studenten worden uitgenodigd. Er worden bovendien elk jaar op initiatief van het Departement Onderwijs en de Centra voor Leerlingbegeleiding Studie-informatiedagen georganiseerd voor laatstejaarsstudenten van het secundair onderwijs.

Een website en een CD-ROM, die op initiatief van de Faculteit Toegepaste Wetenschappen werd ontworpen, maken potentiële studenten wegwijs in de studies binnen de faculteit en de beroepsprofielen van burgerlijk ingenieurs en burgerlijk ingenieur-architecten.

De commissie heeft vastgesteld dat de studievoorlichting voor abiturienten goed verloopt: er is een ruim en gevarieerd informatieaanbod naar potentiële studenten.

5.3. Studiebegeleiding

Voor studiebegeleiding betreffende algemene basisdisciplines Mechanica, Scheikunde, Wiskunde, Natuurkunde, Informatica en Beschrijvende Meetkunde kunnen kandidatuursstudenten terecht bij het monitaaraat, dat door de faculteit wordt georganiseerd. De monitoren begeleiden groepsessies, die studenten in de gelegenheid stellen na de colleges opnieuw in te gaan op moeilijke onderwerpen en indien nodig de studiemethodes van de studenten bij te sturen. Studenten kunnen ook gebruik maken van het elektronisch monitaaraat, waarbij ze rechtstreeks de monitoren per elektronische post kunnen raadplegen.

Studenten kunnen in latere jaren met praktische problemen steeds rechtstreeks terecht bij de titularissen van de opleidingsonderdelen. Studenten lijken het gemakkelijkst contact op te nemen met het assiterend academisch personeel om moeilijkheden te bespreken. Met betrekking tot de begeleiding van de ateliers is het in het verleden voorgekomen dat studenten niet tijdig begeleid werden. De visitatiecommissie is de mening toegedaan dat dit, eerder dan dat dit persoonsgebonden zou zijn, te wijten is aan het personeelstekort dat onder de ontwerpbegeleiders merkbaar is geweest. Studenten kunnen tijdens hun gehele opleiding eveneens terecht op de Dienst Studiebegeleiding van de Dienst Studieadvies voor ondersteuning rond studiegerelateerde problemen, waaronder studiemethodes en studieplanning.

Naast het gesignaleerde probleem in verband met de atelierbegeleiding heeft de visitatiecommissie geen problemen vastgesteld omtrent de studiebegeleiding van de studenten. De studiegids werd adequaat bevonden.

6. Faciliteiten en infrastructuur

Tijdens haar bezoek kreeg de visitatiecommissie een rondleiding langs de onderwijsruimten, de ateliers, de computerlokalen en de bibliotheken.

De door de visitatiecommissie bezochte onderwijsruimten zijn goed bevonden. Omdat in het Kasteel van Arenberg geen grote auditoria beschikbaar zijn, wordt hiervoor uitgeweken naar onderwijsruimten in de buurt. De commissie heeft vastgesteld dat de onderwijsruimten goed onderhouden en met voldoende didactische middelen uitgerust zijn. Ook de atelierruimtes evalueert de commissie als goed. Het Kasteel van Arenberg leent zich goed tot de architectuuropleiding: de verschillende ruime zalen zijn zeer geschikt als ateliers en bieden de mogelijkheid aan de studenten om in vrijheid aan hun ontwerpen te werken.

Het boeken- en tijdschriftenbestand dat de opleiding ter beschikking stelt van de studenten acht de commissie uitgebreid, gevarieerd en up-to-date. Deze bestanden zijn onder meer via het internet raadpleegbaar, wat het opzoekwerk van de studenten vergemakkelijkt. De bibliotheek van de opleiding Architectuur zal met ingang van het academiejaar 2002-2003 opgenomen worden in een nieuwe bibliotheek, waarin alle bibliotheken van de Faculteiten Wetenschappen, Toegepaste Wetenschappen en Landbouwkundige en Toegepaste Biologische Wetenschappen zullen worden ondergebracht. De visitatiecommissie heeft de gelegenheid gehad deze nieuwe locatie reeds te bezoeken. Het gebouw en het opzet van de bibliotheek is zeer studentvriendelijk geconcipieerd. Met deze nieuwe bibliotheek zal aan de gebreken die de huidige bibliotheek kenmerken (tekort aan werkruimte, beperkte toegangsuren, gebrek aan beveiligingsvoorzieningen en personeel) tegemoet gekomen worden.

De commissie evalueert de bezochte computerinfrastructuur als voldoende. In het Kasteel van Arenberg kunnen studenten terecht in een computerklas, die didactisch voldoende is uitgerust. Studenten kunnen eveneens in computerklassen van nabijgelegen facultaire gebouwen terecht. Voor het CAAD-onderzoek is er uitgebreide en gespecialiseerde apparatuur voorzien, waar studenten in het kader van hun eindwerk kunnen van gebruik maken.

De visitatiecommissie heeft een demonstratie gekregen van de beeldbank Dynamo (Dynamic Architectural Memory On-line), die door de studenten Architectuur (met een paswoord) via het internet kan geraadpleegd worden. Aan de hand van deze digitale case-base zullen studenten in de toekomst opzoekwerk kunnen verrichten. Gebruikers van Dynamo kunnen de databank ook zelf met informatie uitbreiden. De commissie acht het project zeer waardevol en hoopt dat het in de

toekomst verder zal kunnen worden uitgebouwd. Vooral de studenten van de kandidaturen en het eerste ingenieursjaar waren reeds vertrouwd met Dynamo.

De commissie werd meegedeeld dat het houtbewerkingatelier nog slechts sporadisch in gebruik is.

7. Afgestudeerden

De commissie heeft kennis gemaakt met een ruime en gevarieerde groep afgestudeerden. Zij heeft de indruk dat deze afgestudeerden allemaal goed zijn terechtgekomen. De afgestudeerden zijn in het algemeen zeer lovend over het niveau van de opleiding en over de opleidingsverantwoordelijken. Zij hebben wel de bedenking geformuleerd dat de ontwerpgerichte opleidingsonderdelen creatiever mogen worden ingevuld. Daarnaast vermeldden ze dat het brede programma ertoe leidt dat je een aantal opleidingsonderdelen in de praktijk nooit gebruikt en dat het programma te weinig ruimte laat voor architectuuronderzoek. Tot slot geeft het zware programma weinig kans op het uitoefenen van vrijetijdsactiviteiten. Op de vraag of de afgestudeerden, indien ze als abituriënt weer voor een studiekeuze zouden staan opnieuw voor de opleiding Architectuur zouden kiezen, antwoordden allen - op één afgestudeerde na - positief.

Afgestudeerden blijven via lezingen en studiedagen overwegend informele contacten onderhouden met de opleiding Architectuur. Verder bestaat er in de schoot van de Koninklijke Vlaamse Ingenieursvereniging (KVIV) een Vereniging voor Ingenieurs uit Leuven (VILv) en het Genootschap Architectuur.

8. Personeel

Niettegenstaande de personeelsuitbreiding op het einde van het academiejaar 1999-2000 stelt de visitatiecommissie op basis van het ter beschikking gestelde materiaal en de gevoerde gesprekken vast dat de staf van het Departement Architectuur, Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening in aantal te laag blijft. De commissie deelt de mening van de opleidingsverantwoordelijken dat de verdeelsleutel van de Faculteit Toegepaste Wetenschappen die voor personeelszaken wordt gebruikt onvoldoende rekening houdt met de eigenheid van de opleiding Architectuur, waarin ontwerpen en praktijk een cruciale plaats innemen. Dat door een daling van het aantal studenten in de Faculteit Toegepaste Wetenschappen de faculteit in de nabije toekomst als geheel aan staf zal moeten inleveren, baart de commissie zorgen. Op basis van deze informatie kan gesteld worden dat het gecumuleerde gebrek aan omkadering in de opleiding Architectuur niet meteen zal worden opgelost. De visitatiecommissie vraagt de faculteit met aandrang inspanningen te ondernemen om het personeelskader van de opleiding in de toekomst vooralsnog uit te breiden en zo het docent-student ratio tot een aanvaardbaar niveau te brengen. De onderwijsbelasting van het zelfstandig academisch personeel is hoog.

In het Departement Architectuur, Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening heeft een meerderheid van de zelfstandige en assisterende personeelsleden een deeltijdse betrekking. Dit laat enerzijds toe om een groot aandeel praktijkervaring in de opleiding in te brengen. Anderzijds houdt dit volgens de commissie evenwel het risico in dat deze leden moeilijker een raakvlak met de opleiding zouden vinden. De commissie vraagt om dit te bewaken.

Het zelfstandig academisch personeel (ZAP) van het Departement Architectuur, Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening bekleedt momenteel graden van docent tot en met gewoon hoogleraar, wat

goed is. Een ZAP-lid met een onderzoeksopdracht van het departement is gemiddeld in de 50. Binnen een paar jaar zal zich een pensioneringsgolf voordoen, waarop de opleiding zal moeten anticiperen.

Deeltijdse professoren en assistenten met een didactische opdracht zijn relatief jonger dan het ZAP met een onderzoeksopdracht. Het assisterend academisch personeel (AAP) heeft geen problemen gesignaleerd over haar onderwijsbelasting. In verband met het profiel van het AAP heeft het AAP zelf wel opgemerkt dat dit verruimd zou moeten worden: (praktijk)assistenten worden in hoofdzaak geselecteerd op basis van hun deskundigheid in ontwerpen, terwijl ook omgang met studenten en administratieve taken in de praktijk belang hebben.

De laatste jaren zijn een aantal niet-Leuvense afgestudeerden als (praktijk)assistent aangeworven. Verhoudingsgewijs is er meer voltijds ZAP dan AAP. De opleiding beschikt volgens de commissie over een behoorlijk aantal wetenschappelijke medewerkers en ATP-leden.

De bezetting van het academisch kader is overwegend mannelijk. Er wordt hier binnen de opleiding (nog) geen specifiek beleid rond voorzien. Wel dient vermeld dat de twee meest recente benoemingen tot hoogleraar naar vrouwen zijn gegaan.

9. Internationalisering

Binnen de opleiding wordt in goede mate aandacht geschonken aan internationalisering en dit op uiteenlopende manieren.

In het kader van het Europese Socrates-programma kunnen studenten tijdens het eerste semester van het derde ingenieursjaar uitgewisseld worden met uiteenlopende instituten in Italië, Spanje, Noorwegen en Nederland. Daarnaast maakt het Departement Architectuur, Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening deel uit van een netwerk van ingenieursscholen in Europa, waarbinnen uitwisseling mogelijk is. Verder worden er uitwisselingen georganiseerd met de Université Catholique de Louvain voor het volledige tweede ingenieursjaar Architectuur. Ook kan in het kader van de opleiding aan studieverblijven los van Erasmus/Socrates in het kader van onderzoeksprojecten (bijvoorbeeld UN-localizing Agenda 21) of samenwerkingsverbanden (bijvoorbeeld ETH-Zürich) deelgenomen worden.

De interesse, alsook de deelname van de studenten aan uitwisselingsprogramma's is momenteel groot. Studenten hebben te kennen gegeven dat voldoende informatie over de programma's ter beschikking wordt gesteld, al hebben ze de indruk dat uitwisseling niet expliciet wordt gestimuleerd. De visitatiecommissie oordeelt dat van studenten die naar het buitenland vertrekken grote inspanningen worden verwacht: door het lage aantal equivalenties dat tussen de buitenlandse en het Leuvense programma wordt toegekend, moeten de studenten in het laatste ingenieursjaar Architectuur nog een heel aantal opleidingsonderdelen uit het eerste semester afleggen. Dit leidt voor hen tot een uitermate leerrijk, maar ook een zwaar afstudeerjaar. Dit afstudeerjaar staat niet alleen niet in een realistische verhouding tot het afstudeerjaar van de studenten die verkiezen in Vlaanderen te blijven, bovendien is de kans op een tweede zittijd voor deze studenten ook groter. Naast Leuvense studenten die naar het buitenland vertrekken, ontvangt de opleiding ook buitenlandse studenten. Recent is de tendens zo dat steeds meer buitenlandse studenten worden ontvangen. De visitatiecommissie leidt hieruit af dat de Leuvense opleiding Architectuur in het buitenland gewaardeerd wordt.

De opleiding Architectuur heeft Socratescontracten afgesloten om docentenuitwisseling mogelijk te maken. Jaarlijks vertrekt minstens  en lid van het ZAP naar een partnerinstelling uit de lijst. Ook is het zo dat de ZAP-leden van de opleiding over zeer uitgebreide internationale contacten

beschikken. Verschillenden onder hen worden regelmatig uitgenodigd als gastdocent. Omgekeerd leiden deze internationale contacten er ook toe dat buitenlandse gastdocenten een bijdrage leveren in de opleiding Architectuur. Het uitnodigen van buitenlandse professoren met internationale ervaring ervaart de commissie als een waardevolle bijdrage tot de internationalisering van de opleiding.

10. Kwaliteitszorg

10.1. Het zelfstudierapport

De visitatiecommissie meent dat de zelfstudie, als uitgangspunt voor de gesprekken, een kritisch en onderbouwd document was. Het is een perfect gestructureerde zelfstudie, die als zodanig een correcte weergave van de realiteit is gebleken, en nodige ideeën voor hervormingen in de toekomst bevat.

10.2. De interne kwaliteitszorg

De interne kwaliteitszorg wordt zowel op het niveau van de opleiding, van de faculteit, als van de universiteit georganiseerd.

Binnen de opleiding ligt de verantwoordelijkheid voor de interne kwaliteitszorg bij de Permanente Onderwijscommissie Architectuur (specialiteitsPOC Architectuur). De specialiteitsPOC Architectuur behandelt de onderwijsaangelegenheden van de opleiding Architectuur, waaronder vakinhouden, examensystemen, curriculumopbouw en programmahervormingen. Dit orgaan is samengesteld uit ZAP-leden, AAP-leden en studentenvertegenwoordigers.

De Departementsraad is het eigenlijke bestuursorgaan van het Departement Architectuur, Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening.

Op faculteitsniveau bestaat een Permanente Onderwijscommissie voor de kandidaturen (kandidaturenPOC) en een algemeen overkoepelende POC. De opdrachten van deze commissies zijn analoog aan deze van de specialiteitsPOC Architectuur, maar hebben in het bijzonder betrekking op onderwijsaangelegenheden die alle opleidingen in de Faculteit Toegepaste Wetenschappen aanbelangen.

De specialiteitsPOC Architectuur treedt adviserend op ten aanzien van de Faculteitsraad. De Faculteitsraad legt onder meer de programma's, waaronder dat van de opleiding Architectuur, ter goedkeuring voor aan de Academische Raad.

De visitatiecommissie evalueert de structuren voor interne kwaliteitszorg in het algemeen als goed. Tijdens de gesprekken is de aandacht in hoofdzaak uitgegaan naar de werking van de specialiteitsPOC Architectuur. De commissie is van mening dat de specialiteitsPOC Architectuur en de Departementsraad een cruciale rol spelen in het kwaliteitsbevorderings- en bewakingsproces. Het kwaliteitsbewakingsproces is in goede mate gegarandeerd. Externe en interne factoren leiden er echter soms toe dat de kwaliteitsbevordering nog achterwege blijft. Met de externe factoren verwijst de visitatiecommissie naar de Faculteit Toegepaste Wetenschappen, die momenteel met haar verdeelsleutel de opleiding Architectuur op het vlak van personeel benadeelt. Zolang de opleiding met een gebrek aan personeel kampt, kan de kwaliteit moeilijk verder geoptimaliseerd worden. Wat de interne factoren betreft, verwijst de commissie naar de fragmentatie van het opleidingspotentieel

en de communicatieproblemen en/of het gebrek aan communicatie die binnen de opleiding tussen de stafleden bestaan. Dit laatste kan en zal binnen de opleiding moeten worden aangepakt. Binnen welk orgaan dit gebeurt, laat de commissie over aan de opleidingsverantwoordelijken.

De visitatiecommissie is van oordeel dat de procedure voor onderwijsevaluatie goed is. Deze procedure verloopt zowel op initiatief van de opleiding als op initiatief van de universiteit.

Wat de opleiding betreft worden binnen het Departement Architectuur, Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening op regelmatige basis gesprekken gevoerd met de studenten om mogelijke knelpunten in de opleiding tijdig te kunnen opvangen. Ook afgestudeerden worden, zo blijkt uit de zelfstudie, zeer regelmatig bevraagd. Er worden door de staf jaarlijks besprekingen gevoerd over de ontwerpateliers, ten einde deze te kunnen bevorderen. Verder is er een tweejaarlijks conclaaf met de volledige staf van het Departement Architectuur, Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening om de opleiding te evalueren en bij te sturen. De visitatiecommissie waardeert voornoemde initiatieven en is zich bewust van de inspanningen die dit van de opleiding vergt.

Op centraal niveau wordt sinds het begin van de jaren '90 aan de K.U. Leuven elke studierichting om de vier jaar volledig doorgelicht. Deze interne evaluatie heeft tot doel de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren, meer bepaald door de programma's bij te sturen en het doceergedrag van ZAP-leden te verbeteren. Om dit proces uit te voeren wordt een interne evaluatiecommissie aangesteld. De centrale Dienst voor Universitair Onderwijs (DUO) vervult in dit proces een ondersteunende rol. De samenwerking tussen de opleiding Architectuur en DUO blijkt vlot en constructief te verlopen. De opleiding is zich mede dankzij de gevoerde interne evaluaties zeer goed bewust van haar sterktes en zwaktes. De 'vak-docent evaluaties', die in het kader van de interne evaluaties uitgevoerd worden, worden voor de opleiding Architectuur aangevuld met evaluaties van 'begeleider-ontwerpatelier combinaties'. De commissie steunt dit.

De commissie is tijdens het visitatiebezoek zeer aangenaam verrast geweest door de studenten en hun vertegenwoordigers. De studenten waren goed voorbereid op de gesprekken, gaven blijk van een goed inzicht in de structuren van de opleiding Architectuur en gaven met hun vastberadenheid te kennen dat ze hun opleiding steunen.

De betrokkenheid van de studentenvertegenwoordigers in de specialiteitsPOC Architectuur is goed. De vertegenwoordigers plegen onderling overleg alvorens de vergaderingen bij te wonen en worden tijdens de vergaderingen naar eigen zeggen goed gehoord. Wel is het zo dat de implementatie van oplossingen voor gesignaleerde problemen langer op zich laten wachten dan gewenst. Om deze reden stellen de studentenvertegenwoordigers voor om onder het personeel één contactpersoon aan te duiden, aan wie studenten problemen kunnen signaleren en die de bevoegdheid heeft om snel op problemen in te gaan. De visitatiecommissie is van mening dat dit voorstel in de opleiding in overweging dient genomen te worden. Tegelijkertijd maakt ze de bedenking dat de ombudspersonen deze rol op zich zouden kunnen nemen.

In de opleiding Architectuur zijn verschillende ombudspersonen actief. Enerzijds is er een ombudspersoon voor de kandidaturen van de hele Faculteit Toegepaste Wetenschappen. Deze treedt op als bemiddelaar tussen de examinatoren en de studenten. Daarnaast is er één ombudspersoon voor de ontwerpen in de kandidaturen Architectuur en één voor de ontwerpen in de ingenieursjaren Architectuur. De opdracht van deze ontwerpombudsen beperkt zich niet tot evaluatiemomenten: zij staan het hele jaar door ter beschikking van de studenten. Voor elke ombudspersoon is een plaatsvervanger voorzien.

De verschillende ombudspersonen blijken voldoende bekend onder de studenten. Zij kunnen op voldoende medewerking van de staf rekenen om problemen op te lossen. Op basis van de gesprekken met de studenten wijst de visitatiecommissie op het belang van de bereikbaarheid van de ombudspersonen: de commissie geeft de voorkeur aan contactpersonen wiens kantoor in het Kasteel van Arenberg gevestigd is, zodat de studenten spontaan en zonder grote afstanden af te leggen bij

de ombudspersonen terecht kunnen. De commissie is van mening dat de fysische nabijheid van een ombudspersoon drempelverlagend werkt.

De Dienst Universitair Onderwijs organiseert jaarlijks docentenopleidingen voor beginnende docenten en onderwijskundige vorming voor beginnende assistenten en monitoren. De visitatiecommissie evalueert dit aanbod positief, maar merkt op dat deelname van het personeel aan de activiteiten nog laag is.

BIJLAGEN

Personalia van de leden van de visitatiecommissie

Jean-François Mabardi (1935) studeerde in 1963 als ingenieur-architect af aan de Université Catholique de Louvain (UCL). Hij werd in 1964 benoemd aan de UCL, eerst als wetenschappelijk onderzoeker, later als lid van het professoraat. In de jaren '90 is hij actief betrokken geweest bij de ontwikkeling van het architectuuronderwijs in Frankrijk. Hij is in dit verband onder meer voorzitter van de 'Conseil Supérieur Scientifique de l'Enseignement de l'Architecture' (Parijs) geweest, dat tot opdracht heeft de Franse minister verantwoordelijk voor architectuuronderwijs en -onderzoek te adviseren. Hij organiseerde en nam deel aan talrijke conferenties en symposia in samenwerking met EAAE (European Association Architectural Education). Als lid van evaluatie- en accrediteringscommissies heeft hij meegewerkt aan visitaties en audits in Frankrijk, Nederland en Groot-Brittannië.

Sinds de eeuwwisseling verblijft hij regelmatig in Zuid-Amerika: daar biedt hij ondersteuning bij het uitbouwen van master degrees in Architectuur (Chili) en werkt hij mee aan de oprichting van een nieuwe Faculteit Architectuur (Peru). In Chili staat hij tegelijkertijd in voor een aantal onderwijsopdrachten.

Over de jaren publiceerde hij verschillende boeken en artikels. Zijn meest recente werk 'Les interstices: moment pédagogique privilégié.' is te lezen in 'Conception d'architecture. Le projet à l'épreuve de l'enseignement.' van dhr. A. Sauvage (L'Harmattan, 2002).

Geert Bekaert (1928) is architectuurhistoricus en criticus, emeritus professor architectuurgeschiedenis en theorie aan de K.U. Leuven en de T.U. Eindhoven, doctor honoris causa van de RUG, lid van de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten, voorzitter van het Vlaams Architectuurinstituut. Hij publiceerde ettelijke boeken en artikelen over kunst en architectuur, was curator van tentoonstellingen en maakte verschillende films, was hoofdredacteur van de tijdschriften Forum, Archis, en Facetten. Hij is stichter en directeur van de wetenschappelijke serie architectuurpublicaties 'architecture & recherches' en directeur van een serie architectuurmonografiën. In 1972 ontving hij de Pierre Bayleprijs voor architectuurkritiek, in 1988 de Rotterdam-Maaskantprijs voor architectuur, de essayprijs van de provincie Antwerpen en de prijs van De Standaard.

André De Herde (1949) behaalde het diploma van burgerlijk ingenieur-architect aan de Université Catholique de Louvain (UCL) in 1972. Sindsdien is hij tewerkgesteld in het Departement Architectuur van de Faculteit Toegepaste Wetenschappen, Université Catholique de Louvain. Hij staat er sinds oktober 1980 aan het hoofd van de onderzoekscel 'Architecture et Climat'. Hij is lid van de Nationale Raad van de Orde van Architecten en van het Uitvoerend Comité 'Solar Heating and Cooling Programme' van het Internationaal Agentschap voor Energie. Professor De Herde is voorzitter van het Passive and Low Energy Architecture Network. Tevens is hij decaan van de Faculteit Toegepaste Wetenschappen (september 2000 - september 2003). In het academiejaar 1998-1999 was hij houder van de Leerstoel Cluster (Ecole Polytechnique Fédérale, Lausanne).

Rob Nijse (1953) studeerde in 1979 af als civiel ingenieur aan de Technische Universiteit te Delft. Hij begon zijn loopbaan in 1979 bij het raadgevend ingenieursbureau ABT te Arnhem als projectleider/constructeur en is daar nu werkzaam als directeur/raadgevend ingenieur. Hij was betrokken bij het ontwerp en de bouw van diverse complexe gebouwen zoals het Educatorium te Utrecht (architect Rem Koolhaas), het Feyenoord voetbalstadium te Rotterdam (architect Swarts & Jansma) en het Nederlands Paviljoen voor de Wereldtentoonstelling EXPO 2000 te Hannover (architect MVRDV). Hij is momenteel lid van de commissie die de NEN 2608 (Constructief Glas) voorbereidt in Nederland. Hij geeft les aan de Academie van Bouwkunst te Arnhem en heeft lezingen verzorgd aan de Architectural Association en de Bartlett University (Londen), de South Californian institute of Architecture (Los Angeles), de Architectenskole (Copenhagen en Arhus), het Illinoid Institute of Architecture (Chicago), de University of Sheffield (Sheffield), de Technische Universität Berlin (Berlijn), de Det Norske Arkitekakademie (Oslo) en de Technische Universiteit te Delft en Eindhoven.

BIJLAGE 2

Bezoekschema

Bezoekschema visitatie Architectuur VUB, 3-5 maart 2002

Eerste dag

16u00 - 19u00 intern beraad visitatiecommissie: voorbereiding van het bezoek
19u00 avondmaaltijd visitatiecommissie

Tweede dag

9u00 - 9u45 gesprek visitatiecommissie met het faculteitsbestuur, de opstellers van de zelfstudie en de facultair coördinator
9u45 - 10u30 gesprek met de studenten uit de Opleidingsraad
10u30 - 11u15 gesprek met leden van het academisch personeel uit de Opleidingsraad
11u15 - 11u30 pauze
11u30 - 12u15 gesprek met eerste-cyclusstudenten
12u15 - 13u00 gesprek met tweede-cyclusstudenten
13u00 - 14u00 middagmaal
14u00 - 14u45 gesprek met leden van het assiterend academisch personeel
14u45 - 16u00 gesprek met leden van het zelfstandig academisch personeel eerste cyclus
16u00 - 16u15 pauze
16u15 - 17u30 gesprek met leden van het zelfstandig academisch personeel tweede cyclus
17u30 - 18u15 nabespreking commissie, gelegenheid tot inzage cursussen, nota's en examenopgaven

18u15 - 19u00	gesprek met afgestudeerden van de opleiding
19u00	informele ontmoeting met de academische overheid en opleidingsafgevaardigden
20u00	avondmaaltijd visitatiecommissie

Derde dag

8u00 - 9u00	gelegenheid tot het bekijken van ontwerpen
9u00 - 10u00	bezoek commissieleden onderwijs- en atelierruimten, bibliotheek, computer-lokalen e.d.
10u00 - 10u45	gesprek met verantwoordelijken studieadvies en -begeleiding (facultair en centraal), ombudspersoon, facultair verantwoordelijke internationalisering, verantwoordelijke interne kwaliteitszorg, verantwoordelijke onderwijsvernieuwing
10u45 - 11u30	spreekuur en/of aanvullende gesprekken op uitnodiging van de commissie
11u30 - 11u45	pauze
11u45 - 12u30	gesprek met faculteitsbestuur, facultair coördinator, opleidingsverantwoordelijken
12u30 - 13u30	middagmaal
13u30 - 17u00	intern beraad van de commissie: voorbereiding mondelinge rapportering
17u00	mondelinge rapportering

Bezoekschema visitatie Architectuur RUG, 11-13 maart 2002

Eerste dag

16u00 - 18u30	intern beraad visitatiecommissie: voorbereiding van het bezoek
19u00	informele ontmoeting met een vertegenwoordiging van de academische overheid, het faculteitsbestuur en opleidingsafgevaardigden
20u00	avondmaaltijd visitatiecommissie

Tweede dag

9u00 - 9u45	gesprek visitatiecommissie met het faculteitsbestuur, de opstellers van de zelfstudie en de facultair coördinator
9u45 - 10u30	gesprek met de studenten uit de Opleidingscommissie
10u30 - 11u15	gesprek met leden van het academisch personeel uit de Opleidingscommissie en de verantwoordelijke interne kwaliteitszorg
11u15 - 11u30	pauze
11u30 - 12u15	gesprek met eerste-cyclusstudenten
12u15 - 13u00	gesprek met tweede-cyclusstudenten
13u00 - 14u00	middagmaal
14u00 - 14u45	gesprek met leden van het assiterend academisch personeel
14u45 - 16u00	gesprek met leden van het zelfstandig academisch personeel eerste cyclus
16u00 - 16u15	pauze
16u15 - 17u30	gesprek met leden van het zelfstandig academisch personeel tweede cyclus
17u30 - 18u15	nabespreking commissie, gelegenheid tot inzage cursussen, nota's en examenopgaven
18u15 - 19u00	gesprek met afgestudeerden van de opleiding
19u00	informele ontmoeting met opleidingsafgevaardigden
20u00	avondmaaltijd visitatiecommissie

Derde dag

8u00 - 9u00	gelegenheid tot het bekijken van ontwerpen
9u00 - 10u00	bezoek commissieleden onderwijs- en atelierruimten, bibliotheek, computerlokalen e.d.
10u00 - 10u45	gesprek met verantwoordelijken studieadvies en -begeleiding (facultair en centraal), ombudspersoon en facultair verantwoordelijke internationalisering
10u45 - 11u30	spreekuur en/of aanvullende gesprekken op uitnodiging van de commissie
11u30 - 11u45	pauze
11u45 - 12u30	gesprek met faculteitsbestuur, facultair coördinator, opleidingsverantwoordelijken
12u30 - 13u30	middagmaal

13u30 - 17u00 intern beraad van de commissie: voorbereiding mondelinge rapportering
17u00 mondelinge rapportering

Bezoekschema Architectuur K.U.Leuven, 22-24 april 2002

Eerste dag

16u00 - 18u30 intern beraad visitatiecommissie: voorbereiding van het bezoek
19u00 informele ontmoeting met een vertegenwoordiging van de academische overheid,
het faculteitsbestuur en opleidingsafgevaardigden
20u00 avondmaaltijd visitatiecommissie

Tweede dag

9u00 - 9u45 gesprek visitatiecommissie met het faculteitsbestuur, de opstellers van de
zelfstudie en de facultair coördinator
9u45 - 10u30 gesprek met de studenten uit de Permanente Onderwijscommissie
10u30 - 11u15 gesprek met leden van het academisch personeel uit de Permanente
Onderwijscommissie en de verantwoordelijke interne kwaliteitszorg
11u15 - 11u30 pauze
11u30 - 12u15 gesprek met eerste-cyclusstudenten
12u15 - 13u00 gesprek met tweede-cyclusstudenten
13u00 - 14u00 middagmaal
14u00 - 14u45 gesprek met leden van het assiterend academisch personeel
14u45 - 16u00 gesprek met leden van het zelfstandig academisch personeel eerste cyclus
16u00 - 16u15 pauze
16u15 - 17u30 gesprek met leden van het zelfstandig academisch personeel tweede cyclus
17u30 - 18u15 nabespreking commissie, gelegenheid tot inzage cursussen, nota's en
examenopgaven
18u15 - 19u00 gesprek met afgestudeerden van de opleiding

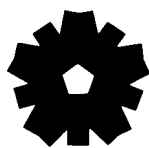
19u00 informele ontmoeting met opleidingsafgevaardigden
20u00 avondmaaltijd visitatiecommissie

Derde dag

8u00 - 9u00 bezoek commissieleden onderwijs- en atelierruimten, bibliotheek, computerlokalen e.d.
9u00 - 10u00 gelegenheid tot het bekijken van ontwerpen
10u00 - 10u45 gesprek met verantwoordelijken studieadvies en -begeleiding (facultair en centraal), ombudspersonen en facultair verantwoordelijke internationalisering
10u45 - 11u30 spreekuur en/of aanvullende gesprekken op uitnodiging van de commissie
11u30 - 11u45 pauze
11u45 - 12u30 gesprek met faculteitsbestuur, facultair coördinator, opleidingsverantwoordelijken
12u30 - 13u30 middagmaal
13u30 - 17u00 intern beraad van de commissie: voorbereiding mondelinge rapportering
17u00 mondelinge rapportering

Exemplaren van dit rapport kunnen tegen betaling verkregen worden op het VLIR-secretariaat, Egmontstraat 5, 1000 Brussel (tel. 02/512 91 10).

Wettelijke Depot: D/2003/2939/1

Vlaamse Interuniversitaire Raad
Egmontstraat 5 – 1000 Brussel
Tel 02 512 91 10 – Fax 02 512 29 96
www.vlir.be
